
ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

**FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY**

ŽENSKÉ POSTAVY V DRAMATECH J. K. TYLA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Ivana Váchalová

Učitelství pro 2. stupeň ZŠ, obor ČJ-OV

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Viktor Viktora CSc.

Plzeň, 2013

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně
s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Plzeň, 28. března 2013

Anna Váchalová
.....

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
Fakulta pedagogická
Akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Ivana VÁCHALOVÁ**
Osobní číslo: **P11N0073P**
Studijní program: **N7503 Učitelství pro základní školy**
Studijní obory: **Učitelství českého jazyka pro základní školy
Učitelství občanské výchovy pro základní školy**
Název tématu: **Ženské postavy v dramatech J. K. Tyla**
Zadávací katedra: **Katedra českého jazyka a literatury**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

1. Tylův život a tvorba.
2. Jednotlivá dramata a ženské postavy.
3. Funkce ženských postav.

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**
Seznam odborné literatury:

- TYL, J.K. *Dramatické obrazy ze života*. Praha : Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1954, 475 s.
TYL, J.K. *Historická dramata*. Praha : Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1954, 595 s.
TYL, J.K. *První dramata*. Praha : Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1957, 479 s.
TYL, J.K. *Lesní panna aneb Cesta do Ameriky*. Praha : OSVĚTA, vydavatelství ministerstva informací a osvěty, 1951, 95 s.
TYL, J.K. *Jiříkovo vidění*. Praha : Orbis, 1953, 78 s.
TYL, J.K. *Fidlovačka aneb Žádný hněv a žádná rvačka*. Praha : Orbis, 1953, 157 s.
TYL, J.K. *Strakonický dudák*. 2. vyd. Praha : Albatros, 1979, 113 s.
TYL, J.K. *Čert na zemi*. Praha : Dilia, 1976, 51 s.
TYL, J.K. *Tvrdohlavá žena a zamilovaný školní mládenec*. Plzeň : Divadlo J. K. Tyla, 1987, 89 s.
BLAHNÍK, V.K. *J. K. Tyla had z ráje*. Praha : Umění lidu, 1950, 248 s.
TUREČEK, D. *Jistoty tichého domova*. Příloha obtýdeníku TVAR - edice TVARy, řada A. 1994, 32 s.

Vedoucí diplomové práce: **Prof. PhDr. Viktor Viktora, CSc.**
Katedra českého jazyka a literatury

Datum zadání diplomové práce: **16. listopadu 2011**

Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2013**

Doc. PaedDr. Jana Coufalová, CSc.

děkanka

Prof. PhDr. Viktor Viktora, CSc.

vedoucí katedry

V Plzni dne 11. ledna 2012

Chtěla bych poděkovat vedoucímu své diplomové práce panu Prof. PhDr. Viktoru Viktorovi, CSc. za jeho odborné rady, ochotnou pomoc, trpělivost a čas, který mi věnoval.

Obsah

1 Úvod.....	9
2 Život Josefa Kajetána Tyla.....	10
3 Ženské postavy v dramatech Josefa Kajetána Tyla.....	14
3.1 Břeněk Švihovský.....	14
3.1.1 Adleta.....	14
3.2 Fidlovačka aneb Žádný hněv a žádná rvačka.....	15
3.2.1 Lidunka.....	15
3.2.2 Vdova Mastílková.....	17
3.2.3 Markyta.....	19
3.3 Čestmír.....	20
3.3.1 Častava.....	20
3.3.2 Liběna.....	30
3.3.3 Bohuše.....	31
3.4 Slepý mládenec	31
3.4.1 Milina.....	31
3.4.2 Adleta.....	34
3.5 Jeden za všechny.....	35
3.6 Brunsvik nebo Meč a Lev.....	36
3.6.1 Neomena.....	36
3.7 Paní Marjánka, matka pluku aneb Ženské srdce.....	40
3.7.1 Marjánka.....	40
3.7.2 Liduška.....	43
3.8 Pražský flamendr aneb Co mu přece pomohlo.....	44
3.8.1 Apolenka Dubinská.....	44
3.8.2 Veronika	46
3.9 Pražská děvečka a venkovský tovaryš anebo Paličova dcera.....	47
3.9.1 Rozárka.....	47
3.9.2 Kateřina Šestáková.....	54
3.9.3 Bětuška.....	56
3.9.4 Vdova Jedličková.....	57
3.10 Krvavý soud aneb Kutnohorští havíři.....	59
3.10.1 Anežka.....	59
3.10.2 Dorota.....	62
3.11 Strakonický dudák aneb Hody divých žen.....	62
3.11.1 Dorotka.....	62
3.11.2 Rosava.....	65
3.11.3 Lesana.....	69
3.11.4 Kordula.....	70
3.11.5 Zulika.....	71
3.11.6 Lesní panny, divé ženy.....	72
3.12 Bankrotář.....	72
3.12.1 Emilie.....	72
3.12.2 Vdova Beránková.....	74
3.12.3 Lizinka.....	76
3.12.4 Vdova Jahodová.....	77
3.12.5 Veronika Vorlíčková.....	78
3.13 Chudý kejklář aneb Noční navštívení.....	81

3.13.1 Efrozina.....	81
3.13.2 Háta.....	82
3.13.3 Hospodská.....	82
3.14 Jan Hus.....	82
3.14.1 Žofie.....	83
3.14.2 Marketa.....	83
3.15 Krvavé křtiny čili Drahomíra a její synové.....	85
3.15.1 Drahomíra.....	85
3.15.2 Ludmila.....	87
3.15.3 Velená.....	89
3.15.4 Světimíra.....	89
3.16 Tvrdohlavá žena a zamilovaný školní mládenec.....	90
3.16.1 Barbora Jahelková.....	90
3.16.2 Terežka.....	92
3.16.3 Madlenka.....	93
3.17 Jiříkovo vidění.....	94
3.17.1 Kačenka.....	94
3.17.2 Vdova Kalousová.....	98
3.17.3 Verunka.....	98
3.17.4 Eufrozina.....	99
3.18 Žižka z Trocnova a bitva u Sudoměře.....	100
3.18.1 Anežka.....	100
3.18.2 Sibila.....	101
3.18.3 Adlinka.....	101
3.19 Čert na zemi.....	101
3.19.1 Káča.....	101
3.19.2 Veronika.....	106
3.19.3 Dorota, Milosta.....	107
3.20 Lesní panna aneb Cesta do Ameriky.....	107
3.20.1 Jasana.....	107
3.20.2 Terežka.....	111
3.20.3 Voršila.....	112
3.20.4 Lesní panny.....	115
3.20.5 Paní Davisonová.....	115
3.21 Měšťané a studenti čili Dobývání Prahy od Švédů.....	116
3.21.1 Helena.....	116
3.21.2 Kateřina, Verunka.....	116
3.22 Staré Město a Malá Strana.....	117
3.22.1 Anna.....	117
3.22.2 Eliška.....	118
4 Shrnutí.....	119
4.1 Motivy lásky.....	119
4.2 Typy žen.....	120
4.3 Srovnání.....	120
4.4 Vývoj postav.....	124
4.5 Nadpřirozené ženské postavy.....	125
4.6 Výchovný prvek.....	125
4.7 Porovnání zjištění s odbornou literaturou.....	126

5 Závěr.....	128
6 Resumé.....	130
7 Resumé	131
8 Seznam použité literatury.....	132
8.1 Beletristická.....	132
8.2 Odborná.....	132
9 Anotace.....	133
10 Abstract.....	134

1 Úvod

Téma předložené diplomové práce je Ženské postavy v dramatech J. K. Tyla. Důvodem, proč jsem si zvolila tohle téma, je to, že jsem již ve své bakalářské práci s názvem Domov a cizina v dramatech J. K. Tyla všech dvaadvacet Tylových her analyzovala. Při pročítání těchto dramát jsem si všimla zvláštních postavení, která v nich zaujímají ženy. Upoutalo mě, že Tyl vytváří několik typů ženských postav a tyto typy se objevují v mnoha jeho dramatech, proto jsem považovala za vhodné toto zjištění hlouběji rozpracovat. Také mě zaujalo, jak citově pojaté jsou některé scény se ženami, a proto jsem chtěla zjistit, zda je to v Tylových hrách výjimečné, či obvyklým jevem.

Prvním krokem při zpracování mé diplomové práce bylo znovu si oživit Tylova dramata, ovšem tentokrát se zaměřit na jiný prvek. Mým cílem bylo odhalit, jaký názor Tyl má ve svých hrách na osobnosti žen a jakou jim přisuzuje úlohu. Nejdůležitější bylo analyzovat typy ženských postav, u každé dále sledovat její jednání a dějovou funkci. Dále následovalo shrnutí, ve kterém jsem nejvýraznější ženské postavy rozčlenila do několika základních skupin, vzájemně porovnála a zamyslela se nad jejich funkcí.

Vážím si toho, že jsem měla možnost znovu se ponořit do Tylova dramatického díla a věnovat se tématu, jež dosud nebylo hlouběji zpracováno. Myslím, že pro mě bylo přínosné opět si hry důkladně přečíst a prozkoumat úlohu žen v Tylových dramatech.

2 Život Josefa Kajetána Tyla

O životě a díle Josefa Kajetána Tyla se mnohem podrobněji zmiňujeme ve své bakalářské práci. Do této kapitoly vkládáme pouze nejdůležitější pasáže vybrané z této práce. Výňatky se mnohdy soustředí na ženy, které zasáhly do Tylova života a jež mohly mít vliv na jeho tvorbu.

Josef Kajetán Tyl, klasik našeho dramatu, iniciátor jeho nejpokrokovějších tradic, divadelní organizátor, dramaturg, režisér, herec a v neposlední řadě divadelní teoretik, se narodil 4. února 1808 v Kutné Hoře.

Jeho otec Jiří Tylli byl vysloužilým vojenským hudebníkem, který si vzal za ženu kutnohorskou měšťanskou dceru Barboru Králíkovou. Čerství novomanželé žili ve skromných podmínkách, do kterých se jim narodil chlapeček, z něhož vyrostl muž, který žil pro svůj lid.

Tylova rodina si prožila opravdu krušné chvíle. Josef Kajetán Tyl měl tři sourozence, z toho dva zemřeli v útlém věku a třetí, sestra Anna, za nimi odešla při narození svého prvního dítěte.

V době jeho studií mu do života náhle zasahuje požár, který vypukl v Tylově rodném městě. Požár zničil dům Tylovy rodiny i babiččin. A tak babička, která podporovala svého vnuka, se sama ocitla v tíživé situaci.

Tyl byl velmi odvážný a vydal se do Prahy s odhodláním pokračovat ve studiu. Rozhodl se, že se o sebe postará sám. Čím byl samostatnější, tím více rostla jeho láska k vlastenectví.

Tyla můžeme označit za symbol obětavé a nezištné lásky k lidu. Věřil, že národu prospěje pomocí divadla. Chtěl prostřednictvím divadla ukázat krásu českého jazyka a také přispět k rozšíření národní myšlenky. Tyl se setkává s divadlem již jako malý chlapec. Jako osmiletého jej otec hudebník bere do divadla, aby mohl vystoupit na jevišti při vypomáhání ve sboru. Od té doby ho divadlo k sobě stále přitahuje. Okouzlení divadlem je ještě podporováno četbou dramát, zejména Klicperových. V deseti letech si dokonce vyrobil papírové divadélko, na němž hrál hry, které sám vymyslel. Svůj vztah k divadlu vyjádřil Tyl následujícími slovy: „*Divadlo bylo vůbec od mého pacholetství můj had z ráje.*“¹

Divadlo bylo Tylovou radostí i v pozdějších letech, kdy jako chudý student velice těžko sháněl finanční prostředky, aby mohl navštívit Stavovské divadlo. Tehdy se

1 Blahník, J. K. Tyla had z ráje, str. 39.

ve Stavovském divadle hrálo pouze v německém jazyce. České hry byly zakázány roku 1809 a tento zákaz trval až do roku 1812, kdy byly české hry obnoveny, ale jen po ochotnicku, ne oficiálně. Tohle ustanovení trvalo až do roku 1824. Byly povoleny odpolední české hry v noremní dny ve prospěch různých dobročinných účelů. Tato představení měla veliký úspěch. Bohužel byl roku 1820 vydán zákaz českých her v noremních dnech, tím byly zničeny i české divadelní hry ve Stavovském divadle. Mimořádný význam v dějinách českého divadelnictví má divadlo Teisingrovo. Jedná se o první divadlo, kde se hrálo česky. Například i v divadle Bouda, které je známé provozováním českých her, se hrálo více německy než česky. Teisinger vytvořil roku 1821 z jedné místnosti ve svém domě divadlo, za dva roky ho ještě rozšířil. Hrálo se každou neděli od 16 hodin. Představení byla zadarmo a vstupenky dostávali jen účinkující pro svoje známé. Obliba divadla rostla a přicházely žádosti, aby byly vstupenky k dostání i pro širší veřejnost. Nesměl zde chybět ani nadšený Tyl, který při této příležitosti asi poprvé uviděl Magdalenu Forchheimovou. Ta se později stala jeho ženou. *„Tyl přímo pro ni a podle ní vytvořil několik známých ženských postav, paní Marjánku, Šestákovou v „Paličově dceři“, Vorlíčkovou v „Bankrotáři“, Jahelkovou v „Tvrdohlavé ženě“, jejichž byla ideální představitelkou ...“*²

V únoru 1829 se Tyl stává členem kočovné divadelní společnosti společně s přáteli Bílem a Prokopem. Přidala se k nim také Magdalena Forchheimová, operní sboristka a herečka. Tyl napsal dopis rodičům o svém rozhodnutí. Jeho matka těžce nesla, že syn zanechává studií. Avšak Tyl byl tak nadšený, že se odradit nenechal.

Když Tyl později opustil německou kočovnou společnost, vrátil se zpátky do Prahy ke své milé Forchheimové. Během odloučení spolu udržovali kontakt častými dopisy. Magdalena se Tyla ujala a poskytla mu i střechu nad hlavou u svých rodičů. Aby se Tyl odvděčil za pohostinnost, která mu byla poskytnuta, stal se vychovatelem a učitelem sedmileté Magdaleniny sestry Anny. Pečlivě se ujal přiděleného úkolu. Snažil se dívce předat svoji lásku k vlasti a probouzel u ní zájem o literaturu i umění.

Jak již bylo zmíněno, určité sympatie rostly mezi Tylem a jeho kolegyní Magdalenou Forchheimovou. Konečně se z nich 28. ledna 1839 stávají manželé. Po svatbě se však Magdalena mění z nadšené umělkyně v hospodyně. Počáteční vřelý vztah začíná opadávat, neboť zájmy manželů se rozcházejí. V této kritické době se objevuje na scéně

2 Hýsek, J. K. Tyl, str. 86.

Magdalenina mladší sestra Anna. Tyl ji kdysi učil v domě Forchheimových, takže měli možnost se již dříve poznat. Nyní však přichází místo sedmiletého děvčátka mladá a krásná osmnáctiletá dívka. Anna byla už jako děvčátko velmi vnímavá, zajímala se o divadlo, navíc získala nejen vzdělání Tylovo, ale i německé. Tyl s Annou si spolu často nadšeně povídali, rozuměli si stále více a obdivovali jeden druhého. Tyl poznal, že sňatek s Magdalenou byl omyl.³ Tyl Magdalenu jako manželku uznával, ale skutečnou partnerkou mu byla Anna, která mu porodila osm dětí, k nimž se Tyl hlásil zcela veřejně.

Největším důkazem lásky společnosti k Tylovi bylo to, že mu začaly vycházet jeho sebrané spisy, které nesou název „Kusy mého srdce“. Mohli bychom tedy říci, že v této době byl Tyl opravdu šťastný, byla mu udělena mimo jiné také nejvyšší tehdejší oficiální pocta, a to muzejní cena literární.

Tylova radost však neměla dlouhého trvání, neboť dochází ke sporu mezi Tylem a Karlem Havlíčkem Borovským. Havlíček bojoval proti sentimentálnímu vlastenectví, jehož zastáncem byl Tyl. Upřednostňoval činy, chtěl, aby se z lásky pro národ více jednalo, než se o ní pouze mluvilo.

Polemika s Havlíčkem Tylovi velice ublížila, přestal být vyhledávaným spisovatelem a měl značné existenční potíže. Není tedy divu, že nabídka nového ředitele Stavovského divadla Jana Hoffmanna přinesla Tylovi obrovskou radost. Hoffmann se stal nejen Tylovým záchráncem, ale i záchráncem českého divadla. Tyl uvádí na scénu svá nejlepší díla, a to „Pražského flamendra“, „Paličovu dceru“, „Chudého kejklíře“, „Strakonického dudáka“, „Bankrotáře“, „Krvavý soud“, „Jana Husa“, „Krvavé křtiny“, „Tvrdohlavou ženu“ a navíc řadu překladů.

Tyl opustil Prahu a odešel na venkov, kde hledal oporu, když v něm poměry v Praze vzbudily nedůvěru. Na venkově nikdo nevěděl nic o jeho rodinných vztazích, ani o jeho finančních problémech a naopak jej uznávali jako spisovatele. Tyl povzbuzen přijetím na venkově se rozhodl, že založí vlastní společnost. Musel se spojit s ředitelem německé společnosti Josefem Kulasem, aby mu dal svou koncesi pro česká představení.

Tyl se s ohromným nasazením pustil do práce. Finanční podporu mu poskytli vlastenci, část peněz si půjčil a začal sestavovat společnost. Společnosti věnoval veškeré své jmění, talent a spoustu energie, stal se tímto skutečným ředitelem, i když oficiálně funkci ředitele nezastával. Zpočátku se společnosti dařilo dobře. Tyl se věnoval své práci

³ V. K. Blahník se snaží Tylovi porozumět. Ve svém díle vysvětluje tehdejší poměry. I když si manželé už nerozuměli, rozvod nebyl možný.

svědomitě. Herce i ředitele spravedlivě odměňoval. Sám byl velmi skromný, nechodil za zábavou, nejráději seděl doma a psal svá díla.

Dne 11. července 1856 zemřel Josef Kajetán Tyl v Plzni. A tak se tímto datem loučíme s důležitou osobností české literatury, avšak její působení přetrvává dodnes. Stále máme zachován Tylův odkaz v jeho díle, které k nám promlouvá v jakékoli době.

Pro nastínění celého Tylova života nám byla nápomocná kniha Vojtěcha Kristiána Blahníka J. K. Tyla had z ráje.⁴

4 Celá kapitola o Tylově životě je převzata z bakalářské práce – Domov a cizina v dramatech J. K. Tyla.

3 Ženské postavy v dramatech Josefa Kajetána Tyla

V naší práci se budeme soustředit pouze na ženské postavy v dramatech J. K. Tyla, budeme je zkoumat jednotlivě a snažit se je hlouběji analyzovat. Tylových her, ze kterých jsme mohli vycházet, je dvacet dva, další už v současné době není možné sehnat. Ženy se vyskytují ve všech hrách, někdy jsou v nich dokonce hlavními postavami, nebo do děje výrazně zasahují.

3.1 Břeněk Švihovský

Truchlohra v pěti dějstvích

3.1.1 Adleta

„Břeněk Švihovský“ (1831) je hra, která se dochovala pouze v malém zlomku, a proto není divu, že v ní nalzáme jen jednu ženskou postavu. Jedná se o unesenou šlechtičnu Adletu, již přepadl, unesl a i s jejím doprovodem dopravil do svého doupěte Valkoun. Valkoun se nijak netají tím, že si hodlá Adletu přivlastnit jako ženu, a když bude třeba, i proti její vůli. Adleta je samozřejmě zděšena a snaží se ubránit svoji čest všemi možnými prostředky. Zmiňuje jméno svého otce, snaží se násilníka uplatit penězi, také apeluje na jeho vlastenectví a čest: *„Tato střecha mezníkem je(,) doufám(,) vaší smělosti a naší cesty; vlevo vy a vpravo já.“*⁵ *„Jest násilí – jest outok nepřátelský na nebrannou čeled’ – dívka zajatá – je skutek rytířský? Či se mejlím, probůh, řekni!“*⁶ *„Lháři! Zvukem hodláš mysl dívčí porazit jako slabé děcko? V zemi jsme, kde vůle jest a právo.“*⁷ *„Rytíři! Zapomenu, co jste spáchal; pusťte mě, než otce mého pomsta – mocný jest, a jméno jeho –“*⁸ *„Jaký cíl si staví drzosti tvé střela? Muži, mluv – zda zlatých dolů plod, zda jiný zisk tě láká, slibuji –“*⁹ Vše se však zdá být marné: *„K tobě, Bože, který bleskem vládneš – metlou přísně trestající –, v nouzi své se utíkám! Jeť víra v tebe srdci mému vštípená, i vzrostla v pevný, neoblomný strom; jeť po tvém boku na tisíce sborů anjelských – jediného jenom, Pane, sešli –jediného jenom, abych na věky tě vzývala!!“*¹⁰ Adleta má však štěstí, neboť

5 Tyl, První dramata, str. 413.

6 Tyl, První dramata, str. 413, 414.

7 Tyl, První dramata, str. 414.

8 Tyl, První dramata, str. 414.

9 Tyl, První dramata, str. 415.

10 Tyl, První dramata, str. 416.

se náhle objevuje Břeňek Švihovský, který je na rozdíl od Valkouna kavalír a neváhá bránit čest i neznámé dámy. Adleta vycítí šanci, jak uniknout hroznému osudu, a vkládá všechny své naděje do Břeňka, jemuž začne děkovat, a ukrývá se do bezpečí za jeho zády: „*Rytíři, – jste-li jinák, čím vás podle znaku Bohem vtisknutého býti soudím, – pod ochranu se vám poddávám!*“¹¹ „*V zajetí mě drží loupežník.*“¹²

Adleta je mladá, zřejmě pohledná, urozená dáma, jež se ocitla ve velmi traumatizující situaci. Z její řeči usuzujeme, že je bohatá, a tudíž o ni bylo celý život dobře postaráno, všichni se k ní chovali mile a s úctou. Nyní se však ocitá ve společnosti zlodějů, násilníků, kteří mají naprosto jiné hodnoty i morálku. Poprvé v životě je nucena starat se sama o sebe a podle její reakce to vypadá, že takto vyhocenou situaci zvládá poměrně dobře.

Bohužel se ze hry nedochovalo více než pár stran, a proto o Adletě nemůžeme zjistit nic dalšího.

3.2 Fidlovačka aneb Žádný hněv a žádná rvačka

Čtvero obrazů dle života pražského (!)

V Tylově hře „Fidlovačka aneb Žádný hněv a žádná rvačka“ (1834) se seznámíme s několika ženskými postavami. Tato hra je zasazena do Tylovy současnosti a popisuje události ze života prostých lidí, proto je většina dialogů psána velice jednoduchou a mnohdy hovorovou češtinou, v níž jen těžko nalezneme hlubší myšlenku, jinotaj či skrytý záměr. Většina lidí říká na rovinu, co si myslí bez jakýchkoli příkras.

3.2.1 Lidunka

První ženská postava, které se budeme věnovat, je Lidunka. Lidunka se hned na začátku prezentuje jako čisté, prosté stvoření. Působí na nás dojmem dívky typu „co na srdci, to na jazyku“. Nacházíme ji v prudkém rozhovoru s jejím milým Jeníkem, při němž si neberou žádné servítky.

Lidunka se dále jeví jako hodné a milé děvče, kterému se velice oškliví rozbroje a neshody, a proto je pro ni velice krutou zkouškou setkání Jeníka s její tetou Mastílkovou,

11 Tyl, První dramata, str. 417.

12 Tyl, První dramata, str. 417.

jež mladé lásce očividně nepřeje a zcela otevřeně to dává Jeníkovi najevo. Jeník se vrhá za svoji lásku do boje, Lidunka je vtažena do slovní přestřelky a cítí velkou rozpolcenost, neboť ji váže jak rodinný vztah k tetě, tak i vřelé city, které chová ke svému milému. Lidunčina laskavá a smířlivá povaha se projeví v tom, když chce spor urovnat, přimlouvá se hned na té, hned na druhé straně: „*Jeníku, – vzpamatuj se!*“¹³ „*Probůh – drahá paní tetinko, – nepouštějte ho takto od sebe –!*“¹⁴

Její snaha však není korunována úspěchem. Jeník rozzlobeně odchází a Lidunka je nešťastná:

„Není na světě

tolik těžkostí,

byste zbavili

holku milosti;

není a nebude,

co svět světem bude,

tolik těžkostí!“¹⁵

Je docela možné, že si tento nepříznivý vývoj klade za vinu, protože se jí nepodařilo rozbouřené city svých blízkých, jak se patří, urovnat.

Lidunčinu nesobeckost dále potvrzuje ochota pomoci jinému zamilovanému člověku, je jím německý správce u máselnice Andreas Jammerweil, jemuž nabízí, že zajde za jeho láskou Markytkou, hospodyní rovněž u máselnice. Je nutno zmínit, že tato nabídka nevzešla zcela nezištně, přišla coby protislužba. Jammerweil se u tety Mastílkové přimlouval za lásku Lidunky a Jeníka. Podle způsobu, jakým byla dohoda uzavřena, se zdá, že spíše nežli obchod bere Lidunka svoji přímluvu jako protislužbu či odměnu a že to udělá ráda: „*Zůstanu vaší dlužnicí.*“¹⁶ „*A budu-li vám moci posloužit u panny Markytky –*“¹⁷

Lidunka je shovívavá i k nápadníkovi, kterého jí našla její teta, i když ví, jaký je. Dá mu to najevo jen velice jemnými a neútočnými slovy: „*U mne se nevymlouvejte. Já vás dávno znala, pane barone! Jestli vám paní teta uvěří –*“¹⁸

Na konci hry je Lidunčina teta obměkčena, svolí ke sňatku své neteře s Jeníkem,

13 Tyl, První dramata, str. 51.

14 Tyl, První dramata, str. 51.

15 Tyl, První dramata, str. 29.

16 Tyl, První dramata, str. 20.

17 Tyl, První dramata, str. 20.

18 Tyl, První dramata, str. 90.

Lidunka je šťastná, její dobromyslnost je odměněna:

„Živobyť bez tanečku –
to je smutný živůtek;
s hochem ale v kole bejvat,
to je život jako med!“¹⁹

Lidunka se raduje nejen z budoucího manžela, ale i z tchána, kterého získá, a ihned se snaží brát ho jako rodinu: „Vaše dcera, jestli jí tu milost prokážete –“²⁰

3.2.2 Vdova Mastílková

Další významnou ženskou postavou ve sledovaném dramatu je již dříve zmiňovaná Lidunčina teta, vdova Mastílková, bohatá máselnice. Již první setkání s touto postavou pomáhá udělat si na ni velice jasný názor a je nutno říci, že tento názor pro ni není nijak lichotivý. Vdova Mastílková se ukazuje jako namyšlená, protivná, hádavá a snad přímo zlá. Hned první větu, již pronese, vysloví v němčině, čímž se dle svého názoru povyšuje nad obyčejné lidi – Čechy. Tento svůj názor nikterak neskrývá, naopak dává ho při sebemenší příležitosti najevo. Při konverzaci s jinými lidmi používá většinou češtinu, ale aby předvedla svoji důležitost, vkládá do českých vět německá slova, mnohdy zkomolená, a myslí si, kdovíjak tím nepředvádí svoji úroveň. Působí však pouze směšně. Když se na ulici střetne s Václavem Kroutilem, pražským měšťanem a ševcem, padne kosa na kámen. Nejen že je Kroutil zapřísáhlý Čech, kterému se očividně oškliví všichni, kteří se němčinou povyšují nad ostatní, ale je to i otec Lidunčina milého Jeníka. Oba tyto lidé jsou tvrdohlaví, pustí se spolu ihned do křížku a nadávky na sebe nenechají dlouho čekat. Mastílková oslovuje Kroutila slovy: „*Herr Schustrmastr!*“²¹ „*Mizero Čecháčku!*“²² Kroutil jí nepříjemná pojmenování vrací: „*Homolkářko, hahaha!*“²³ Konflikt se neustále zostřuje, nakonec se oba rozhněvají na své mladé svěřence a striktně a definitivně jim zakáží jakýkoliv cit a byt' jen myšlenku na společný život. Oba jsou rozhodnuti najít jim lepší partii. Mastílková bohatého muže: „*Nóbl ženicha holce vyhledám* –“²⁴, Kroutil šikovnou Češku: „*Češku děvečku hochu vyhledám* –“²⁵ Situace se pro mladou lásku zdá

19 Tyl, První dramata, str. 105.

20 Tyl, První dramata, str. 103.

21 Tyl, První dramata, str. 23.

22 Tyl, První dramata, str. 25.

23 Tyl, První dramata, str. 25.

24 Tyl, První dramata, str. 29.

25 Tyl, První dramata, str. 29.

neřešitelná, tito dva jsou jako oheň a voda.

Mastílková zuří, a dokonce neváhá Lidunce vyhrožovat, aby ji odradila od vztahu s Jeníkem: „*Táhni mi domu, rychle do domu, sic tě poženu!*“²⁶

Když se v ději posuneme o něco dále, zjistíme, že vdova Mastílková už patrně našla Lidunce ženicha k obrazu svému. Je jím pan Dudéc, pražský švihák. Na setkání však přichází i Jeník, jenž doufá, že konflikt s Mastílkovou zažehná. Mastílková však o to nejeví sebemenší zájem, naopak přilévá ještě olej do ohně tím, že mu ukazuje Lidunčina nového nápadníka: „*Nejste syn mého nepřítele? A kurcum – tuhle sedí ženich slečny tetinky.*“²⁷

Jeník se nechá vyprovokovat a dochází k oné hádce, která je již výše zmíněna. Mastílková je neoblomná a Lidunčiny prosby na ni mají asi takový výsledek jako přísloví: „jako když hrách na stěnu házíš“.

Dále se s Mastílkovou setkáváme v době, kdy odhalí, že Lidunčin nápadník, jehož jí sama vybrala, je falešník, který sváděl jinou ženu. Vdova Mastílková je typ ženy, jež se k většině lidem chová spíše špatně a vlídné a přívětivé chování si schovává jen za odměnu nebo pro lidi, u kterých jí to něco přinese. V této chvíli se však ukázal pozitivní povahový rys Mastílkové, a sice hrdost. Když zjistí, že bohatý nápadník chtěl Lidunku podvést, nezajímá ji, co by jí tento sňatek přinesl, a je rozhodnuta mu nic neodpustit: „*Hezké, hezké věci, pane baron, – to je dobrá lekomendace – poděkuj se, slečno nevěsto!*“²⁸ Představa svatby s tímto podvodníkem je již nemyslitelná, o Jeníkovi však nechce Mastílková stále ani slyšet, je rozhodnuta najít jiného bohatého nápadníka.

Když se Mastílková setká s Dudécem, tvrdě na něj udeří, dokonce mu vyhrožuje soudem, ale opět neví, kde je míra, protože začne útočit i na svoji hospodyni Markyту, již Dudéc sváděl, a vyčítá to i jí: „*A vy se nestydíte, stará vrbo, proutí otáčet okolo mladého javoru? Vy – vy –*“²⁹ „*Co haut ketán? co faifen? Nevěděla jste, že je slečny Lidi ženich?*“³⁰

Lidunčina teta se nemůže vzpamatovat z šoku, který jí přichystala pravá tvář barona

26 Tyl, První dramata, str. 29.

27 Tyl, První dramata, str. 50.

28 Tyl, První dramata, str. 92.

29 Tyl, První dramata, str. 93.

30 Tyl, První dramata, str. 93.

Dudéca: „*O(,) světe – falšikait! A to byl tvůj ženich, holka!*“³¹ „*Jedu bych mu dala, břichopásku!*“³² V této nepříjemné chvíli se Mastílkové vysměje lid přímo do očí, můžeme si domýšlet, že jsou lidé rádi, že byla vždy povýšená máselnice konečně ponížena a mohla tak také jednou prožít příkoří, která často sama způsobovala ostatním. Naštěstí se objeví Jeník, jenž se Mastílkové zastane: „*Kdo se opovažuje? Co vám udělala paní Mastílkova?*“³³ *Ctíte takto sami sebe, když hodnou ženu tejráte? Budu si vás pamatovat a na jiném místě o tom promluvíme! Nebojte se, drahá paní Mastílkova; líbí-li se, dovedu vás –*³⁴ *Mastílková zlostí div nepláče: „I cožpak mne už všechno opustilo? Klinkáčkova, tlustej ženich – a ten Ondřej – ten Ondříšek – ten prázdný oříšek – jak tu stojí! Pojd’te, pane Kroutile! O(,) furt, furt! Fluchte Fidlovačka!*“³⁵ Jeník se k Mastílkové chová velice mile a tímto šlechetným gestem si zřejmě získá srdce Lidunčiny tety. Při dalším setkání s máselnicí ji vidíme jako přátelskou a přející mladé lásce, dokládají to její slova k panu Kroutilovi, Jeníkovu otci: „*– vaše sousedka – a chcete-li udělat dva lidi šťastni (!), – vašeho syna nastávající teta.*“³⁶

Nakonec se tedy charakter Mastílkové mění. Zjišťuje, že i Jeník je pro její neteř vhodným ženichem, dokázal to tím, že se jí v kritické chvíli zastal. Vděčnost u ní zřejmě převážila nad opovržením, které k němu dříve pociťovala.

3.2.3 Markyta

Poslední ženská postava, které se v tomto dramatu budeme věnovat, je již dříve zmiňovaná hospodyně u máselnice Mastílkové Markyta. Nejtypičtějším rysem této postavy, v Tylových hrách zcela ojedinělým, je její řeč. Markyta mluví pouze německy, a to ještě hovorově, proto mohou být pro diváky některé scény stěžejí pochopitelné. Ve vztahu k českému národu je naprosto lhostejná.

Markyta je již starší žena. Je to stará panna, což bylo na tehdejší poměry dosti nezvyklé. Tento fakt jí však očividně nevádí, protože by možnost k uzavření sňatku měla. Andreas Jammerweil je jejím dlouholetým ctitelem, touží po ní již pětadvacet let. Svoji lásku před Markytou neskrývá, své city jí častokrát vyjevuje a připomíná. Od ní se

31 Tyl, První dramata, str. 96.

32 Tyl, První dramata, str. 96.

33 Tyl, První dramata, str. 98.

34 Tyl, První dramata, str. 98, 99.

35 Tyl, První dramata, str. 99.

36 Tyl, První dramata, str. 103.

však dočká vždy pouze odmítnutí. V poslední době se kolem Markyty začíná točit také baron Dudéc. Jeho pozornost Markytě není nepříjemná, jeho dvoření si užívá: „*Es ist mir – eine unmenschliche Freude, daß der Herr Baron nach meinem unbedeutenden Befinden fragen tun ...*“³⁷ Důvodem je, že Dudéc je podstatně mladší než Markyta a jí zvyšuje sebevědomí pocit, že i ve svém středním věku dokáže učarovat mladým, hezkým hochům.

Markyta je žena, jež si neláme hlavu se společenskými konvencemi, nevadí jí vybočit ze stereotypu ani za cenu řečí druhých. Dále u ní nacházíme jistý náznak marnivosti, protože se nechá velmi snadno zmanipulovat mladým jinochem, který jí projeví náklonnost.

Netrvá dlouho a zjišťujeme pravý důvod Dudécova dvoření se Markytě. Jde mu pouze o peníze, jež mu poblázněná zamilovaná žena bez rozmyslu dává. Dudécův hamižný záměr je z jeho chování dosti patrný. To, že si Markyta ničeho nevšimne, dokazuje, že láska je slepá a jí navíc znásobuje její naivitu.

Když se ukáže pravá tvář barona Dudéca, uvědomuje si Markyta svoji chybu a nejen tuhle jedinou. Ráda by zbytek života strávila s člověkem, který ji již dlouho a upřímně miluje: „*Mein Herz – für dich auf ewig!*“³⁸ Andreas však začne dělat drahoty, aby jí dal alespoň na pár chvil okusit to, co on zažíval dlouhých dvacet pět let. Jejich příběh končí šťastně, Andreas nakonec se sňatkem souhlasí a Markyta konečně přichází k rozumu a uvědomuje si pravé hodnoty, které jsou pro život zapotřebí.

3.3 Čestmír

Dramatická báseň o dvou odděleních

3.3.1 Častava

Hlavní ženskou postavou v této dramatické básni z roku 1835 je Častava, dcera vladyky z pražského knížectví. Poprvé se s ní setkáváme na oslavě jejích šestnáctých narozenin, kde jí pastýřský synek Čestmír vyznává lásku. Častava je jeho smělostí pohoršena a nejprve se snaží Čestmíra omluvit tím, že nadmíru slavil a pil:

*„Dnešku k zásluhám to připočti, že
jsem tě posud tiše vyslechla.*

³⁷ Tyl, První dramata, str. 35.

³⁸ Tyl, První dramata, str. 100.

*Pomaten jsi dnešním veselím a
medovinu's okusil. Jdi, obrať
zraky k děvám rolnickým – dnes vinu
prominu.* ³⁹

Čestmír však nepřestává a stále dokola vyznává Častavě nehynoucí lásku. To Častavu velice rozčílí. Představa, že si prostý člověk vůbec dovolil pomyslet na urozenou ženu, je pro ni naprosto nemyslitelná. Častava začne Čestmírovi horlivě spílat a neváhá jít o jeho smělosti žalovat svému urozenému otci:

*„To snadno se ti hodí! Napjal
ty jsi střelu k výši závratné, že
luk se v rukou přelomí a střelce
raní drzího (!)
Smělý, odvážlivý pomatenče!
Synu z pluhu! – Tak-li tebe, sluhu,
vycvičili v úctě míti pána
svého dceru? Oslepniž, an drzím (!)
okem k jasnosti se dereš sluneční!
Postarám se, abys v temnu zůstal,
v nízké rodu svého brloze!
Otče!
V černé roucho obléká se dnešek;
dceři tvé tu hrozí hana!“* ⁴⁰

Vladyka se rozhodne Čestmíra poslat za jeho troufalost do ciziny. Čestmírův pěstoun se s prosbou obrací na Častavu, aby Čestmírovi odpustila. Častava je však tak pohoršena, že na jeho přímluvu nedbá:

*„Promiň, otče! Pomyslíme, že tu
člověk bloudil mezi sbory v plesu
tonoucími, jehož mysl drzou,
jakž nás kněží učí, mocní bozi
trestávají šílenstvím.“* ⁴¹

39 Tyl, První dramata, str. 120.

40 Tyl, První dramata, str. 121, 122.

41 Tyl, První dramata, str. 124.

Častavin otec se však nechá obměkčit a Čestmírovi odpouští. Zhrzený Čestmír ovšem přesto domov opouští.

Poprvé se Častava ukazuje jako pyšná a namyšlená. V dialogu s Čestmírem působí nadřazeně, pastýře Čestmíra zesměšňuje a dává mu každým svým slovem jasně najevo, kde je jeho místo. Hovor je z její strany strohý a úsečný a ani na chvíli nepřipouští možnost sebemenšího vztahu mezi nimi.

Čestmír v cizině získává slávu díky svým četným vítězstvím. Opět se setkáváme s Častavou při hovoru s jejím otcem. Častavin postoj k Čestmírovi by však nemohl být odlišnější. Nyní je Častava Čestmírem okouzlena, jeho vítězství jí velice imponují. A když ji jeho city dříve urážely, nyní se s nimi chlubí. Otcí básní o Čestmírových úspěších a připisuje si za ně zásluhy, neboť jen kvůli ní odešel a stal se slavným:

*„Já jsem – já ho na stol posadila
pověsti, kde jako kníže vládne
v říši rekovství; a neměla by
duše má se pýchou sladkou pásti
při tom vzpomnění?“⁴²*

*„Může-liž kdo září Čestmíra se
honosit? – A já jsem slunce, z něhož
záře jeho vyšla!“⁴³*

V závěru rozhovoru dokonce prohlásí, že Čestmíra také miluje:

*„Jinoch z lože nízkého se o mou
lásku pokoušel; i zhrozila se
pýcha vládycká a obraz jeho
z mysli pustila – tři slova jeho
pouze „Já tě miluji“ posud jí
v uchu zní. Stal hrdinou se jinoch;
pýcha vládycká se zarděla i
ráda pronikla by roušku, jižto
léta mezi ni a reka vetkaly;
obraz jeho oživil se v srdci
mém a „Já tě miluji“ i v uchu*

42 Tyl, První dramata, str. 143.

43 Tyl, První dramata, str. 144.

*mém se ozývá – i rádo z úst by
zaletělo k němu!*⁴⁴

Zde se odkrývají hlubší charakterové rysy Častavy. Je povrchní, neboť když je najednou Čestmír slavný, už jí jeho původ nevadí a jeho city ji neurážejí, naopak ji těší. Je také arogantní, protože tvrdí, že Čestmír se v cizině prosadil jen díky ní. Také mluví o lásce k Čestmírovi, ovšem tato láska je naprosto falešná a zidealizovaná, jelikož ona nemiluje jeho, ale jeho hrdinské skutky. Nakonec bychom ji mohli nazvat domýšlivou, protože si vůbec nepřipouští možnost, že už po ní Čestmír netouží.

V další části této dramatické básně se Čestmír vrací domů a znovu se setkává s Častavou. Ta se k němu chová již velice uctivě a vyznává mu lásku, slibuje věrnost a pokoru a dává mu najevo své unešení z jeho slavných vítězství:

*„S touto, věru, podobou mi v duši
stával obraz bohatýra, jakž ho
světům na památku síly svojí
bozi poslali! Ty zraky – živé
blesky; čelo, na němž psáno: „Já jsem
světa pán!“⁴⁵*

Častavin otec se ptá Čestmíra, zda si chce jeho dceru vzít, ten souhlasí, ale nejprve je povinen doručit vzkaz na Vyšehrad.

Častava zde zaujímá postoj pokorné a milující ženy, jež svého Čestmíra velice obdivuje. Pořád se ale může zdát její cit falešný, protože jí jen imponuje jeho sláva a nijak se nesnaží omluvit své předchozí pohrdavé jednání, naopak nezapomene poukázat na to, že díky ní se v cizině proslavil:

*„Nevzpomínej na ta dlouhá muka,
na to vzdálení tvé, když i moje
srdce brzo panskou pýchou mřelo,
brzo dívčí touhou do hrobu se
kladlo!
Stálat' nenávist má proti tobě,
hrdost vládycké to dcery proti
synu*

44 Tyl, První dramata, str. 144, 145.

45 Tyl, První dramata, str. 147.

*z matky sprosté zrozenému – když však
pověst o tvé slávě hlásala, již
s okem zaroseným památku tvou
odprosila jsem a v blahém snění
vzdychla: Já jej učinila hrdinou!*⁴⁶

V další části se setkáváme s novou ženskou postavou, a sice s Liběnou, dcerou Kruvojovou. Kruvoj, vladyka v knížectví kouřímském, zradil Častavina otce a Čestmír ho má za to potrestat. Častava zde ukazuje své další záporné vlastnosti a charakterové vady. Prahne po krvi a pomstě, nabádá Čestmíra k usmrcení Kruvoje, nic nedbá na Liběninu prosbu o milost, naopak chce se mstít i na ní:

*„Ha, to je
tedy mládě z toho hnízda štírova?
Pojď sem blíže, outlá křepelinko,
vyleť ze tmy, ať mi ranní záře
na tě posvítí, by na věky se
obraz tvůj mi v paměť zaryl, pomstu
krve Vojmírovy stálou krmíc
potravou.“*⁴⁷

Čestmír je však shovívavý, rozhodne se Kruvoje ušetřit a nechat rozhodnutí o jeho osudu na Vlastislavovi, knížeti krajů žateckých. Čestmír se upřímně podivuje nad chováním Častavy, srovnává ho s Liběniným jednáním a dochází k závěru, že si Častavu zidealizoval a vlastně miloval pouze onu ideu:

*„... já nemiloval
Častavu – jen slávy se mi chtělo,
milovánu býti dcerou vládky!“*⁴⁸

Jeho city se nyní obracejí k Liběně.

V této části můžeme dobře porovnat dvě ženské postavy, které Tyl použil ve svém dramatu. Liběna se zdá nesobecká a starostlivá, jelikož se zajímá pouze o osud svého otce a vůbec se nezaobírá myšlenkou, co by se mohlo stát s ní:

„Dobří bozi! – Otče, uchovej se!“

46 Tyl, První dramata, str. 150.

47 Tyl, První dramata, str. 164.

48 Tyl, První dramata, str. 174.

*Uchovej se dítěti!*⁴⁹

Na druhé straně Častava se chce mstít nejen viníkovi, ale i jeho dceři, jež je vlastně bez viny. Tvrdě a neúprosně požaduje jejich přísné potrestání, i přesto že křivda se ve skutečnosti stala jejímu otci, který se sám ztotožňuje s Čestmírovou shovívavostí. V závěru této části děje Častava rozpozná Čestmírovu měnící se city, reaguje na ně s žárlivostí a pohoršením:

*„Či snad bys
raději to sokolovo mládě
pod střechu si nevěstinu ved a
zapálil jí ohně svatební, kde
otec její černé spáleniště
zanechal?“⁵⁰*

Nakonec se však uchyluje ke kajícímu:

*„Odpusť – odpusť lásce, reku můj, jenž (!)
jako plápol víří v srdci mém a
šlehem prudkým všecko setřít hrozí,
co se k tobě jako s pousmáním
lásky přiblíží!
Z tvého srdce vyproudili bozi
život v duši mou a hrdá, ale
mrtvá sosna v pustinách bych stála,
kdyby vyschnul milosti tvé pramen.
Z tvého slibu, jako z jména tvého,
svítá slunce blaha pozemského;
ale ať jen věčně na mne září,
světla nedá jiné – cizí tváři!
A jakž jedno v Čechách jméno tvoje,
bud' i jedno srdce tvé – to moje!“⁵¹*

Zde můžeme opět vidět její přelétavou a vypočítavou povahu.

Děj pokračuje Čestmírovým rozhodnutím sejít se s nepřáteli a v míru se dohodnout.

49 Tyl, První dramata, str. 181.

50 Tyl, První dramata, str. 170.

51 Tyl, První dramata, str. 172.

Nepřáteli jsou zde Liběna se svým otcem a Vlastislav. Častava opět projevuje svoji krvežíznivost. Zcela odmítá možnost mírového řešení tohoto konfliktu, požaduje tvrdý zákrok proti nepříteli a neváhá ani nazvat Čestmíra zbabělcem, když má v plánu pokusit se o mírové řešení:

*„To bozi
nedejtež, kde hanba hrozí národu!
Boj – a žádný spolek ani s bratry,
jenžto dětem jedné matky koupel
krveplnou chystají!
Mír je vražda pražské oslavy a
spásy naší píseň pohřební.“⁵²*

*„Nechci býti
pokojná! To ženich můj, a s bázní
Častava se nezasnoubí!“⁵³*

Následuje dialog Čestmíra a Častavy, v němž se dozvídáme o pravých Častaviných pohnutkách. Jak jsme již zjistili dříve, Častavu nyní zcela ovládá žárlivost na Čestmírovu nově objevenou lásku k Liběně:

*„O Liběně jsi se nezmínil! – Ha,
jak ti jako šíp to jméno srdce
projelo!“⁵⁴*

Jejich slovní přestřelka končí Čestmírovým přiznáním, že Častavu již nemiluje a že nyní touží po Liběně. Svůj názor dokládá slovy:

*„Ó, Liběno, má hvězdo
nová, jediná! Tys jemnějším se
leskem pousmála v tuto noc, a
jakž i slabý jenom zásvit ke mně
dálkou proniká, mne přece vábí.
Půjdu za tebou!“⁵⁵*

Můžeme sledovat další projevy Častaviny žárlivosti a lze tvrdit, že se dokonce stupňuje. Zde vystává otázka: Je její žárlivost podnícena pouze sobeckostí

52 Tyl, První dramata, str. 185.

53 Tyl, První dramata, str. 185, 186.

54 Tyl, První dramata, str. 189.

55 Tyl, První dramata, str. 193, 194.

a majetnictvím, nebo se již v Častavě probouzí zárodek skutečné lásky k Čestmírovi? Podle předchozího pozorování Častavina charakteru by se spíš dalo přiklánět k první možnosti a říci, že je zde raněna pouze její pýcha. Je však třeba zohlednit konec Častavina rozhovoru s Čestmírem, kde kupodivu projevuje hrdost, Čestmíra nepřemlouvá, obviňuje ho ze zrady a odchází:

*„Litovati? Já – ta Vojmírova
dcera litovati? – Vidíš, láska
moje tak je vroucí – tyto tváře
planoucí, ta slza v očích o mé
lásce dosvědčí; však litovati
nebudu, co z lásky, z panenského
hněvu, z bolesti – ne! z ošklivosti
ústa moje řekla!*

*Opadávát' milosti mé květ –
cítím to – a hrobem je mi svět;
k lítosti však Častava se nesníží,
jakkoliv jí zrada ublíží!*

*Kráčej dále na své nové dráze,
rozloučené běží naše kroky!*

*Láska bude myslit na ouskoky,
až ti pomstou splatí v plné váze!*⁵⁶

Zde bychom mohli vidět částečný vývin postavy, objevuje se zde hrdost, již dříve postrádala. Je snad možné, že změnu jejího charakteru způsobil nějaký skutečný cit?

Po Čestmírově příjezdu na Vyšehrad je zhrzenou Častavou veřejně prohlášen za zrádce a Častava požaduje jeho potrestání:

*„Já ti
povím, Praho, – slyš mě, kníže i ty
lide, jenžtos jistou hradbou myslil
ohnati své blaho, Čestmíra si
zvoliv za vojvodu, – já ti povím,
kde tvůj Čestmír vězí! Zajel do Žatce.“⁵⁷*

56 Tyl, První dramata, str. 193.

57 Tyl, První dramata, str. 208.

„... Ó, posilňtež mě, bozi,
v lásce k národu a knížeti – a
zrádce Čestmíra, jenž Prahu
tajně opustiv, jel vyjednávat
s nepřitelem k činu hanebnému
dávno úzce spojeným.“⁵⁸

Čestmír se hájí, že z Prahy neodjel kvůli politice, nýbrž kvůli lásce a že je Častava hnána vlastní žárlivostí a pocitem zrady. Čestmír sice není potrestán, ale Praha ho již neuznává.

Častava zde vystupuje jako rozezlená, zhrzená a zrazená žena. Touží po pomstě a neváhá Čestmíra veřejně hanět. Je opět možné vykládat si její pohnutky a následné projevy různě. Podle našeho názoru je k takovému citovému výlevu žena dohnána pouze jediným způsobem, a sice zradou nejhorší, zradou milované osoby. Toto naše přesvědčení se potvrdí na konci této části Tylova dramatu, kdy si Častava uvědomí, že Čestmíra skutečně miluje:

„Čestmíre! –
Běda mně! – Já zhynu!“⁵⁹

Častava nalézá Čestmíra, omlouvá se mu za své dřívější chování, kaje se, a dokonce projevuje lítost nad tím, že Čestmír nenaplnil svoji lásku k Liběně:

„Ó, nech přelitostnou
žalobnici svou zde klečíc o tvé
odpuštění žebrati – ó, nech, ať
vinu svou zde mořem žalných slzí
umyje a smířena v tvém stínu
postojí!“⁶⁰

„Ó, Čestmíre! Ty neznáš
lásku – jakož já ji nepoznala
dřív, tu divů plnou krotitelku
hněvu lidského! I zdálo se mi,
že tě nenávidím, – jako outlost
hrubostí se děsí, jako jemné

58 Tyl, První dramata, str. 209.

59 Tyl, První dramata, str. 217.

60 Tyl, První dramata, str. 225.

*lidumilenstvo si prolévání
krve oškliví: tak že jsi dívce
protiven, se nezkušené zdálo;
honosiláť se tou myšlénkou, že
tebe snadno z duše vymýtí. Když
ale hanbou, kletbou stížen – a to
na mou žalobu – jsi zoufanlivě
prchal z Vyšehradu, ach, tu teprv
poznala jsem, že má láska hněvem
jenom síly dospěla a že mi
bez ní vyschne pramen života.⁶¹
„Odpust', odpust', reku můj! Že jsem tě
křivě zrádcem nazvouc, takto ve prach
ponížila, z něhož poznovu se
dotírati musíš k vysostem.
Rozjitřena byla duše má tím
červů plným plodem nehodného
žárlení a jazyk otráven!⁶²
„Já vím však, že se kácí
dnů mých kořen zviklaný, a kvapem,
odhodlaně volím zemřítí! Jen
tebe ještě spatřiti jsem chtěla,
v loktech lásky blaženého, a v tom
pohledu, s tím bodem smrtícím pak
v otevřený jícen hrobu skočiti.⁶³*

Čestmír rozpozná změnu, jež v Častavě proběhla, a opět se do ní zamiluje.

V této části děje dochází ke kompletnímu vývinu Častaviny postavy a k její radikální změně. Častava lituje svých činů a pro lásku je ochotna vzdát se všeho, co dříve měla, dokonce i jména a postavení, tj. všeho, na čem si až doposud tolik zakládala. Častava si uvědomuje, co je v životě skutečně důležité.

61 Tyl, První dramata, str. 225.

62 Tyl, První dramata, str. 227.

63 Tyl, První dramata, str. 226.

V poslední části hry je Čestmír v bitvě raněn, Častava se před něj vrhá, přijímá místo něho smrtelnou ránu. Častava umírá, je však smířená a šťastná, že se mohla pro svého milého obětovat. Čestmír však svému zranění podlehne, a tak se stane Častaviným druhem alespoň ve smrti.

3.3.2 Liběna

Liběna by se dala označit za pravý opak Častavy. Liběna je zamilovaná do Slavoše, jenž byl vychován Vlastislavem. Zde je vidět veliký kontrast mezi dvěma ženskými postavami v tomto Tylově dramatu. Častava miluje Čestmíra proto, že je slavný bojovník, miluje válečníka a hrdinu. Na druhé straně Liběna miluje muže. Představa, že by odešel do boje, je pro ni úděsná. Bojí se o jeho život, o jeho zdraví a bezpečí:

*„Cožpak zbraní musíte, zlí muži,
práva proti sobě hájiti? Což
není líbeznějších léků proti
nesváru dvou knížat nežli oheň
v tiché chyši rolníkův a proudy
krve v květných krajinách? Ó(,) srdce
kamenná!“⁶⁴*

Nezáleží jí na tom, zda získá slávu, ona chce pouze jeho:

*„Ach, já se neptám
po vítězství, po tom plesu divých
mužů; i když otec ohnivými
slovy o rekovských činech mluvíval,
já si v duchu s outlejšími hrála
obrazy, jakž po matce mi byly
v mysli zůstaly, – a ted' bych větší
došla rozkoše, bych loučiti se
s vámi neměla. Mne děsí černí
snové.“⁶⁵*

Čestmír vyznává Liběně lásku, ta ji neopětuje. Naopak ho obviňuje ze smrti svého

64 Tyl, První dramata, str. 195.

65 Tyl, První dramata, str. 195.

otce a ukazuje mu, že miluje jiného:

*„Ty o lásce mi
mluvíš, vrahu otce mého? Tebe
nenávidět musí osiřelá
dcera, jakož v nenávisti má, co
dobří bozi kletbou trestali.“⁶⁶*

*„Tvé snažení je
marné! Slova medová již láska
dívčí jinde věnovala, díkem
za dar upřímného srdce.“⁶⁷*

Čestmírova láska se hroutí a je poslán zpět do Prahy.

3.3.3 Bohuše

V dramatu se objevuje ještě jedna ženská postava, je jí věštkyně Bohuše. V této postavě se naprosto projevuje Tylova záliba v pojmenovávání postav dle jejich vlastností či chování. Bohuše neustále mluví o bozích, o božích znameních a božím záměru.

3.4 Slepý mládenec

Romantická činohra ve třech odděleních

3.4.1 Milina

Tylovo drama „Slepý mládenec“ (1836) představuje Milinu, dceru hradního Záruby. Milina je popsána jako přelétavá a nestálá. Ví o lásce, kterou k ní chová mladý rolník Libín, ale city neopětuje, i když je dříve zřejmě pocítovala. Zpočátku dává najevo, že ji Libínova náklonnost obtěžuje, dále však své tvrzení zjemňuje, zřejmě proto, aby si sama sobě nepřipadala zlá, a připomíná si i Libínovy dobré vlastnosti. Nakonec dává najevo, že se jí líbí někdo jiný a že proti němu Libín nemá naději:

*„Aj, ten Libín také všude slídí!
Doví-li se o něm otec, bude zle.“*

66 Tyl, První dramata, str. 199.

67 Tyl, První dramata, str. 200.

*Tolik mil se pustit za mnou z domova!
Dotrávám jest až hrůza! – Libín?
Ne, to bych mu křivdu činila.
Bázliv jest a tichý jako beránek,
jako holoubátko bez žluče; to
jest pan Vítek jako blesk a bouř. – Proč
není Libín také vzácným jonákem!
Má to vina není, že se mi již
nelíbí; kdož může srdci velet
Rádo měj!, když vidí oči něco
lepšího? “⁶⁸*

Ve scéně, kdy se Libín setkává s Milinou, projevuje dívka nezájem ke svému obdivovateli, zdůrazňuje, že ho nepovažuje za nijak významného pro sebe, že je jako kdokoli jiný a nijak nevyčnívá z davu.

Avšak když se Milina setkává se svým vyvoleným, kterým je Vít, syn českého pána Božepora Žďárského, její chování se naprosto mění, stává se z ní zamilovaná dívka, jež má oči jen pro svého milého. Ujišťuje ho o svých citech a nedokáže myslet na nic jiného na světě než právě na něj a neuvažuje o budoucnosti:

*„... můj Víte!
Ját se sama neznám již, a když tě
nevidím, jsem pro všecken svět ztracena.
Mnohých radostí jsem u pěstounky měla,
byly dary, svátky, Štědrý den;
tebou však jsem teprv blaho zřela,
všecko jiné bylo pouhý sen;
srdce o to nyní málo dbá,
jen když tys můj, Vítku – “⁶⁹*

Milina se stává předmětem sporu mezi Vítem a svým otcem, který je zásadně proti lásce své dcery k Vítovi. Poté, co je po velké hádce Záruba odsouzen Vítem k smrti, sváří se v Milině dva city – láska k milenci s láskou k otci. Milina se zde projevuje jako milující dcera, protože se zastává otce a v podstatě ukazuje, že ještě zcela Vítovi

68 Tyl, První dramata, str. 255.

69 Tyl, První dramata, str. 259.

nepodlehla.

Po dvou letech, během nichž se z Víta stává loupežník, Milina stále věří v jejich lásku a myslí si, že je schopna Víta přesvědčit, aby svého „řemesla“ nechal:

*„Navraťte se, pane Víte! Hněv je
po plucích a strojí se vám zkáza.“⁷⁰*

*„Navraťte se, pane! Dnové noví,
šťastnější vám život okrásí,
a vždy o vás vřelá úcta poví,
kde se jméno vaše ohlásí.“⁷¹*

Zde můžeme vidět Milininu naivitu, protože stále nepoznala, co je Vít ve skutečnosti zač.

Milina se konečně otevře oči, zjišťuje, že Vít si její lásku nezaslouží, a uvědomuje si, že muže, který si lásku zasloužil, krutě odehnala.

Za další tři roky později je Milina stále svobodná. Poté, co prozřela, rozhořela se v jejím srdci láska po Libínovi, odmítá všechny možné nápadníky, i když už má na vdávání dávno věk. Můžeme soudit, že se Milina sama trestá za to, jak se k chlapci, jenž ji upřímně miloval, zachovala a že je rozhodnuta nepoznat menší štěstí, jež by jí poskytla náruč jiného než to největší, které mohla mít a v hloupé mladické nerozvážnosti ho sama zničila.

Největším důkazem o Milinině dospění a proměně jsou její slova:

*„Mně mnoho praveno, že
okem jasným pohlížíte v doby
minulé i příští. Objevte mi
tedy, čeho se mám držet v naději.
První lásku, pramen dívčí slasti,
marná mysl moje zkalila;
hoch mě opustil a z milé vlasti
zoufalost jej v dálku pudila.
Darmo z klamů procitnulá toužím,
léta provzdychám a srdce soužím;
jej snad hrob – neb nová láska baví,
touha má si darmo hrady staví:*

70 Tyl, První dramata, str. 290.

71 Tyl, První dramata, str. 291.

*ach jen jistotu, že jemu blaze,
odřeknuť se vroucí po něm snaze
a své příští v ruku boží postavím.*“⁷²

Říká, že bude alespoň z části spokojená, pokud zjistí, že Libín si ve světě našel ženu, se kterou našel štěstí. Hra končí šťastně, neboť slepotou napravený Vít zařídí, aby k sobě Libín s Milinou znovu našli cestu. Milina se kaje před Libínem, omlouvá se a ukazuje mu tak, jak se za léta odloučení změnila:

*„Já jsem to,
Libíne, ta dívka pykající,
jenž (!) se nyní se studem a bázní
k srdci tvému vine!“*⁷³

Chybující žena, jež svých činů lituje, je na konci odměněna.

3.4.2 Adleta

Další ženskou postavou v této hře je Adleta, se kterou se setkáváme krátce po jejím sňatku s rytířem Paběnickým. Adleta je sváděna Vítem. Bere jeho nemístné řeči jako vtíp a ze začátku je ochotna s ním v žertu flirtovat. Vítova troufalost jí však otevře oči a Adleta se předvede jako rázná, věrná a cnostná žena, jež si nehodlá nechat takovou troufalost líbit. Nejprve vynadá Vítovi, poté hodlá znechuceně odejít se svým manželem pryč. Adletu vidíme jako silnou a odvážnou ženu, která se nebojí za svoji čest bít:

*„Z úcty k šlechetnému
otci vašemu ten žert váš, pane,
zahalíme rouškou zapomenutí.
Vězte však, že pomsta pod ní číhá,
drzým-li ji prstem ještě jednou
odhalíte.“*⁷⁴

Víta ostře varuje, že jen díky jeho úctyhodnému otci nebude jeho troufalost dále rozebírat, ale při sebemenším náznaku možného opakování tohoto incidentu se hodlá pomstít.

Adletin novomanžel chce samozřejmě vědět, co se mezi Adletou a Vítem odehrálo, a vrhá se na Víta, aby bránil ženinu čest. To však Adleta nechce. Nepřeje si, aby její

⁷² Tyl, První dramata, str. 315.

⁷³ Tyl, První dramata, str. 317.

⁷⁴ Tyl, První dramata, str. 269.

milovaný kvůli ní riskoval, bohužel boji nemůže křehká žena zabránit. Poté, co je rytíř Paběnický v souboji s Vítem zabit, stává se Adletina noční můra skutečností. Svět se jí hroutí, nejšťastnější den jejího života se mění v ten nejhorší:

*„Mrtev! Mrtev! Hvězda moje zhaslá,
berla zlomená a vysušený
blaha zdroj! Pryč, pryč, vy květy, věnce,
zdobící jen šťastnou nevěstu; mně
zhynul manžel! – O(,) bys nebyl statný
býval, šlechtetný a spanilý, by
pro tebe nářek růsti nemusel a
slzy mé se řinouti! O(,) sladká
moje usta manželská, teď ztuhlý
led!!“⁷⁵*

Ač je zdrcena žalem, volá po pomstě na muži, jenž to všechno způsobil:

*„Vzhůru, věrní, ježto se mnou hoře
stejně rozněcuje, – pomsta volá!
Vrah tu stojí mileného pána!
Nešetři ho vašich mečů rána;
zlořečím mu, vy ho nectěte –
zoufající vdovu pomstěte!!“⁷⁶*

Adleta, i přesto že je silná a sebevědomá, je stále především milující a oddaná manželka, pro kterou je smrt milovaného naprosto zdrcující, a i když by se mohlo zdát, že je zvyklá chovat se samostatně a nezávisle, byl pro ni její manžel oporou, jejíž ztráta ji určitě poznamená. Její prvotní myšlenka po tomto šoku je na pomstu, již by požadoval téměř každý.

3.5 Jeden za všechny

Dramatický žert v jednom jednání

I když se ve hře „Jeden za všechny“ z roku 1836, ženské postavy objevují, je téměř

⁷⁵ Tyl, První dramata, str. 272, 273.

⁷⁶ Tyl, První dramata, str. 273.

nemožné, jakkoli je charakterizovat. Je to dáno tím, že hra je pouze monologem jediného člověka Hynka. Ten se sice při své řeči obrací občas i na ženy, které se s ním nacházejí v místnosti, ale je prakticky nemožné z jejich bezhlasých reakcí cokoli vyčíst. Totéž platí o tom, co o ženách říká Hynek. Jedná se pouze o názor jednoho rozzlobeného a dost možná že i duševně nevyrovnaného jedince, jež si nejsme nijak schopni ověřit.

3.6 Brunsvik nebo Meč a Lev

Činohra ve třech jednáních s předehrrou

3.6.1 Neomena

V Tylově dramatu „Brunsvik nebo Meč a Lev“ (1843) se s ženskou postavou Neomenou, neapulskou kněžnou, poprvé setkáváme v její svatební den, bere si Brunsvika, syna českého knížete Stojmíra. Neomena se nachází ve vášnivé debatě s Kleofatem, kterého její otec jmenoval coby strážce a ochránce své dcery. Kleofat vyznává Neomeně lásku a netají se pohrdáním jejím budoucím manželem. Neomena se ukazuje jako hrdá a věrná žena, jíž povinnost k otci i budoucímu manželovi nedovoluje být jen na chvíli pochybovat o správnosti jejího sňatku. Neomena nejprve předstírá, že Kleofatovo vyznání nechápe, chce ho svojí hranou nevědomostí přimět k tomu, aby s podobnými řečmi přestal a celou tuto pro ni nepřijatelnou situaci v klidu a tichosti pohřbili. Kleofat se však nevzdává a na Neomeninu nechápavost reaguje vysvětlením, které ona již nemůže přehlížet. Neomena je donucena tvrdě Kleofata odmítnout, několikrát mu přísně připomene, že je dnes její svatební den a kde je jeho místo: *„Ustaň! – Jenom žes mi jedním rodem, jednou vlastní blízký, – pouštím mimo sebe nehodné řeči tvé; ale dyl je poslouchati nesmím.“*⁷⁷ *„A jakého světla se můžeš ještě nadíti, ježto by již dávno cesty tvé neosvěcovalo? Ode mne neočekávej ničeho! Ještě jednou pravím, že jsem nevěsta, a –“*⁷⁸ *„Nuže tedy pozbud' rozumu a jako pošetilec rozhluč okolí svým divým pokřikem. Po třetí pravím tobě, že jsem nevěsta! – a víš-li, co toto svaté slovo znamená, – vznikla-li někdy ve tvém srdci sladká touha, aby se ti celý význam jeho v úplném květu vyjevil, tedy ustup a lítou vášeň svoji udrž na uzdě. Pozorovalať jsem již dávno, co tvé oči, jako zapovězené písmo, ke mně mluvíti se snažily –“*⁷⁹ *„ – ale myslilať jsem také, že jich plamen mou*

77 Tyl, První dramata, str. 331.

78 Tyl, První dramata, str. 331.

79 Tyl, První dramata, str. 331.

*panenskou důstojností vyhasne. Já ti nedala příčiny, abysi ho na oltáři srdce svého zapálil.
– Ty jej krmíš násilně marnou žádostí a drzí nadějí –*⁸⁰

Neomena se jeví nejen jako silná žena, ale také jako vlídná a chápatelá. Soudíme tak podle toho, že i když jí Kleofat vyznal lásku, nechtěla ho nejprve krutě odmítnout, ale naopak mu chtěla dát možnost, aby své vyznání bez jakéhokoliv konfliktu vzal zpátky. Když je však okolnostmi přinucena jednat, je schopna bránit svoji čest.

Dále se s Neomenou setkáváme při svatebním obřadu, kdy je šťastná, protože si bere milovaného muže. Její štěstí však nemá dlouhého trvání. Brunsvikův otec Stojmír, jenž podlehl Kleofatovu našeptávání, je přesvědčen, že Brunsvik musí dokázat svoji statečnost nějakým hrdinským skutkem, což znamená pro Neomenu, že se hned po svatbě musí se svojí láskou rozloučit a není vůbec jisté, zda manžela ještě uvidí. Pro Neomenu je to nepředstavitelné, jímá ji ohromná hrůza a nebojí se vystoupit proti svému tchánovi a přemlouvat ho, aby ustoupil ze svého přesvědčení: „*On zůstane! On je můj! Věčným svazkem – svatým právem můj – a nikdo mi ho nevyvábí z objetí!*“⁸¹ „*Měj milosrdenství!*“⁸² Stojmír se však nedá obměkčit, a tak Neomeně nezbyvá než se s novomanželem srdceryvně rozloučit: „*O(,) můj manželi!*“⁸³ „*O(,) vy srdce kamenná, ježto nemáte váhu na bolest milující ženy.*“⁸⁴ „*A kdo mi dá náhradu za žalost dlouhého rozloučení?*“⁸⁵ „*Stůj! – Stůj! – Já tě nemohu pustit, manželi! Černě hledí na mne celý svět – jako pustý, velký hrob –, an tebe nevidím. Já zahynu ouzkostí!*“⁸⁶ „*Manželi! O(,) běda mně!*“⁸⁷

V této části hry jsme objevili další Neomenin povahový rys, jímž je schopnost velké lásky. Neomena se nebojí lásku projevit ani za ni bojovat. Tím se trochu poodhaluje nový důvod Neomenina předešlého razantního odmítání Kleofatových milostných návrhů. Tímto důvodem je láska k jinému muži.

Uplyne sedm let, Neomena je nešťastná a již ji opustila veškerá naděje, že se její manžel vrátí domů. Stala se z ní zatrpklá a rozzlobená žena, soudíme tak podle způsobu, s jakým mluví s Brunsvikovým otcem. Vyčítá mu, že poslal syna pryč, nemá pro něho slova útěchy ani pochopení, vyjadřuje tak svoji bolest: „*mlč o synu! – Této rány se*

80 Tyl, První dramata, str. 332.

81 Tyl, První dramata, str. 341.

82 Tyl, První dramata, str. 342.

83 Tyl, První dramata, str. 342.

84 Tyl, První dramata, str. 342.

85 Tyl, První dramata, str. 343.

86 Tyl, První dramata, str. 343.

87 Tyl, První dramata, str. 343.

*nedotýkej – čerstvá kypí z ní dosavade krev.*⁸⁸ „Mezi náma (!) stojí sedm roků s nesčíslnou bolestí srdce ženského, rozervaného tvým rozmarem, – u mne tedy nehledej, co by ti prospělo. Já jsem mrtva pro veškerý svět.“⁸⁹ „Co ty mluvíš o srdci? Kdybys byl na srdce více dbal nežli na svou tvrdou hlavu, mohli jsme nyní oba v květu blaženosti stát.“⁹⁰ „Žaluj tedy sám sebe, že jsi vydal syna svého na smrt.“⁹¹

Znovu se setkáváme s Neomenou, když se navrací její nápadník Kleofat a je rozšířena lživá zvěst o Brunsvikově skonu. Kleofat se znovu pokouší přesvědčit Neomenu, aby se stala jeho ženou. Má k tomu i jiné důvody než svoji posedlost, protože čeští páni ji zvolili za kněžnu, a tím že by stanul po jejím boku, stal by se českým knížetem. Neomena však hodlá zůstat věrná manželovi i po smrti, o jiném sňatku nechce ani slyšet: „I nyní je nadarmo snažení tvé. Já slíbila věrnou lásku jenom jednou – a dostojím slibu svému až do smrti.“⁹² Kleofat se rozčílí, chvíli přesvědčuje, chvíli vyhrožuje. Neomena vyjadřuje svoji nechuť ke Kleofatovu pokrytectví: „Jaká jsi to třtina, že jedním okamžikem hrozíš a druhým sladce vrkáš? – Já nenávidím barvy měnivé.“⁹³

Neomenina láska ani po tak dlouhé době odloučení nezakolísala, je rozhodnuta být věrná svému muži za jakýchkoli okolností, i kdyby ho neměla už nikdy spatřit, a její touhou je naplnit alespoň Brunsvikovo přání: „Jdi, šilenče! Plamenná to arcí v tobě dávnouletou vášní, – ale plameny tvoje nezahřívají, – nybrž obracují v popel. Kořen života mého okřívá však věčnou vzpomínkou, a tu si nedám tvým pohledem rušiti. Sama budu po celý život státi jako lidu svého matka, jakož můj Brunsvik mu otcem býti sliboval.“⁹⁴ Takovouto věrnost můžeme přirovnat k věrnosti Penelopy v Homérově Odyssee.

Když se Brunsvik konečně vrátí domů, je mu řečeno, že ho žena zradila, proto se přestrojí za poutníka a vyrazí za ní. Neomena ukáže své dobré srdce, přijme ho a pohostí. Přestrojený Brunsvik vypráví Neomeně vymyšlený příběh o svém příteli, kterého zradila žena. Kněžna je tímto skutkem rozlícena a dává jasně najevo svoji nechuť k tomuto činu a opovržení nad ženou, jež nebyla věrná a byla schopna zradit svého muže. Brunsvik neví, zda jí má věřit, tajně zanechá svůj snubní prsten v číši a odchází. Neomena prsten nalézá a vyklíčí u ní semínko naděje, že by snad mohl být Brunsvik živý. Zároveň se této naděje

88 Tyl, První dramata, str. 352.

89 Tyl, První dramata, str. 352.

90 Tyl, První dramata, str. 352.

91 Tyl, První dramata, str. 353.

92 Tyl, První dramata, str. 363.

93 Tyl, První dramata, str. 363.

94 Tyl, První dramata, str. 364.

bojí, protože by patrně další zklamání již neunesla, nicméně nechává pro poutníka poslat: „Prsten? – Ha, divotvorné nebe! Není to mámení? Tento zlatý kroužek s plamenným kamenem – on to jest! Touto pravicí nastrčila jsem ho na prst svému ženichu – to je poselství od Brunsvika! On přísahal, že tento prsten ani v zápalu smrti s ruky jeho nesejde, – a nyní přece tady? – Zavolej mi kníže! Běž – přiveď mi poutníka!“⁹⁵ „Pryč, pryč, – svodné myšlenky, že by mohlo býti znamení jeho života, – přestaňte svým sladkým šeptem – pro tolik blahosti nemá duše moje cestu dosti širokou!“⁹⁶

Později, když se najde další důkaz toho, že je Brunsvik živý, je už Neomena naprosto přesvědčena o návratu svého muže a celou svojí bytostí začne bojovat o to, aby byli opět spolu. Vášnivě se vrhne do hádky s Kleofatem, jenž jí tuto myšlenku vyvrací. V jejím nitru je ovšem opět rozžehnut plamen lásky, který, ač oslabený smutkem, nikdy nevyhasl. Neomena si nenechá nic vymluvit a nekompromisně trvá na tom, že poutníka nalezne a vyzví od něj, kde je Brunsvik.

Proradný Kleofat nechá Brunsvika zajmout a tajně ho chce uvrhnout do žaláře. Neomena to však zjistí a upřímnými slovy přesvědčí žaláříka, aby ji k zajatci pustil: „Tak daleko to se mnou tedy přišlo, – že sprostý sluha rozkazy mé vyplniti se bojí, – aby nerozhněval člověka, jenž – – o Bože, Bože, kdy pošleš paprsek světla svého do zmatku tohoto? Klíčnicku, – ne co kněžna, paní tvá, – co žena, manželka – se srdcem lidským k srdci lidskému tě prosím – dovediž mě na místo, kam jste ukryli poutníka.“⁹⁷ „A takž ti Bůh pošli svého nejlepšího anjela, kterýž by tě po celý život provázel! Pojď, můj příteli, a pyšni se tímto průvodem! Snad vedeš blaženou knížecí nevěstu – snad ji vedeš k novému, krásněskvělému životu!“⁹⁸ Neomena svého manžela konečně pozná, pravá Brunsvikova totožnost vychází najevo a český kníže se legitimně vrací domů. Kněžna září štěstím, zapomíná na svoji zatrpklou dobu posledních sedmi let, je dokonce ochotna odpustit svému tchánovi, jenž toto odloučení způsobil: „Promiň, otče, ledovou mysl dceři, v kterouž ji spoutala žalost náramná. Rozpuštění jsou opět potokové duše mé a s vděčnou radostí vrhnu se ve život.“⁹⁹

V příběhu „Brunsvik nebo Meč a Lev“ se setkáváme s ženskou postavou, pro kterou je nejtypičtější její věrnost a morální hodnoty. Neomena je vystavena dlouhému

95 Tyl, První dramata, str. 367.

96 Tyl, První dramata, str. 367.

97 Tyl, První dramata, str. 380.

98 Tyl, První dramata, str. 380.

99 Tyl, První dramata, str. 390.

krutému odloučení od milované osoby, je vystavována pokušení zbavit se břemene samoty, ale přesto odolá a vytrvá.

3.7 Paní Marjánka, matka pluku aneb Ženské srdce

Původní činohra ve čtyřech odděleních

3.7.1 Marjánka

Již podle názvu si můžeme domyslet, že hlavní ženskou postavou v tomto dramatu z roku 1845 je Marjánka. Je to žena ve středních letech, která se před devatenácti lety za zvláštních okolností připojila k vojenskému pluku, porodila v něm syna a dlouhou spoustu let se nepodívala do své vlasti. Marjánka se jeví jako velice houževnatá žena, již hned tak něco nepoloží. Život ve vojenském pluku není jistě vůbec jednoduchý, ale ona ho nejen přečkala, ale i si jej oblíbila. Po devatenácti letech se tedy opět vrací do vlasti, ve které zažila velké hoře, a i přes snahu zapomenout se jí vzpomínky na dřívější útrapy vracejí. Šikovatelem pluku je její blízký přítel Sekáček, jenž ji vlastně mezi vojáky přivedl. Je to také muž, který je do Marjánky zamilovaný. Marjánka si je Sekáčkovy náklonnosti vědoma, ale když si konečně dodá odvahy a požádá ji o společnou budoucnost, je Marjánkou odmítnut. Zdůvodňuje to tím, že se musí starat o syna, a tudíž si nemůže zařídít život po svém: „... jsou jisté věci, které mi nedovolují, abych mu druhého otce dala. Mimo to víte, že je Vojtěch mé jediné bohatství, má jediná utěcha – že bych bez něho na světě stála jako osamělý strom na daleké poušti. Kořeny srdce mého otočily se okolo něho tak pevně, že bych musela zahynout, kdybych se od něho odtrhla. Nechte mě tedy blízko něho, dokud vyšší mocnosti jinak neurčejí, – onť je beztoho bujně hříbě a potřebuje bedlivého opatrování; vy pak zůstaňte mým přítelem.“¹⁰⁰

Jako v mnohých Tylových hrách má hlavní ženská postava výrazný charakter. Marjánka je silná, nesobecká a opět je pro ni nejdůležitější mateřská láska. Důkazem je to, že i když jí šikovatel Sekáček není lhostejný, jeho nabídku na společný život kvůli synovi odmítá.

Marjánka jde na hřbitov hledat hrob svého otce, aby se mu alespoň posmrtně omluvila za útek, jenž mu jistě zlomil srdce. Otcův hrob však nenalézá, a tak si dovolí

100 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 20.

vykřesat ve svém srdci jiskřičku naděje, že by mohl i po tak dlouhé době stále žít. Její nově nalezená naděje ji však plní nejen radostí, ale i strachem, protože se bojí, jak na ni bude otec reagovat. Požádá proto svého přítele Sekáčka, aby ho raději našel on. Sekáček, který se ještě nevzdal naděje na život s Marjánkou, jí opět dělá návrhy. Ovšem ani teď mu Marjánka nepopřeje sluchu.

V Marjánčině povaze nacházíme další kladnou vlastnost, a sice lásku dcery k otci, jež je téměř tak silná jako její mateřské city. Zjišťujeme, že i odvážná Marjánka náhle pocítuje strach. Život ve vojenském pluku jistě nebyl jednoduchý, cíhalo v něm spoustu nástrah a nebezpečí, ale strach pocítila až nyní, ovšem ne o svůj život, nýbrž z toho, že by ji milovaný otec mohl zavrhnout. Považujeme to za další kladnou vlastnost, která se u Marjánky projevuje. Druhé odmítnutí Sekáčkovy návrhu má nyní ještě jeden důvod, a sice to, že pokud jí otec odpustí a přijme ji zpátky, hodlá se o něj starat a vynahradiť mu všechna léta, o která je její útěk oloupil: „*Pocitivá duše, ráda bych se do rukou tvých na příští plavbu života odevzdala; vím, že bych byla bezpečná, ale nejde to! Najdu-li otce, přiroste k mým povinnostem mateřským i povinnost litostné dcery, abych vrchovatou mírou nahradila, co jsem tak dlouhá léta zanedbala.*“¹⁰¹

Z chování Marjánky k Sekáčkovi usuzujeme, že je pro ni těžké věnovat hlubší cit jinému muži, než je její syn či otec. Strach z toho, že by po sblížení s mužem musela zanedbávat syna a otce, je dle našeho názoru iracionální. Vždyť ve většině rodin se dokáže skloubit jak láska k muži, tak mateřská či dceřiná. Z toho tedy usuzujeme, že dříve zažila neblahou milostnou zkušenost. Možná bylo tohle důvodem jejího útěku, a proto si Marjánka vytvořila citový štít, jenž ji má chránit před problémy spojenými s láskou k muži.

Při pátrání po Marjánčině otci zjišťují Marjánka a Sekáček šokující zprávu. Nejen Marjánčin otec, ale i její tehdejší milenec je stále naživu. Dozvídáme se celou pravdu o Marjánčině původu a o důvodech, které ji přivedly až k jejímu pluku. Marjánka je zprávou o tom, že je otec jejího dítěte stále naživu, naprosto vyvedená z míry. Neví, jestli si má dovolit doufat v obnovení jejich vztahu, když teď pominula jejich největší překážka – jeho otec. Sekáček není z vývoje situace nijak nadšený, ale prokáže svůj charakter ve chvíli, kdy Marjánce domlouvá a snaží se ji přinutit, aby se pokusila kontaktovat svého dřívějšího milého, současného zemana Zápolského, a vyjevila mu, že je

101 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 32.

stále naživu a že mají dospělého syna.

Případného rozhodování, zda má, či nemá navštívit svého bývalého milence, je Marjánka ušetřena. Osud to zařídil tak, že se její syn se zemanem Zápolským pohádal, dokonce došlo i na souboj s meči. Mladík Zápolského poranil a ten ho nechal uvěznit, aniž věděl, že se jedná o jeho syna. Marjánka jde orodovat za synovu svobodu, ale nenajde odvahu ihned vyjevit, kdo je. Neoblomný Zápolský odmítá mladíka propustit, a tak ho zoufalá Marjánka prosí jménem jeho bývalé lásky: „*Já vás o to prosím – jmenem osoby, kterou jste – svou blažeností nazýval. Jmenem – Marie Vorlické!*“¹⁰² Zápolský se ihned zajímá, jak ji může Marjánka znát, zasní se a říká, že by se jeho láska nemohla nikdy změnit a že vždy zůstane taková, jakou si ji pamatuje. Tím Marjánku zraní ještě víc, protože ji očividně nepoznal. Bojí se, že by ho její současná podoba zklamala, vymyslí si tedy, že se s jeho milovanou Marií setkaly a spřátelily se: „*Ona byla – mou přítelkyní. Já ji poznala u našeho pluku. Po nešťastné příhodě mezi vámi a panem otcem, která se hned jako oheň po městečku rozlétla, zděsila se Marie tak, jako by ji měla podobná nehoda potkat. V zoufanlivé zmatenosti sebrala kvapně uzlík svých věcí a pustila se před samou nocí do šírého pole. Běžela celou noc, jako by ji plamenné metly šlohaly; ráno se octnula v neznámé krajině. Sotvaže se občerstvila ovocem, chvátala celý den dále, nevešla ani pod lidskou střechu, necítila bolest krvácejících nohou, až říká ve mdlobách vedle cesty sklesla. Když přišla k sobě, byla obklopena lidem našeho pluku, jenž byl právě na pochodě do Vlach. Outřpné vojsko jí popřálo místa na voze – a stará markytánka, moje matka, ji přijala k sobě. Od té chvíle zůstala mezi námi a našla jisté utočiště.*“¹⁰³ Aby Marjánka obměkčila zemanovo zatvrzelé srdce, a zachránila tak svého syna, rozhodne se vzdát se toho nejcennějšího, co má. Řekne zemanovi, že uvězněný mladík je jeho syn, jeho láska zemřela a ona je pouhou pěstounkou tohoto chlapce. Zápolský nemůže uvěřit svému štěstí, již nedoufal, že by se mohlo najít v životě něco, co by mu prosvětlo jeho temné stáří. Marjánka je ráda, že syna zachránila, ale ví, že už se ho nyní jeho nově nalezený otec nevzdá.

Marjánka je rozhodnuta tuto lež udržet i před synem a nechat ho, aby s otcem zůstal: „*Pro štěstí syna svého jsem v stavu všechno vykonat – a nebudu se na bolest vlastního srdce ptát.*“¹⁰⁴ Nyní když je naprosto zdrcená tím, že ji její milý nepoznal a také

102 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 61.

103 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 61, 62.

104 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 73.

tím, že ji opustí syn, hledá poslední útěchu u muže, kterého dříve stále odmítala. Hodlá přijmout nabídku k sňatku od Sekáčka, protože se bojí, že zůstane na stará kolena sama.

Zde se opakuje to, co jsme již u Tylových ženských postav několikrát viděli. Ač se zdá Marjánka vyrovnaná, silná a soběstačná, nakonec se pod její tvrdou slupkou nalézá křehká žena, jež se dá svými city ovlivnit a potřebuje někoho, o koho by se mohla opřít. Ač považovala lásku k muži za cit, který nepotřebuje a bez kterého se téměř celý život obešla, je pro ni zjištění, že s ní teď Zápolský nebude, ohromná rána: „*On mě nezná! A žádný zvuk srdce mu nezvěstuje mou přítomnost.*“¹⁰⁵ „*Zápolský mě nepoznal – ani to nejmenší tušení neozvalo se v prsou jeho. V duši jeho žije sice můj obraz – ale z let minulých; k ženě strastmi života otužené se nechce hlásit. Cítila jsem, že od něho ničeho doufat nemůžu; vydala jsem se tedy za přítelkyni Marie Vorlické a prohlásila ji za mrtvou, jakož on to sám až posud myslil.*“¹⁰⁶ I přes to, že je to paní Marjánka, matka pluku, ostřílená markytánka, uvnitř je to stále žena potřebující být milována.

Sekáček Marjánčinu nabídku na oko přijímá, ale nakonec vše vyřeší. Před Vojtěchem, jejím synem, i před Zápolským vyradí, jak se věci doopravdy mají. Všechno urovná a dá znovu dohromady Zápolského s Marjánkou. Dokonce se i starý Marjánčin otec probírá ze svého pomatení smyslů a všichni jsou šťastni. Šťastný je i Sekáček, jenž sice nezískal svoji milovanou, ale utěšuje ho vědomí, že je po letech konečně šťastná.

Marjánka, která byla celý život spravedlivá a milující, se dočkala své odměny, v níž se ani neodvažovala doufat.

3.7.2 Liduška

V této hře se s mnoha ženskými postavami nesetkáme. Druhou a poslední je dcera hospodského Kvasničky Liduška. Liduška není nijak výrazné děvče, je to obyčejná venkovská dívka, jež odmítá návrhy Kiliána, bohatého statkáře: „*Nedělej si marnou práci.*“¹⁰⁷ „... *jen mi dej pokoj. Já nemám ani chuti, ani času tvé hloupé řeči poslouchat ...*“¹⁰⁸ Důvodem je prostý fakt, že se jí nelíbí: „... *musí hoch jako višňový květ, jako růže vypadat, má-li se děvčeti zalíbit; ty jsi ale květoucí bodlák – nanejvýš*

105 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 61.

106 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 72.

107 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 12.

108 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 14.

*tulipán!*¹⁰⁹ Liduška si na svůj vkus potrpí, protože mu dá přednost před jistým bohatstvím: „*Moje matka byla zkušená žena a říkávala vždycky: moudré děvče prej se neptá po statku a po polích, ale po hlavě a po srdci – to je ten nejjistější mužský kapitál. Ty jsi ale s tímto kapitálem na mizině – a za žebráka bych se nerada provdala.*“¹¹⁰

Liduška se později setkává s Marjánčíným synem Vojtěchem a proběhne mezi nimi to, co se dá nazvat láskou na první pohled: „*Pro Pánaboha, to je hoch jako panenka! Já se nemůžu ani z místa hnout ...*“¹¹¹ Vojtěch je světaznalý, pokouší se Lidušku okouzlit vzletnými slovy, která jistě používal při rozhovorech s dívkami v cizině. Liduška je však prosté venkovské děvče a místo toho, aby jí tato slova imponovala, ji spíš zmatou: „*Může bejt, že jste řekl něco tuze hezkého, – ale já vám dobře nerozuměla.*“¹¹² To Vojtěcha překvapí, na chvílku vyvede z míry, ale díky tomu začne mluvit upřímně, což teprve na Lidušku zapůsobí.

Liduška se začne scházet s Vojtěchem, ale má strach, co na jejich blízký vztah řeknou lidé ze vsi: „*Ne, ne – dále ani kroku! Nyčko mě pusťte! Já musím bejt doma, nežli mě pantáta pohřeší. Ten by mi dával! A mimo to – pomyslete, jestli mě někdo ze sousedů viděl, – já ani nevím, kam jsem hlavu dala.*“¹¹³ Liduška je děvče, které se drží tradice, nechce vybočovat ze zaběhnutých obyčejů venkova, a neliší se tak od spousty dalších dívek.

3.8 Pražský flamendr aneb Co mu přece pomohlo

Obraz ze života ve čtyřech jednáních

3.8.1 Apolenka Dubinská

Toto Tylovo drama z roku 1846 začíná v domě bohatého pražského sládka Vojtěcha Sykory. Pracuje zde mladá dívka Apolenka Dubinská. Je to milé, mladé děvče, jež našlo zalíbení v Adolfovi, synovi starého Sykory, který v poslední době pije, hýří, a proto se neustále hádá s otcem. Apolenka teprve nedávno překročila hranici, jež oddělovala dětství od dospělosti. Její okolí si začíná uvědomovat Apolenčinu krásu a ona sama pocítuje, že se

109 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 14.

110 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 15.

111 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 24.

112 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 25.

113 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 46, 47.

původní přátelský vztah k mladému Adolfovi prohlubuje v něco vážnějšího: „*Oh, já to vím ještě z těch časů, když jsme spolu hrávali – to bylo ještě za nebožky paní a my byli oba děti, já asi o tři čtyry leta mladší –, ach babičko, to byly krásné časy! Později to arci přestalo, on musel do školy, jednomu učitelovi z ruky, druhému do ruky – a mne jste postavili k ohništi; ale když jsem viděla první jiskry doutnat, bylo mi dlouhý čas, jako by se na mne Adolfovy oči dívaly, – a když vesele oheň praskal, bylo mi zas, jako by Adolf se mnou dováděl.*“¹¹⁴

Některé Tylovy postavy mají velmi typické vlastnosti, mají hloubku a vnitřní vývin, naopak jiné právě tohle postrádají. Postava Apolenky je toho přesným příkladem. Děvče je to prosté, mladé, naivní, zamilované, pro něž je štěstí jejích blízkých důležitější než její vlastní. Když je konečně napraveným Adolfem požádána o ruku, cítí štěstí: „... *otvíráš přede mnou bránu zlatých lučin, do kterých si sprosté děvče ani nahlednouti netroufalo – a kteréž nyní neví, jak to blaho snese, aby ji neusmrtilo. O(,) můj Adolfe! Oh(,) tys mi vězel odjakživa v srdci – hluboko a pevně; ale já nesměla tvůj obraz navrch pustit – a oči po něm otočit, jako nyní dělám, – můj Adolfe!*“¹¹⁵ Když je její pěstounka proti, štěstí pomine a Apolenka je schopná lásky se vzdát. Nebojuje o ni, jen pokorně přijímá ortel starší ženy: „*Nebeské hvězdy, co je to? Sotva se květina mého blaha rozvila, již má zase uvadnout?!*“¹¹⁶ Když je Veronikou urážena a ponižována, neohradí se ani se nebrání, pouze to přijímá a ještě je schopna se zamýšlet nad možnostmi, že má Veronika pravdu. Apolenka díky tomu působí jako děvče, které kam ráno postaví, tam ji večer najdou. Jediný odklon od tohoto povahového rysu byl, když se přimlouvala za Adolfa u jeho otce: „*Já viděla arci včera, že jste od něho celý rozpálený vyběhl, takže jsem si ani netroufala to mračno zahánět, – a dnes jsem mladého pána ještě neviděla – ale on může být ve společnosti... není-li pravda, pantatínku? O(,) řekněte, že ano! Že ne? – Pantatínku! tedy je to pravda, že jste Adolfa – ne, ne! já to nemohu ani vyslovit! Tím slovem bych si pokazila krásný obraz, který jsem si o dobrém otci v duši utvořila. O(,) není-li pravda, že jsem uhodla? Jakžpak byste mohl něco takového učinit? Toť by bylo více, nežli může otec na váhu spravedlnosti položit. To by byla pokuta, že ani nevíte, co vyznamenává. Pak by byl Adolf bez matky i bez otce – a víte, co to je tak státi na světě? Já to vím, já neznala ani matku(,) ani otce – já mohu Adolfův stav posoudit.*“¹¹⁷ A také později, když přesvědčovala Adolfa,

114 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 97.

115 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 158.

116 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 160.

117 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 141.

aby se nastěhoval k ní a k Veronice: „*Babička vás pěkně pozdravuje, abyste byl dobré myslí, – a já vás prosím také, abyste hlavu nevěšel, – a že se musíte k ní přestěhovat. U ní nezahynete, to se nebojte, a já také něco dovedu. O, to bude živobytí!*“¹¹⁸ Ovšem zde nejednala pouze za sebe, ale jejímu počínání požehnala stará Veronika, již, jak se zdá, Apolenka vždy poslechne. Můžeme usuzovat, že Apolenka je nesamostatná a fakt, že celý život věděla, že je sirotek, ji poznamenal. Ke konci hry zjišťujeme, kdo je Apolenčin otec, který se s dcerou šťastně shledává.

3.8.2 Veronika

Nyní se zaměříme na již zmiňovanou Apolenčinu pěstounku Veroniku. Té Tyl přisoudil naprosto typickou vlastnost některých starších lidí: říkají, že když oni byli mladí, byli v tomhle lepší a bylo to pro ně těžší, než to mají mladí dnes: „*Nynější svět nic nevydrží. Když jsem byla ve tvých letech, měla jsem klapky jako ze železa; když bylo potřeba, nezapadly mi ani ve čtrnácti dnech, a to jsem mohla ve dne v noci hlídat. Vy jste nyčko docela z jiných kostí. Jdi už, jdi; lehni si.*“¹¹⁹

Veronika pracovala pro Sykoru a byla jeho rodině z celého srdce oddaná. Velice ji rmoutilo, když si starý pán se svým synem nerozuměl, a všemožně se snažila všechny jejich spory šťastně vyřešit: „*Já chci, aby mezi otcem a synem hořkost nevypukla; to je zlé semení, a já bych nerada, aby se v tomto domě pořád plemnilo.*“¹²⁰ To se jí bohužel vždycky nepovedlo a nakonec došlo k tomu, že starý Sykora zapudil svého syna. To Veronika nemohla přenést přes srdce a rozhodla se mladému pánovi pomoci v jeho nápravě. Důvodem, proč se při tomto konfliktu Veronika postavila na stranu Adolfa a nikoli jeho otce, je fakt, že bývala chůvou Adolfovy matky, již stále chová v srdci, a po jejím odchodu tuto lásku zaměřila na jejího syna, který ji pro ni částečně nahradil.

Spolu s Apolenkou opustila Veronika Sykorův dům a vzaly si Adolfa k sobě. To mu pomohlo se napravit, a dokonce si uvědomil své city k Apolence. Nejprve si mladí lidé lásku vyznali navzájem a pak to šli radostně oznámit staré dobré Veronice. Zde se však se zlou potázali. Veronika striktně odmítla možnost, že by se Apolenka vdala za bohatého Adolfa, a rozhodla se držet je od sebe třeba i tím, že Apolenku vyžene: „*Co jsem viděla,*

118 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 152.

119 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 87, 88.

120 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 91.

není tvoje štěstí, a nemůžeš-li se ho varovat, musíš z domu. Já to chtěla už dávno učinit.“¹²¹ Adolf se své milé zastane, chce odejít sám z domu, to Veronika v žádném případě neschvaluje: „Ty? mé dítě – kvůli cizí – – nu vždyť je dobře. Holka pujde a ty zůstaneš. ... já té holce neráda k srdci sáhnu, ale kvůli synovi mé nebožky nemohu cizí osobu šetřit.“¹²² Zde si můžeme všimnout zvláštní věci, protože Veronika byla schopná vzdát se své adoptivní dcery, již vychovávala od malička, aby podle svého názoru uchránila Adolfa, který pro ni očividně znamenal víc než děvče, jež vychovala. Otázkou zůstává, čím to bylo způsobeno. Zda tím, že její oddanost a láska k zaměstnavatelům byla silnější než pouto, které si vytvořila k adoptivní dceři, k níž nikdy necítila pravou mateřskou lásku nebo jejím zakořeněným přesvědčením, že se chudá dívka za žádných okolností nemůže provdat za bohatého muže: „... na světě musí být chudoba i bohatství; každé má něco pro sebe; ať se jedno s druhým nemíchá.“¹²³

Poté, co se Adolf usmíří s otcem a ten nic nenamítá proti sňatku svého syna s Apolenkou, přijme tento fakt i Veronika, vrátí se zpátky do domu sládka Sykory, aby tam v klidu dožila.

3.9 Pražská děvečka a venkovský tovaryš anebo Paličova dcera

Činohra v pěti jednáních

3.9.1 Rozárka

Hned v prvních chvílích hry „Pražská děvečka a venkovský tovaryš anebo Paličova dcera“ (1847) se setkáváme s dívkou Rozárkou, jejíž otec je Valenta, chudý šumař, jenž se řádně zadlužil. Jediným východiskem, které Valenta vidí, je provdat svoji mladou dceru za Podleského, jemuž dluží peníze, a ten by mu za to dluh odpustil. Rozárka je hodné děvče a ráda by otcí pomohla, obzvláště poté, co se jí snaží citově vydírat kvůli blahu jejích malých sourozenců. Když jí otec vyjeví své plány, nejprve nemůže uvěřit tomu, že by ji vlastní otec takto prodal, poté nahradí překvapení a zklamání rozhořčení a zlost. Nekompromisně odmítne tuto otcovu nabídku, v žádném případě nehodlá vykoupit svojí ctí otcovy dluhy: „Povázil jste, co mi nabízíte? Co mi nabízíte skoro u hrobu mé matky,

121 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 158.

122 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 159.

123 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 88.

kteřáž mi tu své požehnání nechala, protože mohu až posud o sobě říct, že jsem živa podle Božího přikázání? Mlčte, mlčte, otče! Já trnu ouzkostí, když na něco takového pomyslím. Já jsem chudé děvče a nemám nic nežli svou čest – to své poctivé jméno; ale to nedám za vezdejší užitek. Dělejte, otče, ať se užívíte; o sestry se budu starat sama, a vypadne-li při mé chudobě také něco pro vás, vy tím nepohrdnete, a já se s vámi třeba o poslední sousto rozdělím. Ale tu věc ode mne nežádejte. Já bych mohla pro otce snad umřít; ale čest mu nemohu obětovat; ta je dražší nežli život.“¹²⁴

Již od první chvíle se zdá Rozárka jako milá a hodná dívka, které záleží na blahu jejích blízkých, ale je pro ni také důležitá její čest, již považuje za svůj nejcennější majetek, v současné době dokonce za jediný. Rozárka působí jako dobře vychovaná dívka, za což téměř jistě vděčí své zesnulé matce a nikoli otci, který se hned při prvním setkání moc dobře nepředvedl.

S Rozárkou se život rozhodně nemazlí, její otec je zlý a téměř neschopný postarat se o rodinu. Nedávno jí zemřela matka, Rozárka přijela z Prahy na její pohřeb. Po letech se tedy vrací domů a Rozárčin přítel Antonín, s nímž si jako malá hrávala, je naprosto okouzlen její krásou. Rychle si dodá odvahy a jde ji požádat o ruku. Rozárka je touto nabídkou zaskočena a Toníkovi řekne, že si to nejdřív musí rozmyslet: „*Vy jste poctivý člověk, to vím, ale teď a tady vám nemohu dát odpověď. Také máte ještě matku* –“¹²⁵ Uvědomuje si, že Toníka sice nemiluje, ale je hodný a milý a jako přítele ho ráda má: „*Tak by bylo arci najednou po starosti. Jedlička je dobrý poctivý člověk ...*“¹²⁶ Život s ním by tedy nebyl nijak špatný, dokonce by byl schopen zaopatřit její sourozence. Možná by se nakonec rozhodla za Toníka provdat, ale brání jí v tom dvě ženy. První je její přítelkyně Bětuška, která si sama na Toníka myslí. Beze všech servítek se do Rozárky pustí, vyhubuje jí za to, že jí leze do zelí, a všemožně jí vyhrožuje, že pokud nenechá Toníka na pokoji, pomstí se jí. K Rozárce ji doprovodí její bratr, jemuž se Rozárka také líbí.

Výhrůžky, kterými jí pohrozila Bětuška, by samy o sobě nestačily, aby Rozárka odmítla Toníka, ale je tu ještě druhá žena, jež velice nelibě nese fakt, že by se Toník s Rozárkou oženil. Jedná se o Toníkovu matku, vdovu Jedličkovou. Ta jde na Rozárku s odlišnou strategií, mluví na ni mile a rozumně a zaobalenými slovy jí říká, že není pro jejího syna dost dobrá a přála by si pro něj lepší partii. Pořád jí opakuje, že to jistě

124 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 177, 178, 179.

125 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 182.

126 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 192.

chápe a že ji měla vždycky ráda, ale Rozárka si naprosto uvědomuje prázdnotu jejích slov. Rozárka cítí, že už nyní není svazek s Antonínem možný, protože by s touto tchyní nemohla žít pod jednou střechou: „*O(,) nemyslete si, paní sousedko, že bych chtěla někomu štěstí pokazit. Váš syn mi nabízel z vlastní vůle, nač jsem jaktěživa nepomyslila. O(,) nemějte starosti! Co bych to musela být za osobu, abych si mohla po těchto řečích ještě na to myslit, že byste mě přijala za dceru!*“¹²⁷

Rozárka je postava, s níž divák musí soucítit, protože i když je sama dobrosrdečná, její okolí se k ní chová téměř hanebně. Jsou jí vyčítány věci, za které sama nemůže, a neustále je jí připomínána její chudoba. Tato dívka se jistě cítí deprimovaná, je otrávená takovýmto životem a již pomalu ztrácí víru v to, že by mohlo být lépe.

Rozárka si uvědomuje, že již v Květolibech déle nevydrží, ale nehodlá tentokrát odejít sama, nechce nechat své dvě malé sestry u otce, o němž ztratila již všechny iluze a nevěří, že se o ně dobře postará: „*Půjdu zase do Prahy. Ale co počnu s dětmi? S otcem nic není ...*“¹²⁸ Rozloučí se s Antonínem, který na ni naléhá, prosí a přesvědčuje ji, aby si ho i přes matčinu nelibost vzala. Rozárka je neoblomná, ze všeho už unavená a s Toníkem se přes všechny jeho protesty a milostná vyznání loučí. Když její otec usne opileckým spánkem, nastává ta správná chvíle vzít sestry a odejít do Prahy. Při odchodu ještě děvčatům vštěpuje, aby o otci smýšlela jen dobře. Ani ona sama k němu nedokáže cítit nic špatného, a proto se s ním také v dobrém loučí: „*A tuhle – polibte tatínkovi ruce, – také na něj musíte pamatovat, aby se vám dobře vedlo na zemi. Odpusť, muži nešťastný, – my tě opouštíme; ale Bůh šatí lilie na poli – on nezavře svou ruku před tebou, když se k němu obrátíš. My tě necháváme pod pláštěm jeho milosti a – sbohem! Měj se dobře, moje kolébko, ty svatyně mých dětinských radostí –*“¹²⁹

V Praze vyhledá Rozárka svoji tetu, jež již dlouhá léta neudrhuje kontakt s příbuznými v Květolibech, protože mezi nimi došlo k nějaké křivdě. Nápad navštívit tetu vnukla Rozárce její matka na smrtelném loži. Rozárka považovala za svůj nejcennější majetek a největší přednost čest a hrdost, ovšem tu teď musí překousnout a prosit svoji tetu Šestákovou o pomoc, i když ta očividně nemá k těmto svým příbuzným nijak vřelý vztah. Nakonec se však pod tvrdou vnější slupkou, již teta předvádí na veřejnosti, ukáže dobré srdce, které nechá své tři neteře pod svojí střechou. Šestáková má však podmínku, že u ní

127 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 198.

128 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 198.

129 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 205.

nastoupí Rozárka do služby. Toto své milosrdenství doprovází hudrováním, aby plně nepřišla o svůj styl odtažitě a nevrle starší ženy. Rozárka se nedá teď jinou maskou oklamat a je jí ze srdce vděčná za to, co pro ni a její malé sestry udělala: „*Ty dobrý Bože, co se to se mnou děje? O té ženě mluví lidé – ne, já to nesmím ani opakovat! – ona je zatím učiněná dobrota.*“¹³⁰

Rozárka je šťastná, pracuje pilně a ráda, dokonce to vypadá, že si našla sympatického přítele, je jím mladý indián Prokop, kterého adoptoval a přivedl do Čech Pavel Kolinský. Kolinský býval milým Rozárčiny tety, než lásku překazil její bratr a Rozárčin otec Valenta. Prokop je veselý, dělá různé legrácky a především se hned Rozárce nedvoří, což je pro ni jistě vítaná změna. Při jednom ze svých škádlení se Prokop schová pod postel, již zrovna Rozárka stele, patrně proto, aby ji v pravou chvíli žertem vylekal. Bohužel to nedospěje k takto veselému konci, protože v tu chvíli vchází do místnosti šumař Valenta, aby opět ztrpčil své dceři život. Rozhovor začne výsměšným dotazem, zda pořád tolik lpí na své cti. Po zmateném ujištění, že samozřejmě ano, se Valenta pustí do odporného vydírání. Vesele dceři oznámí, že spáchal velmi hanebný čin. Aby nemusel dát svůj dům Podleskému, raději ho zapálil. Rozárka se zhrozí, že by něčeho takového byl vůbec schopen, ale zdaleka ne tolik jako ve chvíli, kdy jí oznámí, že pokud mu nedá peníze, půjde se dobrovolně udat a ona bude nadosmrti žít s cejchem paličovy dcery. To je pro Rozárku tak nepředstavitelná hanba, že souhlasí se vším, co po ní otec žádá, dokonce mu věnuje jedinou památku na svoji matku – granátový náhrdelník jako první část platby za jeho mlčení: „*O(,) věčné slitování! Peníze nemám – poslední jsem vydala na cestě – ale tu máte zatím mé granáty – jsou po nebožce matce – já se nenadála, že je dám pro takovou věc od sebe!*“¹³¹ Valenta beze studu náhrdelník přijme, dceru ujistí, že se pro zbytek brzy vrátí, a odejde. Rozárka je naprosto zničená, protože jí otec, o němž už si myslela, že nemůže hlouběji klesnout, předvedl nové dno.

Prokopa po tomto zážitku okamžitě přešla jakákoli hravá nálada, je mu Rozárky velice líto, a aby ji neuvedl v rozpaky, chce tajně vyklouznout, aby nezjistila, že celý rozhovor proti své vůli vyslechl. Osud tomu však nechtěl a Prokop při vylézání z pod postele zaškobrtnul a Rozárku na svoji přítomnost upozornil. Rozárka, když zjistila, že někdo další ví o její potupě, začala být velice zoufalá. Úpěnlivě prosí mladého indiána, aby si vše, co vyslechl, nechal pro sebe. Apeluje na jeho dobré srdce, které u něj

130 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 213.

131 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 225.

rozpoznala, a přiznává se mu se svojí největší obavou, jež není to, že by lidé říkali, že je paličova dcera, nýbrž to, že by to říkali o jejích dvou sestrách: „*O, tedy je po všem veta! – Človče, já vás neznám, ale váš pohled okazuje tolik dobroty srdce, – učiníte nás nešťastné? Prozradíte – ? O ne, ne! Vy jste nic neslyšel! Vy to pochováte hluboko v prsou svých a hodíte na to kámen zapomenutí! Pro lásku synovskou – pro pomýšlení na otce, kterého dozajista milujete – pro milosrdenství Boží – neprozrazujte! Vždyť jsme všickni už dost potrestáni vědomím, že se u nás nedovolená věc spáchala, a otec je na mizině, – o(,) smilujte se! Na kolenou vás prosím – Ne pro sebe – já jsem snad něco provinila, že musím snášet tuto pokutu, a také to břemeno ponesu, až pod ním zahynu; ale mám dvě malé sestry, nevinné stvoření – ty ještě nic nezavinily – o(,) slibte mi, že nás neprozradíte! Slibte mi to, při všem, co je svaté – čeho si vážíte jako věčné blaženosti duše své, – o(,) slibte, slibte mi to!*“¹³² Prokop jí slibuje, že nic nevyzradí, což stejně neměl v úmyslu. Rozárka se alespoň trochu uklidní, ale to opět netrvá dlouho. Přejde pro ni strážník, aby ji odvedl do vězení.

Rozárka je uvězněna, jelikož na ni padlo podezření, že to ona zapálila otcův dům. Zoufalá dívka již nadobro rezignovala, usmyslela si, že pro její sestry je lepší být paliččina sestra než paličova dcera. Její dobré jméno již je stejně vláčeno bahnem, a proto se k žhářství dobrovolně přiznává. Když se o tom doslechne Prokop, jde ji okamžitě navštívit a hodlá pomoci její jméno očistit i za předpokladu, že bude muset porušit slovo, které jí dal. Rozárka, již naprosto smířená se svým osudem, ho opět prosí, aby to nedělal. Vysvětluje mu závěry, ke kterým sama došla, a svěřuje se mu, že tady má alespoň od všeho klid: „*Nevinná, – ale paličova dcera! – A víte, co to znamená? To je hroznější nežli moje přiznání! Já odtud nechci, tady je dobře, tady mě nikdo nevidí. Co mám také venku dělat? Aby lidé prstem na mne okazovali? Já ještě nevěděla, proč mě sem vedou, a již volněj mi bylo, když tu za mnou dvěře zamknuli, nežli dříve na ulici, takže jsem vzdychla: Nikdy více odtud! To mrtvé ticho bylo mi lahodnější nežli shon veřejných diváků a jejich nelitostné řeči.*“¹³³ „*Bůh sám ví nejlépe, proč toto zkoušení na mne posílá, – a já jinak nemohu. Mé poctivé jméno je to tam, buď již tak nebo tak; nechť jsem paličova dcera – nebo sama palička. To stojí jako živo přede mnou(.) Pro mne je veta po radostech života, – ale mým sestram to bude méně škodit, když se bude říkat, že byla – sestra – v poutech – nežli –*

132 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 226, 227.

133 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 241.

že byl – otec..., však on mi Pánbůh odtud pomůže! – tam, kde všechna hanba přestává. ¹³⁴
Když přijde řeč na Rozárčina otce, necítí k němu dívka zášť, dokonce ho omlouvá, a vyřkne přání, že by mohl začít lepší život někde jinde: „*A pak si nemyslete, že ujde otec pokutě, i kdybych ho všeho podezření zbavila! Ach, on ji vleče již mnohá léta v sobě. Je vlastně dobrý muž, ale vášeň a nešťastná příhoda z mládí zasmušila život jeho, a svědomí jeho stalo se mučírnou, kdežto hlodavý červ nemilosrdně zuřívá. O(,) kdybyste znal jeho těžké sny, jeho nepokoj a noční bědování, pak byste věděl, že je už dávno odsouzen, a dopřál byste mu té milosti, aby svým nedospělým dětem alespoň zdání poctivého jména zachoval. Zákony smíří za něj dcera.*“ ¹³⁵

Duševní trýzeň, již za poslední dny Rozárka zažila, nepozná spousta lidí za celý život. Její naprostá rezignace svědčí o tom, že už více potupy a nespravedlnosti neunese. Největším důkazem však je její přiznání, že se ve vězení cítí lépe, než na svobodě mezi lidmi, kteří si na ni ukazují, kteří jí opovrhují a kteří jí vyčítají věci, za které ona nemůže.

V Rozárčině otci se nakonec hne svědomí, a než by svého potomka nechal pykat za svoje zločiny, raději se k nim přizná. Rozárka ho ještě naposledy prosí, aby to nedělal, nechal vinu na ní, ale je to marné: „*Co zde hledáte? Pryč odtud – vy jste nevinný – vy o ničem nevíte – vinník (!) se již našel. Nic jsem za vás – mlčte o tom – já se již vyznala – já založila oheň – já, pánové! abyste o tom věděli – otec je nevinný – cokoli mluví*“ ¹³⁶
Rozárčino jméno je tedy očištěno, ovšem neznamená to pro ni vůbec nic úžasného. Narychlo opouští Prahu, protože se již nedokáže podívat do očí své tetě, poté co se k ní velmi hanebně zachovala. Když totiž Rozárku zatýkali, záleželo tetě pouze na tom, aby nebylo očerněno také její jméno. Hlasitě vykřikovala, že je u ní Rozárka pouze pár dní a že se s ní nijak blíže nestýká ani ji nezná. Dokonce vyhnala i Rozárčiny mladší sestry.

Této nepříznivé situace využívá Antonín, jenž je do Rozárky stále zamilovaný a chce ještě jednou zkusit získat její náklonnost. Nechá dopravit Rozárčiny sestry k sobě domů a nabídne jí, že by spolu s nimi mohla u něj žít. Zoufalá Rozárka nevidí jinou možnost než na toto dobrodiní kývnout, i když by jí její hrdost kdysi právě v tomto bránila. Hned v prvních chvílích na okraji Květolib poznává, jaké to je žít s cejchem paličovy dcery. Náhodou ji potkává jeden z jejích dřívějších nápadníků Martin, který, jak bylo

134 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 241.

135 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 242.

136 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 243.

poznat již během jeho prvního výstupu, mnoho taktu ani inteligence nepobral. Nijak se nesnaší zakrýt fakt, že Rozárkou lidé opovrhují, že s ní nechce nikdo nic mít a že ji její ostuda bude pronásledovat navěky. Rozárka hledá poslední útěchu na hřbitově u zesnulé matky, již by teď potřebovala jako ještě nikdy v životě: „*Ten člověk mluví, co v městečku slyší, – o(,) že jsi musela přede mnou odejít, drahá matko! Nyní teprva cítím, co to je být opuštěným sirotkem!*“¹³⁷

Antonínova matka je opět proti svazku svého syna s Rozárkou a jde jí to říct do očí. K rozhovoru se přidávají další lidé z Květolib a všichni Rozárku více či méně osočují, obviňují a odsuzují. Ta již nemá síly se bránit, tak jen tupě přijímá křivdu, které již je tolik, že už jí ani nemůže více ublížit: „*Svrchovaný Bože, je-li pak možná, aby bylo lidské srdce tak kamenné? já se bála světského posměchu, – ale takovou zatvrzelost jsem neočekávala. Tedy zde není ani tolik místa, kde bych své zemdlené tělo složila?*“¹³⁸ Jediný, kdo se jí zastává kromě Antonína, kterého však matka vždy utlumí, je starý hrobník Melichar. Ten, coby poslední z posledních, prokáže největší duchaplnost a porozumění. Řekne, že Rozárka může být klidně u něj. Přijal by ji, i kdyby byla vinna, a pokud není, jsou všichni ti, kdo se k ní špatně chovají, mnohonásobně horší.

Příběh končí příchodem indiána Prokopa, Pavla Kolinského a napravené tety Šestákové do Květolib. Všichni příchozí se veřejně zastanou Rozárky, a jelikož jsou Šestáková i Kolinský celkem zámožní, rozhodnou se vyrovnat dluhy Rozárčina otce. Aby se jim obyvatelé Květolib zalíbili, předstírají, že už o Rozárce smýšlejí dobře. Dokonce tvrdí, že si o ní vždy mysleli, že je hodná. Rozárka se však nedá oklamat a nehodlá žít v přetvářce, byť by působila sebelépe. Rozhodne se odejít někam, kde ji nikdo nezná, kde bude moci začít znovu a s čistým štítem: „*Ne, ne – dobře tu nebude již nic. Či se domníváte, že již všechno zlé smejšlení ze srdcí vašich lidí zmizelo? Že mě budou milovat? Ukrývat se bude jejich zášť a při nejprvnější příležitosti zase propukne. Nemyslete na mne, – já zde nemohu být více šťastnou a musím jít, kde mě živá duše nezná.*“¹³⁹ Kolinský s Prokopem jí navrhuje, že by mohla odjet do Ameriky a žít tam na pozemku, jenž Kolinskému patří. Rozárka s díky přijímá a do Ameriky se rozhodne odjet. Její sestry i Prokop pojedou s ní, Kolinský se také chystá do Ameriky dorazit, i když později, a není vyloučeno, že přijede i Šestáková a Antonín.

137 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 248.

138 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 253.

139 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 256.

Postava Rozárky je značně tragická. Jak jsme již zmiňovali dříve, za svůj krátký život zažila více utrpení a hanby, než si mnozí umějí představit, a to ji jistě poznamenalo i změnilo. Přesídlení do Ameriky je jediná možnost, jak si může zlepšit život, ale je těžko říci, zda již není pozdě. Přístup většiny cizích lidí a zklamání, kterého se dočkala od několika členů své rodiny, by mohly mít tak silný dopad, že už nikdy nepozná opravdové citové souznění, skutečné štěstí či pravou lásku. Není vůbec jisté, zda je takového citu po všem, co prožila, vůbec schopna. To ukáže až čas, jež v Americe stráví. Pokud se k ní lidé, kterými se v nové vlasti obklopí, budou chovat tak, jak si zaslouží, možná se ještě všechno v dobré obrátí.

3.9.2 Kateřina Šestáková

Kateřina Šestáková je postarší žena, jež má sice dostatek financí, aby si žila pohodlně, ale život moc příjemný nemá. Kvůli svému bratrovi přišla o životní lásku. Přestala se stýkat jak s bratrem, tak s jeho rodinou a provdala se za zámožného muže do Prahy, kterého sice nemilovala, ale byla díky němu zaopatřená. Když po nějaké době ovdověla a jelikož s manželem neměla děti, zůstala v Praze žít prakticky sama.

Osamělý život a zklamání z nenaplněné lásky změnilo dříve hezkou a milou dívku v nerudnou a popudlivou ženu. To na vlastní kůži zakusí tři neteře Šestákové, jež k ní přijdou prosit o pomoc. Šestáková, která již nechtěla s touto rodinou nikdy přijít do styku, se nechá obměkčit. Vezme dívky k sobě, nejstarší zaměstná, a s mladšími si dokonce připomene, jaké to je, když se člověk k druhým chová přívětivě: *„No, tak tedy pojd'te; podíváme se, jak to dovedete, až vám naleju šálek dobrého kafíčka. Pojd'te! Vy jste tetiny – a tuhle velkou – tu tady necháme! Ta si může sama pomoci – ta trefí do kuchyně bez nás. Pojd'te, moje kuřátka!“*¹⁴⁰

K Šestákové z ničeho nic přichází mladý indián Prokop, jenž jí oznámí, že její dávná láska Pavel Kolinský zavítal po letech do Prahy a touží ji znovu spatřit. Počáteční úlek a nevíru vystřídá nával nahromaděné zloby, jež je zaměřena i proti jejímu dřívějšímu nápadníkovi. Připisuje mu také díl viny na tom, že svoji lásku nedovedli do zdárného konce. Ani tato emoce nemá dlouhého trvání, je vystřídána zvědavostí a touhou okusit již dávno ztracený pocit blízkosti milované osoby: *„Ať tam zůstane, že nechci o něm ani slyšet. Podívejme se! Jestli ho ráda uvidím! On byl a zůstane blázen. Pí a jez a potom*

140 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 212.

pro něj doskoč, – že musí u mne zůstat. Však my budeme mít ještě kousek pro takové dvě cizozemské (!) zvířata.“¹⁴¹

Setkání s Pavlem Kolinským proběhlo v klidu a takřka bez emocí, oba starší lidé si uvědomili, co kdysi měli, o co byli připraveni a jakým směrem se mohl jejich život ubírat. Postupně si sdělili své životní osudy po jejich neblahém rozchodu a oba si chtě nechtě všímají, jak se ten druhý za léta změnil.

Poté, co je její neteř obviněna a zatčena, ukazuje Šestáková, že ji léta v osamění přece jen změnila. Začne se strachovat o svoji pověst, nechce být spojována s Rozárkou a má pro ni jen nevrhá a zlostná slova: „*Tuhle ji máte, tu daremnicí! Ale to si vyžádám, aby slavný ouřad zvěděl, že je u mne teprva od dneška.*“¹⁴² „*To je hanba! Já nemůžu hlavu do krámu strčit – a celou noc jsem oka nezamhouřila.*“¹⁴³

Je vidět, že si na život v odloučení od rodiny zvykla, protože je pro ni dobrá pověst a jméno důležitější než příbuzná, která je na ni hodná a milá. I přesto, že se zpočátku nechala obměkčit svými neteřemi, především dvěma mladšími, je Šestáková stále sobecká a nepříjemná žena.

Po neteřině přiznání k založení požáru se od ní Šestáková nadobro odvrací a její zlost postihne i Rozárčiny sestry. Šestáková je hodlá bez milosti vyhnat z domu: „*Palička – a přede mnou se dělala svatou, že bych byla řekla – a nasadí mi sem ještě to plemeno – ale ty (!) hád'ata musejí mi hned z domu.*“¹⁴⁴ Právě v těchto chvílích si začíná plně uvědomovat, že Rozárka je dcerou jejího nenáviděného bratra, jenž jí způsobil v životě tolik žalu. Čím více si tento fakt uvědomuje, tím více přidává nenávist, původně určenou bratrovi, Rozárce.

Když se zanedlouho Šestáková s Valentou setká, má pro něj pouze slova opovržení a vzteku: „*Mlč, hanebný otče nezdárných dětí, – a hled', abysi odešel!*“¹⁴⁵ Dlouho s ním však nemluví, spíše ho odkáže na Pavla Kolinského, kterému Valenta ublížil ještě víc. Když Valenta zjistí, že je jeho dcera nespravedlivě uvězněna, řekne své sestře i Kolinskému pravdu a odejde napravit, co způsobil.

Po zjištění, že je její neteř nevinná, se rozhodne odjet s Kolinským do Květolib omluvit se Rozárce a pomoci jí. V Květolibech se zaváže splatit dluhy Rozárčina otce,

141 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 218.

142 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 227.

143 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 229.

144 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 231.

145 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 233.

veřejně se své neteře zastane, odsoudí ty, kdo jsou tak krátkozrací a jsou schopni vyčítat dívce prohřešky otce. Dokonce přiznává, že byla také taková, ale prohlašuje, že nyní již prozřela a o Rozárku i její sestry se postará: „*Já se také zlobila, ale když se mi to rozleželo, dala jsem zapřáhnout – a tu jsem! Tys hodné děvče, a budeš mou i s druhýma (!) holkama (!).*“¹⁴⁶ V závěru hry se nechá Šestáková slyšet, že by možná odjela do Ameriky, kde by mohla opět navázat vztah s Pavlem Kolinským, k němuž očividně stále něco cítí.

Na konci příběhu jsme svědky proměny Kateřiny Šestákové, která zřejmě poté, co viděla částečnou nápravu bratra, našla sílu přenést se přes svoji sobeckost a nalézt v sobě opět tu dívku, do níž se kdysi zamiloval Pavel Kolinský. Svoji proměnu nejlépe dokazuje tím, že by byla schopna opustit svůj pražský obchod, který pro ni ještě nedávno znamenal naprosto vše, a odejít do Ameriky za rodinou, již dříve nechtěla znát, a za láskou, o které si již před lety myslela, že vyhasla.

3.9.3 Bětuška

Antonín se zamiloval do Rozárky a chtěl si ji vzít za ženu. Problém byl v tom, že jeho matka už mu nevěstu vybrala, byla jí bohatá dívka Bětuška. Ta, když se dozvěděla o Antonínově záměru oženit se s Rozárkou, začala zuřit. Nejprve si došlápla na Antonína, jenž jí vše potvrdil a bez obalu jí oznámil, že ji by si vzít nechtěl. To dívku rozběsnilo ještě víc, vynadala Toníkovi a rozhodla se vyrazit také na Rozárku: „*Ale počkejte, však vy nemáte ještě vyhráno. Na vás pošlu bratra, ten vám poví, jak se vede tele na jatky. A té pražské fíflně vycinkám sama. Ona si myslí, že se může jenom pražskou vodou umejt a potom sem tu svou larvičku strčit, aby se to všecko po ní bláznilo. Ale počkej, já ti ji nalíčím, abys věděla, že máme hochy venku pro sebe, – všech deset prstů ti na ni vytisknu – a vy mi nechoďte už na oči, to vám povídám, leda byste měl za kloboukem rozmarýnu.*“¹⁴⁷

K Rozárce si vzala na pomoc svého bratra, kterého zcela ovládá.

Rozárka návštěvu přijímá vlídně, ale netrvá dlouho a Bětuška se na ni rozkřikne, začne ji obviňovat z krádeže jejího budoucího muže a všemožně se jí snaží ponížit: „*E, co budeme dělat dlouhé otáčky? Ano, chceme něco. Nejdřív se tě chceme zeptat, jestli se to sluší, aby ses tak chovala? Jestli si přišla z Prahy jen proto, abys nám hochy pobláznila, tedy jsi tam mohla zůstat; my bychme byli tvou matku i bez tebe pochovali. Nepobláznila*

146 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 256.

147 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 185.

jsi mladého Jedličku? Nelákala jsi ho, až ti jako slepý hejl na vějičky pad? E co(,) počkejme! Já jsem osoba, která se může o své právo hlásit; ale od tebe je to špatné, že přijdeš schválně z Prahy, abys mi ženicha odloudila. To jsem si na tobě nezasloužila. Jak? tedy ho chceš? Osobo, já ti radím – já povedu stížnost, jak bude první ohláška. A pak mám také ještě lidi, kteří se mě ujmou. Tak? ty tomu nerozumíš? I vždyť je dobře! Nech si ho – schovej si ho – toho poctivého. Ale to ti povídám – rámus udělám, a kdybyste už stáli u oltáře, tedy řeknu před celým světem, že je špatný člověk, až ti zajde laskomina chtít být paní mistrovou. Zůstaň u dřezu! Tu máš! spolkní to a neudav se.“¹⁴⁸ Vždy na potvrzení svých slov přikáže bratrovi, aby vše odkýval: „Začni! Dolož! Mluv!“¹⁴⁹ Po hádce s Rozárkou odchází stále rozzlobená Bětuška domů, neustále hrozí a slibuje pomstu.

Bětuška je typická záporná postava, je sobecká, do sebe zahleděná, prudká a nevychovaná. Její povaha je skrz na skrz zlá, protože i k bratrovi, jenž ji má očividně rád, se chová dost špatně. Je na něj despotická, neuznává jeho názor a obrací se na něj, jen když ona něco potřebuje.

Bětuška dosáhla svého cíle, protože se Rozárka neprovdala za Toníka a opustila Květoliby. Když se nakonec s ostudou vrátila domů, čekalo ji tu nemilé přivítání. Především Bětuška si užívá výsměchu a nadávek, kterými Rozárku častuje. Je naprosto rozhodnutá ztrpčovat jí život a bez zjevného důvodu se vyžívá v ponižování této nebohé dívky: „No, kdepak je ta paličova – ah, pěkně vítám z Prahy! No, přišli jsme se podívat, jak to tady vypadá? A abyste věděli – ta osoba nesmí do městečka! Ani živá duše ji nepřijme pod střechu!“¹⁵⁰

Tímto svým chováním opět potvrzuje názor, jež jsme si na ni udělali. Je to nepřející žena plná nenávisti. Vyžívá se v lidském neštěstí a baví ji ještě přispávat Rozárce sůl do rány.

3.9.4 Vdova Jedličková

Další zápornou postavou, kterou v této hře nalezneme, je vdova Jedličková, již dříve zmiňovaná Antonínova matka. Není sice tak prudká a hádavá jako Bětuška, ale o to je horší. Snaží se medovými řečmi tnout do živého a dotyčného rádobu přívětivým jednáním přimět k tomu, co ona chce. To si na vlastní kůži vyzkoušela Rozárka, již si chtěl

148 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 193, 194, 195, 196.

149 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 192, 193, 194, 195, 196.

150 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 252.

vzít syn Jedličkové, s čímž ona zásadně nesouhlasila. Místo aby se přela se synem, vyrazila za nebohou Rozárkou nic nedbaje na to, že právě pochovala matku a drží smutek. Rozárce v podstatě řekla, že ji do rodiny nechce, že se pro jejího syna nehodí a že jen komplikuje všem příslušníkům její rodiny život. Samozřejmě to dokázala učinit tak obratně, aby to vypadalo, že to vlastně s Rozárkou myslí dobře: „... panno Rozárko, vy jste hezká holka, hodná jste bývala odjakživa, a co jsem vás tuty dny pozorovala, tedy vás to pražské povětří ještě neofouklo; já vás mám jak náleží ráda, ale s mým hochem – to nebude nic. Dovolte, děvče! Můj hoch má arci domek a kousek pole, ale na mistrovství padne také hezkých pár zlatých, živobytí bude nynčko těžké, řemeslo jde špatně – a proto musí nějakou pomoc dostat. Vy ji nemáte. I to vím, děvče, a chudoba cti netratí. Ale my to měli už tak hezky navlíknuto, že si vezme hoch Toužimských Bětušku; ta má pěknou pomoc. Holka je arci trochu prudká, ale ta se k němu právě hodí. Co jednomu schází, to druhý dodá, a nežli jste přišla, bylo už také skoro všechno v pořádku; on tam docházel, byl by holce hezky přivyknul a my už v duchu počítali, kdy budeme vázat věnečky. Tu jste přišla vy – a najednou bylo všecko jako by ho uřal. Hoch je jako učarovaný, myslí a mluví jenom o vás – o Bětušce nechce ani slyšet. Arci, vy za to nemůžete. Pánbůh vás obdařil krásou, ale jenom ní nehřešte – To jest – dovolte, milá panno! – jenom ji neužívejte ku škodě jiných. Vidíte, kdyby vás nebyl hoch viděl, byli bychme nynčko všichni šťastní. ... vy budete moudrá osoba a řeknete mu, že z toho nic nebude. Je-li pravda? No(,) to jste hodná, že mi nechcete štíra do hospodářství nasadit. Není přes živobytí, jako když se lidé hezky snášejí. Však on bude mít Pánbůh nahlídnutí a dá vám někde něco jiného. Pozdrav Pánbůh!“¹⁵¹

Mohlo by se zdát, že z těch dvou žen, s nimiž přišla Rozárka do konfliktu, byla horší Bětuška. Ale ta s ní alespoň jednala na rovinu a nic nepředstírala. Na druhé straně Jedličková z ní v podstatě dělala hlupačku, když si myslela, že neprohlédne pravý záměr její návštěvy.

Její zlá povaha se projevuje hlavně v tom, že dokáže využít pozitivních Rozárčiných vlastností k tomu, aby dosáhla svého sobeckého záměru.

Na konci hry, kdy se většina Květolibských pouští do Rozárky a vyčítají jí hříchy jejího otce, nezůstává ani Jedličková pozadu. Je pevně rozhodnuta nedopustit, aby se dal její potomek dohromady s touto dívkou: „*Ono mě to těší, že máte ke mně důvěru; vy jste byla vždycky hodná holka – a já bych vás vždycky ráda u sebe viděla, kdyby se nebylo*

151 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 197, 198.

*nedávno něco přihodilo – I uchovej, nic vám nepřičítám; vy za to nemůžete, a co na vás Pánbůh seslal, to musíte snášet; ale to nebudete jakožto moudrá osoba žádat, aby jiní lidé kvůli vám trpěli. ... to si panna Rozárka sama vypočte, že nepřijmu nikoho za nevěstu, po kom by lidé prstem okazovali.*¹⁵² Tento postoj si udrží i ve chvíli, kdy se Rozárky zastanou její movití příbuzní, ochotně nahradí dluhy, které nadělal její otec, a vychválí Rozárčinu povahu: *„Ať si jedná každý dle svého rozumu, já jsem se vším spokojená a žádnému nic nepředpisuju; ale při tom zůstanu: palič je palič – a jeho dítě zůstane jeho dítětem.*¹⁵³ V tuto chvíli většina Květolib připustí, že se chovali nespravedlivě, a začnou o Rozárce mluvit lépe. Ne však Jedličková. Ta tvrdohlavě Rozárku dále odsuzuje, zřejmě v obavě, že by mohl její syn stále uvažovat o tom, že by ji přivedl k nim do chalupy: *„Nech mě, já s ní musím promluvit, nežli mi vejde přes práh. Může-li chtít, abych se já ze svého vystěhovala, – spánembohem, já proti tomu nic nemám; ale pod jednou střechou nebudu s ní zůstat.*¹⁵⁴ *„Tu to slyšíte! A já bych vám byla radou, abyste si jinde místo hledala. U mne není, co by do oka padlo.*¹⁵⁵

Tato postava je ukázkou skutečně zlého člověka, jehož jediným kladem by mohla být mateřská láska, i když i ta je poznamenaná sobeckostí, touhou po majetku a přesvědčením o vlastní neomylnosti.

3.10 Krvavý soud aneb Kutnohorští havíři

Činohra v pěti jednáních

3.10.1 Anežka

V historickém dramatu „Krvavý soud aneb Kutnohorští havíři“ (1847) se nacházíme ve společnosti havířů, kteří svádí boj s vrchností. Anežka je dcera jednoho z těchto havířů a právě zažívá krušné chvíle. Není to pouze kvůli otci, jenž se staví do čela bouřících se havířů, ale také kvůli jejímu milému. Problém netkví v tom, že by byla láska neopětovaná, ale bohužel ji dívka sdílí s Hynkem, synem Beneše z Vaitmile, hlavního nepřítele havířů. Anežčin otec Opat je zcela neoblomný v tom, že si Anežka Hynka nikdy nemůže vzít. Odmítá byť jen možnost pomýšlení dcery na syna svého největšího nepřítele.

152 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 250, 251.

153 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 256.

154 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 248, 249.

155 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 253.

Anežka, jež otce ctí, musí i přes velkou bolest, kterou jí to působí, oznámit Hynkovi, že jejich láska nedojde naplnění: „*O(,) můj drahý – Promiňte, pane rytíři, dívce rodu nízkého, že se z vděčnosti ještě jednou zapomněla, – můj otec vám poví, co žádá povinnost. Mějte se dobře –, a když budete ve svých bohatých komnatách panskou kratochvil strojiti, vzpomeňte si, že je na rovinském couku v jednom srdci malý tichý chrám, kde dívčí vděčnost okolo vašeho obrazu denně nové věnce otáčí.*“¹⁵⁶

Jelikož je toto drama zasazeno do minulosti, nalézáme v něm ještě pevnější poslušnost dcery než v jiných Tylových dramatech, ve kterých je i tak velmi silná. Anežku, jež Hynka upřímně miluje, ani nenapadne otci vzdorovat, přesvědčovat ho, aby svůj názor změnil, a zastávat se Hynka, který se proti havířům provinil pouze tím, čím je syn. Jediný střípek odporu projeví Anežka tím, že si nenechá vzít alespoň zamilované myšlenky, jež chová k Hynkovi. Anežka projevuje otci bezmeznou oddanost a poslušnost a neváhá jim obětovat i své štěstí.

Anežka se dozví o uvěznění svého otce, na nic nečeká a ihned vyrazí za Benešem z Vaitmile prosit o otcovo propuštění: „*Tedy půjdu, vrhnu se mu k nohoun a budu tak dlouho prositi, až je propustí. Když uvidí Opatovu dceru v prachu před sebou, klesne jeho pýcha a v srdci mu usedne milosrdenství.*“¹⁵⁷ Ať se však Anežka snaží sebevíc, Benešovo srdce zůstává neoblomné: „*Milosti, urozený pane, rač prominouti, že se opovažuju. Přicházím s poníženu prosbou. Já jsem hříšná osoba a neostýchám se vstoupiti před Hospodina; jsi ty, pane, přísnější? Nedonikne prosba k uchu tvému, když jde ze srdce poníženého? O(,) vyjasni čelo paprskem milosti a propust' mi otce, pro kteréhož před tebou ruce spínám, pane vznešený!*“¹⁵⁸ Anežka v bezmezné oddanosti k otci nabízí svoji svobodu výměnou za jeho: „*Kvůli otci snesu ráda, uvězní-li mě tady nespravedlivost.*“¹⁵⁹ Ale ani to však Beneše nepřesvědčí. Když do místnosti, kde spolu tito dva jednají, přijde Benešův syn a Anežčin milý Hynek, obrací se k němu zoufalá dívka jako ke své poslední naději: „*O(,) můj drahý pane, můj vysvoboditeli! Ach odpust', pane, že se nízká dívka opovážila; ale míra žalu mého je tak svrchovaná, že přetéká a mě proudem unáší. Lidské srdce, jiskru milosrdenství – o pojd', pojd' a spoj se mnou vřelé prosby, aby se tvůj otec obměkčil. Tvé sladké slovo pronikne tu kůru prsou ledových.*“¹⁶⁰ Žádá syna, aby otce obměkčil, ale ten jí

156 Tyl, Historická dramata, str. 17.

157 Tyl, Historická dramata, str. 44.

158 Tyl, Historická dramata, str. 52.

159 Tyl, Historická dramata, str. 57.

160 Tyl, Historická dramata, str. 54.

oznámí, že již není třeba dál prosit, Opata totiž sám propustil. Anežčina radost nemá ani čas se projevit, jelikož rozzlobený Beneš ji chce použít jako odstrašující příklad pro ty, kteří nevědí, kde je jejich místo. Za to, že si pouhá prostá dívka dovolila milovat jeho syna, ji nechá strážemi potupně odvést domů spoutanou provazy. Hynek to nejdříve nechce připustit a je ochoten zabránit tomu, třeba se zbraní v ruce, ale to Anežka nechce. Myslí si, že jí hrdost a víra v oprávněnost jejího počínání pomůže uchránit před ponížením, jehož se jí dostává tímto zacházením: *„Padá z toho na mne hanba nějaká? Vždyť to bude pouť, kterouž dcera kvůli otci vykoná, a šlápne-li přitom někde na trní, – balšám jeho lásky jí ránu zahojí!“*¹⁶¹

Anežka opět dokazuje, jak je její oddanost k otci silná. Zjišťujeme, že má velmi neochvějnou víru v sílu vlastního přesvědčení. Je schopná obětovat svobodu a dobré jméno, aby tím pomohla svým blízkým.

Když je Anežka v hanbě přivedena domů ke svému otci a přátelům, zjišťuje, jak moc se mylila. Ponížení, jemuž byla vystavena, je více sžíravé, než předpokládala, a snést ho pro ni není zdaleka tak lehké. Vědomí její nevinny jí nepomohlo se obrnit před touto potupou a dívka nyní zjišťuje, že neví, jak se zlou zkušeností dál žít: *„Já chtěla pyšně kráčet, myslíc, že učiním něco pro svou oslavu; ale jak se mě ty hrubé ruce dotknuly – jak na mne to nepoctivé roucho padlo: zatřásla se duše moje v kořenech a zvrácena ležela všechna moje naděje – já nemohla odolat; a od té chvíle vím, že se mě jiné trápení již nedotkne – a staré že se skloní se mnou ku konci.“*¹⁶²

Bolest z ponížení a z nenaplněné lásky uvrhnou Anežku do tupého odevzdání. Poté, co je její otec znovu zajat a jeho smrt pod popravčí sekerou je více než pravděpodobná, nemá již Anežka pro co žít. Když za ní přijde její bývalý milý Hynek oznámit jí, že odchází do ciziny bojem očistit své jméno od otcovy hanby, popřeje mu pouze hodně štěstí. Ve svém srdci již nenalézá sebemenší sílu k pokusu obnovit dřívější lásku a i obavy o Hynkův život a zdraví se objeví pouze mlhavě.

Po návratu Víta, jenž jediný vyvázl ze zajatců živ, si Anežka potvrzuje své zlé tušení, že je její otec mrtev. Nyní už skutečně nevidí jiného východiska než poručit svůj život Bohu, proto vstoupí do kláštera k bekvinkám.

Anežka je tragická postava, jež se ve svém životě setkala s nenaplněnou láskou, veřejným zostuzením a krutou ztrátou otce z rukou hamižného pána. Jedinou útěchu nalézá

161 Tyl, Historická dramata, str. 58.

162 Tyl, Historická dramata, str. 78.

ve své víře, o kterou jedinou nebyla připravena, která jediná má pro ni nyní smysl a která jediná jí brání v tom, aby zahodila život, jenž pro ni ztratil již v tak nízkém věku veškerý smysl.

3.10.2 Dorota

Dorota, stará havířka, je nejen starostlivá matka, ale také neoblomná vlastenka. Odchod z domova je pro ni něco nepředstavitelného: „*A na něco jiného tu nepomejšlíte? Jinou žalost nemáte? Že musíte opustit místo, kde jste se narodily, kde jste si jako děti hrávaly a pak i milé společníky života našly, – to vám tady nenapadá? Já vám ale povídám: To je naše největší neštěstí, že musíme domov opustit; to je nejbolestnější rána, která se nás dotknula, a bude krvácti až do smrti.*“¹⁶³ S Vítem, jenž je přesvědčen, že by kutnohorští havíři svůj domov opusit měli, se vrhá do plamenné diskuze: „*Ty nevíš, s jakou bolestí se člověk s domovem loučí, protože jsi jeho sladké zvyky nepoznal, – ty nešťastný člověče! Protože ses od prvních let mezi cizím lidem potloukal – bez otce a bez matky! Ale kdybysi byl slýchal hlasy jejich, držel by ses pevněji té půdy, kde tě matka pod srdcem a na srdci nosila.*“¹⁶⁴ Při hádce její vlastenectví ani jedenkrát nezakolísá a ukazuje, že domov pro ni znamená naprosto vše.

3.11 Strakonický dudák aneb Hody divých žen

Národní báchorka se zpěvy o třech dějstvích

3.11.1 Dorotka

Hlavní ženskou postavou ve hře „Strakonický dudák aneb Hody divých žen“ (1847) je Dorotka, dcera starého hajného Trnky a také milá Švandy, strakonického dudáka. S Dorotkou se poprvé setkáváme, když se radí se Švandou o tom, jak to zařídit, aby její otec požehnal jejich lásce. Švanda je pouze chudý muzikant, a proto je pro něj těžké přemluvit Trnku, aby mu dal Dorotku za ženu. Švanda přichází s plánem vydělat hromadu peněz, tím chce ukázat nastávajícímu tchánovi svoji cenu. Dorotka je šťastná, raduje se. Otec však nepovažuje Švandovo zaměstnání za poctivé a výdělečné, a tak se zajímá, jak ty

¹⁶³ Tyl, Historická dramata, str. 72.

¹⁶⁴ Tyl, Historická dramata, str. 73.

peníze nápadník získá. Švanda oznámí, že vyrazí do světa, kde si hrou na dudy peníze vydělá. Dorotka se zhrozí a snaží se Švandu od tohoto úmyslu odradit. Bojí se, aby se mu něco nepříhodilo a aby na ni nezapomněl. On ji však ujišťuje o tom, že se nic takového nestane, a odradit se nenechá. Při loučení je Dorotka nešťastná, smutná, nedá se nijak utěšit. Naposledy prosí Švandu, aby nikam nechodil, ale opět marně: „*Propánaboha! Ale Švando. Co ti to vlezlo do hlavy? Mně pukne srdce!*“¹⁶⁵

Dorotka je vylíčena jako prosté venkovské děvče, kterému ke štěstí stačí láska a domov. Je to dívka, jež si váží rodinných hodnot, váží si otce, i když jí brání být s mužem, jehož miluje, nestaví se proti němu na odpor, pouze se ho snaží přesvědčit o správnosti své volby.

Dorotka se dále ukáže jako velmi starostlivá dívka, protože když se Švanda ze světa dlouho nevrací, čím dál tím víc se o něj bojí: „*Odešel za hory, a kdybych celou noc vzdychala, přece nic nevyvzdychám. To vím – ale což je mi to platno, když srdce pokoje nedá? A jen kdybych věděla, že se mu nic nestane. Kdybych jen mohla s živou duší o něm porozprávět.*“¹⁶⁶ Když už to nemůže déle vydržet, rozhodne se ho jít hledat. Spolu s ní vyrazí na cestu i Švandův starý přítel, houslista Kalafuna.

Dorotka projevuje své další kladné vlastnosti, a sice houževnatost, odhodlanost, výdrž a rozhodnost. Útrapy na dlouhé cestě snáší bez větších problémů, protože jde pevně odhodlaná za svým cílem nalézt svého milého. Aby se její plán zdařil, neváhá uvěřit tajemné ženě, která jí radí, kam za Švandou jít. Dorotčina láska je tedy silnější než její racionální uvažování, protože jinak by nedůvěřovala tajemné, podivné, neznámé ženě.

Po strastiplné cestě nalézá konečně Dorotka svého Švandu, ovšem může ho jen stěží poznat. Velmi se změnil, má teď panské manýry, k Dorotce je nebývale chladný. I přesto jej Dorotka stále chce za manžela a snaží se ho přesvědčit, aby se s ní co nejdříve vrátil domů: „*No, teď toho nechme, teď je všechno dobře, teď jsme pohromadě ...*“¹⁶⁷ Dokonce i fakt, že Švanda nemá žádné peníze, je schopna přehlédnout: „*Švando, máš-li mě rád, nech všeho a pojd' radši zpátky, než se mi docela změníš. Tatínek nám už, chudák, ani bránit nemůže. Co je nám po světě. Já se toho tady bojím.*“¹⁶⁸ Švanda ale o návratu domů nechce ani slyšet, je teď z něho velký pán a odchází hrát princezně.

V Dorotce se probouzí nový doposud nepoznaný cit a není jím nic jiného než stará

165 Tyl, Strakonický dudák, str. 36.

166 Tyl, Strakonický dudák, str. 41.

167 Tyl, Strakonický dudák, str. 56.

168 Tyl, Strakonický dudák, str. 59.

obyčejná žárlivost. Na Švandovi, ač proměněnému k nepoznání, jí stále velmi záleží a fakt, že bude hrát pro princeznu, ji zneklidňuje. Dorotka má také velmi správnou ženskou intuici, jelikož hned od začátku jí něco nesedí na Švandově sekretáři Vocilkovi. Tento člověk v ní vzbuzuje nedůvěru, je jí nesympatický, a proto se k němu chová velmi odměřeně.

Dorotčina předtucha se vyplní. Švanda se princezně zalíbí a chce se za něj provdat. Dorotka je nešťastná, hroutí se jí celý svět. I přes tuto zradu chce ještě Dorotka Švandu vidět, stále doufá, že se jedná pouze o omyl: „*Švando, je to pravda, co se roznáší po celém městě? Ty si budeš brát princeznu?*“¹⁶⁹ „*Pěkné umění, pěkná muzika, běhat za ženskými.*“¹⁷⁰ Jejich setkání je bohužel naprostým fiaskem, dojde k hádce. Dorotka s Kalafunou jsou Vocilkou označeni za šílence, strážce je odvádějí a Švanda se jich nezastane. Zhrzené Dorotce nezbývá nic jiného než se vrátit domů.

Švanda, jemuž se ve světě po nezdaru s princeznou konečně otevřely oči, přichází zpátky do Čech a do Strakonice, aby našel svoji milou a omluvil se jí. S Dorotkou se setkává, ta je však jako tělo bez duše. Na Švandovy omluvy nedbá, je rozhodnutá mu jeho prohřešek neodpustit a její zatvrzelost nakonec vyvolá hádku: „*Co chceš ode mne? Mezi námi je konec všemu nadosmrti.*“¹⁷¹ „*Dobře – nedobře – já s nevěrníky a hejřilci spolky nemám. Vyhledej si tovaryše sobě rovného; já o tobě nechci ani slyšet.*“¹⁷² „*Jdi, já ti nevěřím. Jak jsi mě nechal darmo volat, tak se budeš u mne darmo domlouvat.*“¹⁷³ Švanda, který se několikrát omluvil, se urazí a Dorotce oznámí, že se hodlá upít k smrti, jelikož bez ní život nemá cenu. Švanda nešťastně odchází a Dorotce je ještě víc těžko než dříve.

Na tak mladé děvče, jakým Dorotka je, již prožila opravdu hodně. Je zcela vysílená. Elán, jenž jí vždy proudil v žilách, beze stopy zmizel, láska, již přes všechnu svoji snahu stále cítí, jí však působí bolest a jediné, co jí zbývá, je trocha hrdosti a rozhodnosti nevzít Švandu zpátky, protože se k ní tak hanebně zachoval. Nenávist či zlost k němu necítí, pociťuje pouze lítost nad tím, co se z něj stalo, a nevidí už pro sebe žádnou budoucnost.

Švanda se ve svém žalu rozhodne zahodit život při hře divým ženám, jeho matka jde varovat Dorotku a žádá ji, aby Švandu zachránila. Ta, ač dosud propadlá zoufalství,

169 Tyl, Strakonický dudák, str. 66.

170 Tyl, Strakonický dudák, str. 67.

171 Tyl, Strakonický dudák, str. 85.

172 Tyl, Strakonický dudák, str. 86.

173 Tyl, Strakonický dudák, str. 86.

zjišťuje, že Švandu pořád miluje a že je pro ni nemyslitelné, aby ho takto ztratila. Toto zjištění jí vlévá novou sílu do žil a Dorotka odchází Švandu zachránit: „*Já se nebojím ničeho – jenom aby nezahynul, nežli se polepší; já se odvážím na to strašlivé dílo – na sebe při tom nemyslím!*“¹⁷⁴

Dorotka zjišťuje, že její život ještě nekončí, jak si myslela. Láska ke Švandovi je dostatečně silná, aby překonala jakýkoli problém, a sama má dostatek síly, aby se pokusila vše napravit.

Švandu Dorotka v poslední chvíli zachránila, on se jí znovu omlouvá, ta tentokrát popřeje jeho omluvám sluchu a mladí milenci jsou opět spolu a šťastni.

3.11.2 Rosava

Další velice důležitou ženskou postavou ve Strakonickém dudákovi je Švandova kouzelná matka Rosava. Bývala kdysi lesní pannou, ale poté co porodila dítě, které počala s člověkem, byla svojí panovnicí za trest proměněna v polednici. Rosava nese svůj úděl statečně, a i když se jí stýská po jejích sestřích, lesních pannách, nezoufá si a ničeho nelituje. Nejhorším trestem pro ni není odloučení od družek ani změna její podoby. Za nejkrutější trest považuje zákaz sebemenšího kontaktu se synem. Tento zákaz jí však nezabrání na syna pravidelně dohlížet, sledovat jeho život, osudy a trápení. Švanda se zrovna nachází v nelehké situaci, protože Rosava ho byla nucena nechat u chudých lidí a chudoba mu nyní brání vzít si za ženu vyvolenou dívku, protože její otec ho nepovažuje za vhodnou partii. Švanda se proto rozhodl odejít do světa vydělat peníze a Rosava je rozhodnuta svému synovi nějak pomoci. Rozhodne se jít poprosit své dřívější přítelkyně lesní panny, aby očarovaly Švandovy dudy, které by pak hrály jako žádné jiné:

*„Vdechněte mu v jeho dudy
svoje sladké zpěvy,
ať tou hudbou jeho všudy,
kamkoli jen vkročí,
ztichnou smutek, bolest, hněvy,
radostná ať slza jiskří z očí,
ať se na něj každé srdce směje –*

174 Tyl, Strakonický dudák, str. 95.

však i zlaté odplaty mu přeje.“¹⁷⁵

Lesní panny Rosavě vyhoví a ta je ráda, že alespoň nějak mohla pomoci svému synovi, když se dostal do úzkých.

Postavu Rosavy chápeme jako milující a obětavou matku, pro niž je její syn na prvním místě, je schopna za syna přetrpět cokoli a nikdy by ji ani nenapadlo pomyslet na možnost, že by se rozhodla ho nemít. Svůj trest bez stížností přijímá, ukazuje tím ochotu zodpovídat za své činy, ale na druhou stranu také to, že si dokáže stát za svým.

Rosava, ač šťastná, že byla svými přítelkyněmi vyslyšena, se stále obává o svého syna. Proto neváhá požádat samu vládkyni Lesanu o svolení opustit její říši a doprovázet Švandu a chránit ho před nebezpečím světa. Je ochotna za tuto laskavost udělat v podstatě cokoli, Lesaně nabízí, že jí po návratu do její říše předá tolik svého mládí, jak dlouho bude putování trvat:

*„Ó(,) hvězdo lesní, slyš mé volání,
snažnou prosbu, příslib pokání,
jenom teď se slituj nade mnou,
pomoz chlapci, vyslyš prosbu mou!“*¹⁷⁶

*„Můj syn vypravil se v živé
kolotání světa,
a já nyní trnu, že v té divé
tísni bude po něm veta.
Nezná svět – a podle stavu já
nemohu mu býti pomocna
po všech končinách,
když mě nepropustíš přes svůj práh –
když mě neobdaříš
mocí duchů nespoutaných.
Dovol, ať ho mohu doprovázet,
ať mu dnem i nocí
stojím ku pomoci,
kdyby měl snad z cesty scházet.*

175 Tyl, Strakonický dudák, str. 32.

176 Tyl, Strakonický dudák, str. 39.

*Za to – až s ním – nocí, dnem –
cíle dostihnem,
vrátím se, a ty mi strhneš
hodiny co léta z mého věku,
odsoudíc mě mezi divé ženy.
Já se nehrozím té kruté změny;
v hloubi srdce věřím s jistotou,
štěstí mého syna
že mě smíří s každou pokutou.“¹⁷⁷*

Lesana je ochotna Rosavu pustit, ale pod přísnou podmínkou: v žádném případě se nesmí svému synovi zjevit. Rosava se ještě před odchodem ukáže Švandově milé a vřelými slovy se jí snaží uklidnit:

*„Jen ho věrně v mysli uchovávej,
jiným starostem se nepoddávej.
Znám tvou bázeň i tvé naděje,
ale věrnosti tvé mohu věštit,
když tvá láska pomůže mé lásce,
že tvůj milý cíle dospěje.“¹⁷⁸*

Zde se opět ukazuje fakt, že Rosava miluje svého syna nadevše, je schopna pro něj cokoli obětovat. Má dobré srdce, protože jí nezáleží pouze na synovi, ale i na jeho milé.

Poté, co je uvržen do vězení, si Švanda začíná uvědomovat svoji pomýlenost a nadává na celý svět, vzpomene i na svou matku, která ho v jeho očích opustila. Rosava, jež to všechno sleduje, již nevydrží dále nečinně přihlížet a synovi se zjeví, řekne mu, že přichází jménem jeho matky, která ho nadevše miluje, ale je jí zapovězeno s ním být. Rozčílený Švanda jí nevěří a dál na svoji matku nadává a stěžuje si. Když je Švandou zpochybněn mateřský cit Rosavy, je to pro ni poslední kapka. I s vědomím trestu, jenž ji bude čekat, synovi odhalí pravdu, řekne mu, kdo je, poprosí ho, aby ji rychle objal, protože ví, že brzy přijde její trest:

*„Při svitu nebes, pryč s mým poutem!
Chci, synáčku, tě obejmout jen,
navzdory slibu, láska má!*

177 Tyl, Strakonický dudák, str. 40.

178 Tyl, Strakonický dudák, str. 41.

*Ať vzbudím běsné hněvy skryté,
alespoň jednou zlíbám dítě:
pojď, drahý, já jsem matka tvá!
Pojď, ó pojď a nenech matku žebrat;
brzo vyprší má chvíle. Nech mne, smutnou,
jedinkrát se těšit z nejsladšího
zvuku úst tvých, volajících: matko!
Ty mé draze zaplacené dítě,
ted' tě držím, sladkou kořist,
po které jsem léta prahla,
vzdychala – a nyní do loukotí
osudného kola sáhla.*¹⁷⁹

Brzy poté se u Rosavy objeví její vládčyně, kárá ji za porušení slibu a odsuzuje ji za to k proměně v divou ženu. Rosava svůj trest bez výmluv přijímá, uvědomuje si, co ji bude mezi divými ženami čekat, ale jediné, na co dokáže myslet, je opět její syn, kterého chce osvobodit z vězení:

*„Orteluj mě, paní – jenom jednu
milost, poslední, mi prokaž:
vyved' mého syna s věrnou
jeho dívkou z nebezpečí!
Pak mi pokutu dej sebevětší.*¹⁸⁰

Poté, co je ujištěna, že se Švanda z vězení bezpečně dostane, odevzdaně přijímá Lesanin ortel:

*„Děj se podle vůle tvé, má paní,
synu neškodí, co matku raní.*¹⁸¹

Ani utrpení, jež Rosava zažívá mezi divými ženami, ji neodradí od touhy chránit svého syna. Poté, co se dozví, že se Švanda vydal na popraviště, kde bude nucen hrát divým ženám, což by ho mohlo stát život, na nic nečeká a vydává se za Dorotkou, která jediná by ho dokázala zachránit. Rosava Dorotce vyjeví vše o svém osudu a znovu rozdmýchá lásku, již cítí Dorotka ke Švandovi:

179 Tyl, Strakonický dudák, str. 70, 73.

180 Tyl, Strakonický dudák, str. 73.

181 Tyl, Strakonický dudák, str. 74.

*„... dnešní noc jej buďto zabije –
nebo pro nový svět ožije.
Ted' zapomeň na svůj žal,
na váš nerozumný svár,
ach – já nesmím napomínat:
jeho duši máš ted' spasit, hlídat! –“¹⁸²*

Švanda je Dorotkou zachráněn, Rosava je šťastná, a dokonce i srdce lesní vládkyně je obměkčeno, odpouští Rosavě trest a začleňuje ji zpátky do její říše:

*„Zachráněna z nočních stínů,
mám tě opět, sladký synu,
dvojit láskou vykoupený,
matce milou navracený!“¹⁸³*

Rosava je po celou dobu naprosto oddána svému synovi, dominuje u ní mateřská láska, tento cit předčí dokonce i pud sebezáchovy. Je to žena, která je pro synovo štěstí schopna přetrpět cokoli.

3.11.3 Lesana

Lesana, vládkyně lesní říše, byla již zmiňována v souvislosti s Rosavou. Byla vylíčena jako panovnice, jež Rosavě zakazovala stýkat se se synem, a pak ji za prohřešek dokonce proměnila v divou ženu. Mohlo by se tedy zdát, že je to negativní postava, ale podle našeho názoru to není tak docela pravda. Lesana je vládkyně, je nucena udržovat svoji autoritu, nemůže dělat výjimky. Ve chvíli, kdy povolila Rosavě následovat syna do světa, ukázala svoji benevolenci. Ta ji však později neposlechla, a není proto divu, že musela Lesana přistoupit k tvrdšímu opatření, ať už byly Rosaviny pohnutky jakékoli:

*„Ty však poznáš, kam že vede cesta,
když se naše síla míchá do drah
lidských osudů,
nám i lidem je to na škodu.
Ty jsi promarnila věčnou mladost,
ted' tě odsuzují ve sbor divých žen.“*

¹⁸² Tyl, Strakonický dudák, str. 90.

¹⁸³ Tyl, Strakonický dudák, str. 100.

*Odnímám ti všechnu moc tvých kouzel,
kde jsi dříve vládla, služkou budeš jen.*“¹⁸⁴

To, že má dobré srdce, ukázala na konci dramatu, kde po šťastném osvobození Švandy Dorotkou, odpouští Rosavě její trest:

*„Blaze tobě, dívko milující,
nad zlou mocí slavně vítězí.
Rosavo, já tobě milost dávám,
ve svůj kruh tě nazpět povolávám.*“¹⁸⁵

Příběh končí šťastně. Také Lesana změnila rozsudek nad Rosavou. I tak může panovník projevovat svou tvářnost.

3.11.4 Kordula

Další postavou nalézající se v Tylově dramatu je žena houslisty Kalafuny Kordula. Je to žena praktická, se smyslem pro domácnost, jež nechodí daleko pro slovíčka. Je starostlivá, hlavně co se týká jejich dětí a neváhá kvůli jejich dobru ani slovně napadat svého manžela, který podle ní nevydělává dost peněz. Sice má svého Kalafunu ráda, ale neodpustí si kdejakou jízlivost, aby nezapomněl, že se má snažit starat o rodinu co nejlépe: *„Jen dělej při naší nouzi ještě hlouposti. Co zde zevluješ? Není živé duše v hospodě? Tak? – a ty tady chytáš hejly, místo abys seděl u cimbálu a chytal dvougrošáky? Že ty nemáš ani ruky(,) ani kapsy, kde by krejcar uváznu! Já potřebuji na zimu sukni, Kačenka střevíce, Honzík kazajku – Kdybys za něco stál, pořídíš si alespoň teplé rukavice – Ale to ty ne! – Jenom abych já se dřela, abych já se o všechny krky starala, vstávajíc lehajíc abych myslila, co strčím dnes do hrnce! Ale to musí být jináč, to ti povídám!*“¹⁸⁶ *„To je potom pojednání s mužem! Raději do vody skočit, nežli se vdávat.*“¹⁸⁷

Kordula je zosobněním silné venkovské ženy, jež sice zastává roli slabšího pohlaví, ale nehodlá se pouze podřít, naopak snaží se převzít nad rodinou kontrolu. Hodný a milý Kalafuna se s ní nepře, naopak jeho povaha spíše hravá a nezodpovědná podporuje její dominanci a používá humoru k tomu, aby ji mírnil a směřoval, kam potřebuje.

Náš předpoklad, že má Kordula i přes své věčné stěžování Kalafunu ráda, se ukáže

184 Tyl, Strakonický dudák, str. 74.

185 Tyl, Strakonický dudák, str. 100.

186 Tyl, Strakonický dudák, str. 18, 19.

187 Tyl, Strakonický dudák, str. 21.

správným ve chvíli, kdy Kalafuna utěšuje smutnou Dorotku a Kordula je přistihne. Udělá žárlivou scénu a nadává jak Dorotce, tak Kalafunovi: „*A tohle se mi líbí! Místo aby si hleděl výdělků, slízá se tady za božího dne s osobou – já se zalknu! A vy, nešťastná osobo, kam jste dala stud před bohem a lidmi? Kam jste dala oči? Že se ostouzíte s takovým kostrounem!*“¹⁸⁸ Ten se jí ihned snaží vysvětlit, že vše špatně pochopila, ale je mu jistě příjemné, že i po tolika letech manželství na něj žena žárlí. Poté, co Kordula zjistí, že jí Kalafuna skutečně není nevěrný, nalézá opět klid a nechce připustit sobě ani svému okolí předchozí žárlivost.

Poté, co Kalafuna odejde s Dorotkou do světa hledat Švandu, nemá to Kordula lehké. Proto není divu, že po Kalafunově návratu mu hned nepadne kolem krku. Je na něj spravedlivě rozhořčena a dává mu to najevo naprostým ignorováním jeho přítomnosti. Kalafuna, který dobře zná svou ženu a také si je vědom oprávněnosti jejího rozhořčení, na to jde od lesa. Předstírá, že jeho žena není doma a mluví s dětmi. Vysvětluje jim, proč musel odejít, proč se na něj jejich maminka jistě po odchodu zlobila a ujišťuje je o lásce, kterou k sobě s maminkou chovají. Poté začne rozdávat dětem dárky a jen tak mimochodem se zmíní o slušných penězích, jež si ve světě vydělal. Kordula to již nevydrží, přivítá nezvedeného muže doma a odpouští mu jeho prohřešek: „*Přestaň, přestaň, muži! To mi utrhne srdce! Nehněvej se, Kalafuno, že prve tak – ale já bych neměla na tebe promluvit půl léta –*“¹⁸⁹ Jistě nemalou úlohu v tom hraje i plný váček, jenž jí Kalafuna předal. Nakonec bere Kordula na milost i Dorotku a dovolí jí zůstat u nich: „*Má-li se Dorotka mezi cizími pozloukat, ať zůstane u nás; když pomáhal pán bůh tak dlouho, pomůžte teď také.*“¹⁹⁰

V závěru hry zjišťujeme, že i když se Kordula snaží působit jako silná a samostatná žena, potřebuje přece jen svého Kalafunu, aby byla doopravdy šťastná, a i když by se mohly považovat za hlavní motiv k odpuštění vydělané peníze, byla to spíš radost, že se jí ze světa vrátil živ a zdrav. Její prvotní uražený postoj byl nezbytný, aby její manžel pochopil závažnost svého prohřešku.

3.11.5 Zulika

V cizině Švanda potká dceru krále Alenora princeznu Zuliku, která je již delší dobu

188 Tyl, Strakonický dudák, str. 38, 39.

189 Tyl, Strakonický dudák, str. 84.

190 Tyl, Strakonický dudák, str. 84.

smutná a nic jí zatím nedokázalo rozveselit. To nakonec zvládne až Švandova muzika, jež princezně přímo učaruje: „*Krásný a milý pane hudebníku, Zulika ti děkuje, že jsi vлил do vyprahlého květu jejího srdce hedvábnou rosou rozkoše. Už bylo okoralé jako mladá zahrada na poledním slunci; ale tvými čarozvuky se osvěžilo jako slavík v lotosovém květu.*“¹⁹¹ Zulika má tebe a tvou hudbu tak ráda, jako má rád beránek čerstvé lupení a rybička čerstvou vodičku.“¹⁹² Rozhodne se, že u ní Švanda musí zůstat, aby jí mohl kdykoli znovu zahrát. Neváhá k tomu použít jakýchkoli přesvědčovacích prostředků, použije metodu jak cukru, tak biče: „*Ale to ti povídám, odejít mi nesmíš, sice by se Zulika hněvala – ó(,) malá Zulika se umí také hněvat ... Jen si řekni, po čem touží tvoje srdce; Zulika to řekne otci a všechno budeš mít. Chceš papouška, kolibříky? Chceš sultánovu loď? Anebo – ano, to je rozkošný nápad. Chceš mě?*“¹⁹³ Nakonec se rozhodne za Švandu provdat, i přesto že jí její otec již zaslíbil jinému.

Zulika je rozmazlená, namyšlená dívka, která je zvyklá odmala dostat vše, co si zamane, a nezajímá se o to, co chce někdo jiný. Je sobecká a naprosto přesvědčená o své nadřazenosti. Zajímavostí na této postavě je její mluva. Když hovoří o sobě, používá k tomu třetí osobu, což má navodit atmosféru ciziny, jiných mravů, zvyklostí a také možná nadřazenosti. Ve hře je na to poukázáno tím, že Švanda nepochopí, že mluví o sobě, a ptá se jí, kdo je Zulika.

3.11.6 Lesní panny, divé ženy

Ve hře se ještě setkáváme s pár dalšími ženskými postavami, jedná se o kouzelné bytosti, které se objevily pouze okrajově a jednaly tak, jak již napovídalo jejich jméno, či příslušnost.

3.12 Bankrotář

Obraz ze života měšťanského ve čtyřech jednáních

3.12.1 Emilie

Bankrotář, podle kterého se hra z roku 1848 jmenuje, je bohatý velkokupec

191 Tyl, Strakonický dudák, str. 62.

192 Tyl, Strakonický dudák, str. 62.

193 Tyl, Strakonický dudák, str. 63.

Záleský, jenž má mladou dceru Emilii. Tato dívka, jež před nedávnem prodělala vážnou chorobu, se zamilovala do svého lékaře Hájka a velmi jí záleží na tom, aby dostala od otce požehnání: „*Na mne to přišlo jako boží blesk a duše moje vzplanula nebeskou rozkoší. I chtěla jsem už několikrát o tom s tebou mluvit, ale kdykoli jsem otvírala ústa, bylo mi vždycky, jako by neviditelný duch na ně pečet' položil. Požehnejte naši lásku! Požehnejte naši lásku! Matku nemám, abych se jí vrhla na prsa a hledala přímlovčího před hlavou i před srdcem otcovským, – a protož volám k nim sama: Požehnejte naši lásku!*“¹⁹⁴ Jelikož nemá matku, soustředí se všechna její láska k rodičům na otce. Otec však není z Emiliina rozhodnutí nadšený, protože má strach, že by svým svolením přišel o dceru, kterou si cení nadevše, i nad svůj majetek.

Záleský není jediný, kdo svazku těchto mladých lidí nepřeje. Proti je také otec mladého doktora, jenž si vždy vážil cti a poctivosti, o níž ví, že ji u Emiliina otce nenajde. Zná totiž pravdu o jeho minulosti, při které podvodem ošidil lidi o peníze. Emilie, jež o ničem dlouho nevěděla, je zdrcená. Nejdříve nemůže uvěřit tomu, že by byl její otec něčeho takového schopen. Když ji však nezvratné důkazy přesvědčí o pravdivosti pomluvy, čest jí velí, aby zrušila slib, jež dala svému milému, dokud se neočistí jméno jejího otce: „*Můj otec, bankrot? – a co je to vlastně? Pravý význam toho slova tajil se mi vždycky s jakousi nesnází, oh, já se dobře pamatuji, ale od několika dní slyším je jakožto žalobu; co je to?*“¹⁹⁵ „*Tedy je to pravda? Udělal otec...ne, ne, já to nemohu věřit! Zlý člověk mluvil tady o nářku a pláči, o vid', že nebyl otec příčinou žalostných slzí? Tedy byl? Měj se dobře, drahý příteli! My se musíme rozejít. O(,) nemysli si, že tomu mladý rozum nerozumí! Prudkým paprskem může i slabý květ rychle dospět. Uznávám i cítím, proč se tvůj otec pevnému spojení s domem naším protiví, a já nedopustím, aby se na tvé choti nějaká skvrna černala. Nech mě! Já nevím proč, ale tuhle to stojí najednou psáno písmem plamenným, že nemůžeme býti svoji, dokud nebudeš moci po boku své nevěsty přede tváří světa s pýchou kročit. Moje duše zůstane věčně k tvé upoutána, i bude jí to v osamělosti sladkou útěchou, když pozná, že se i tvoje od ní neodtrhne. Ale teď, teď musím myslet jenom na otce a na naše nštěstí. Bud' zdrav, až do radostného shledání!*“¹⁹⁶ Otec po jeho hanebném činu nezavrhne, naopak snaží se mu pomoci a doufá, že by mohla napomoci i nápravě jeho reputace: „*Co to máte, lidé, najednou proti mému otci? On je vtělená*

194 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 271, 272.

195 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 311.

196 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 314, 315.

dobrota, já bych dala ze něj život! Ach ano, milá ženo, máte-li proti otci mému něco na srdci, svalte to na mne; já ráda všechno vytrpím a nebudu reptati. ¹⁹⁷

S otcem si promluví, vyjeví mu, že již zná jeho tajemství. Aby mu dokázala, že peníze pro ni nic neznamenaají, vezme si na sebe staré prosté šaty. Tak mu naznačuje, že nepotřebuje mnoho peněz, že bude šťastná i s málem, hlavně když budou spolu: „*Otče, milý otče! Já tě skoro ještě nikdy prosbou netrápila; tys byl vždycky tak dobrotivý, žes mi učinil, cos mi na očích uviděl; ale nyní prosím, a chceš-li, na kolenou... Ty říkáš, že jsem tvoje největší bohatství, já prostinké děvče, okaž to jednou, tatínku, nebudeš toho litovat. O, tedy je dobře, tedy také snadně ostatních oželíš a pohřešíš, já ti je svou láskou nahradím. Tedy mi ještě nerozumíš? Já vím všechno. Že jsi před lety – udělal – o(,) můj Bože! O(,) nebesa, jak to mám říci! – že jest naše bohatství slzami utištěných lidí zkropeno. O(,) zahod' je, tatínku, zahod', rychle –*“¹⁹⁸

Na konci hry dojde k napravení lakomého bankrotáře, k jeho usmíření s čestným Hájkovým otcem, a proto již nic nebrání tomu, aby se Emilie s doktorem vzali. Dívčina dobrota a láska k otci spolu dokázaly změnit povahu hamižného lakomce, přimět ho uvědomit si, co je v životě skutečně důležité.

3.12.2 Vdova Beránková

Vdova Beránková je žena, která má typickou vlastnost Tylových starších žen, a sice je to starostlivá matka, velmi jí záleží na štěstí jejího dítěte. Na druhé straně má jednu naprosto netypickou vlastnost, v Tylových hrách ojedinělou, a sice to, že nebrání mladé lásce, jež se rozhořela v srdci její dcery Lizinky a chudého Johanese Hrdličky. V Tylových dramatech se většinou setkáváme s rodiči, kteří sice milují své dítě, ale láskou se mu snaží vnutit své představy o dokonalém životě a tím mu mnohdy brání ve sňatku s milovanou osobou.

Vdova Beránková nemá nijak lehký život. Nejenže musí vychovávat dceru sama, ale je také slepá, což v době, v níž se hra odehrává, je velmi problematické postižení, jelikož se i přesto musí umět sama uživit. Oporu nalézá ve svém bratrovi, ke kterému má velmi vřelý vztah ona i její dcera. Tito tři spolu tvoří rodinné zázemí.

Poté, co je Beránková seznámena s problémem dceřina přítele, nedostatkem financí

197 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 318.

198 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 325, 326.

na nástup do služby, je svým bratrem přesvědčena, aby šla požádat o pomoc bohatého Záleského, jenž by byl jejich problém schopen vyřešit. Záleský se před lety k Beránkové zachoval velmi špatně, a proto by byla jeho povinnost nyní křivdu napravit. Beránková je však skeptická, nevěří v přívětivý přístup tohoto člověka a ohání se tím, že už několikrát se snažila získat od něj to, co jí právem náleží, ale vždy se pouze se zlou potázala.

Zklamaná Beránková již vzdala boj za to, co jí právem náleží, a rozhodla se smířit s prohrou: „*Nevíš, kolikrát jsem u něho byla, dokud jsem na cestu ještě viděla?*“¹⁹⁹ Jistou roli v jejím rozhodnutí hraje určitě také hrdost, protože se nehodlá před takovým člověkem ponižovat. Láska k dceři a přání jejího štěstí je nakonec silnější než toto dlouhodobé přesvědčení. Proto se nechá bratrem přemluvit, že ještě jednou zkusí štěstí a půjde apelovat na Záleského svědomí: „*Ano, milé dítě, kvůli tobě pokusím se o to ještě jednou.*“²⁰⁰

Záleský ukáže, že se vůbec nezměnil ani on, ani jeho přístup k lidem. Beránková, která nic jiného nečekala, chce odejít a vzdát se nároku na finanční náhradu, již by jim měl správně Záleský vyplatit: „*O(,) pojd', pojd', bratře! Já to věděla napřed.*“²⁰¹ Její bratr se však nehodlá jen tak vzdát, protože ví, že v sázce jsou nejen peníze, ale i štěstí jeho milované neteře, a proto ač se mu to přičí, se uchýlí k vydírání. I přes to, že Záleskému vylíčí jeho poklesky, není stále ochoten poskytnout jim finanční výpomoc. V tu chvíli se naštěstí objeví Záleského dcera Emilie, která neví o otcových machinacích, a než by se to dozvěděla, Záleský se raději rozhodne vydírání ustoupit.

K Beránkové do chalupy přijde vdova Jahodová, jež by si ráda vzala milého Lizinky, dokonce se dohodla s jeho rodiči, kteří by byli rádi, že si jejich potomek vezme bohatou, zaopatřenou ženu. Jahodová si na Lizinku vyskakuje, chová se arogantně jak k ní, tak k její matce. Beránková se však nenechá vyvést z klidu, řeči Jahodové ji neurazí a nehodlá její ostrá slova nijak vracet: „*Milá paní, nebo kdo jste, copak vám na té celé věci vlastně záleží?*“²⁰² Své dcery se zastane jen vlažně a nechá ji, aby si svou bitvu vybojovala sama.

Beránková je mírná a neprůbojná, i když přeje své dceři štěstí, nepouští se za něj do slovní přestřelky ani jiného druhu boje. Důvodem, proč se takto Beránková chová, by mohlo být její zrakové postižení. Musíme si uvědomit, že již dlouhý čas přebývá v temnotě a to ji muselo určitým způsobem pozměnit, protože na rozdíl od zrakově postižených,

199 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 267.

200 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 268.

201 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 275.

202 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 292.

kteří se s touto vadou narodili, ona o zrak přišla, a proto tedy neustále pocítuje, že jí něco zásadního chybí. Zde vidíme také důvod, proč se jí řeči Jahodové zas tolik nedotknou, protože ona několikrát za den zakouší podstatně horší věci.

3.12.3 Lizinka

Lizinka je mladé děvče, jež se snaží všemi možnými způsoby ulehčit život své matce, protože oslepla. Lizinka není nijak bohatá, ale na svoje poměry si nestěžuje, je spokojená s tím, co má. Má vřelý vztah jak se svojí matkou, tak se strýcem, se kterým sdílí domácnost. Další věc, jež jí zkrášluje život, je vztah s Johanesem Hrdličkou, kterého by si ráda vzala.

Když přijde Johanes na návštěvu, oznámí jim špatnou zprávu. Aby mohl nastoupit do služby, musí složit dvě stě zlatých kauce, které nemá. Proto se tedy musí odložit plánovaná svatba s Lizinkou. Ta vše bere s nadhledem a humorem, nemyslí si, že nějaký odklad je konec světa. Všechny povzbuzuje a věří, že bude líp: „... *však ono nebude tak zle, dostane-li Hrdlička trochu starší nevěstu. Aspoň bude potom ze mne mudrc.*“²⁰³ Dokonce začne se strýcem, po němž jistě podědila veselou povahu, tropit na toto téma šprýmy. Smích ji ovšem přejde ve chvíli, kdy jí Hrdlička oznámí, že jeho rodiče našli způsob, jak získat dvě stě zlatých, a sice prostřednictvím jeho sňatku s bohatou vdovou Jahodovou. V tuto chvíli došla Lizince chuť na žerty a přepadl ji strach, jak její milý zareaguje. Ten ji ujistí, že se nedá zviklat a že jí zachová věrnost, i když to znamená, že nebude moci do služby nastoupit. V tuto chvíli přichází Lizinčin strýc s nápadem jít pro peníze za Záleským. Její matce se tam nechce a Lizinka ji v tom podporuje, protože má matku velice ráda a váží si jí a nechce, aby jí ještě něco dalšího ztrpčovalo již tak těžký život: „... *ty, matinko, se marně rozpláčeš. Taková ohyzda božího obrazu, jako jest Záleský, nestojí za slzu poctivého oka; však my se dovedeme spokojit. Zůstaňte doma a poručte to vůli nebeské.*“²⁰⁴

Lizinka je dívka s veselou povahou, která nejen že umí ve správnou chvíli zavtipkovat, ale je i schopna legraci přijímat. Je také optimistka, je schopna najít něco dobrého na většině situací, třeba i nepříjemných. Dalším určujícím rysem její povahy je starost a láska k matce, o níž ví, že už si vytrpěla své, a proto se jí snaží všemožnými

203 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 291.

204 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 267.

prostředky zajistit klidné a spokojené dožití. Důkazem její lásky k Hrdličkovi je fakt, že ji okamžitě opustil její optimismus, když se objevilo nebezpečí, že by se mohl oženit s jinou ženou.

Lizinka je ujištěna o Hrdličkově věrnosti, a proto když za ní přijde vdova Jahodová přesvědčit ji, aby nechala Hrdličku na pokoji, chová se zcela sebevědomě. Na všechny výtky, které na její adresu Jahodová vyřkne, reaguje klidně a v drtivé většině i vtipně: *„To mě těší. A jak! Vždyť z toho vidím Hrdličkovu velikánskou lásku, když na to všechno nedbá a přece na mne myslí. Já měla už strachy, že mi ptáček ulítne. Já nemám sice hezké peníze, ba ani nehezké, také nevím, jestli by se jich deset oblízlo, ale to vím, že mě má Hrdlička rád, a to také něco platí.“*²⁰⁵ Čím víc se Jahodová rozpaluje, tím víc se Lizinka baví a nenechává se vyvést z koncentrace, protože ví, že tento její přístup Jahodovou ještě více rozezlí. Když Jahodová začne zatahovat do rozeprě i její matku, nenechá Lizinka matku téměř promluvit, protože je více než schopna tuto situaci zvládnout sama a ví, že je matce dohadování nepříjemné: *„I nech, matinko, já si to odbudu sama – s tou paničkou v klobouce a šálu, jaké já ani o Božím hodě nenosím. Podle všeho zdá se mi, že je panička ta samá panička s hezkými penězi a tak dále, kterou si má Hrdlička vzít, nebo vlastně která si chce Hrdličku vzít: a tuť není arci divu, že vyjíždí s tak ostrou zbraní do pole; hezký, mladý ženich za to stojí, je-li pravda? Ale já se nedám tak snadno ani posekat, ani postřílet. Služebnice, paní Hrdličková, – ale ne!“*²⁰⁶

Poté, co domů dorazí i Lizinčin strýc, jenž situaci řeší naprosto stejně jako jeho neteř, a sice humorem, nezbyvá Jahodové než kvapně odejít, protože cítí, že je v naprosté menšině.

3.12.4 Vdova Jahodová

První, a zároveň jediná záporná ženská postava v této Tylově hře, je vdova Jahodová. Je to starší žena, která chce získat za manžela mladého Hrdličku. Pomocí svých peněz přesvědčí jeho rodiče, aby se sňatkem souhlasili. Jedinou další překážkou je to, že je Hrdlička zamilovaný do chudé Lizinky. Jahodová se proto rozhodne na Lizinku si došlápnout: *„Ah, to jste vy tedy dozajista ta osobička, za kterou se mladý Hrdlička blázní? ... ten mladý člověk je sám proti sobě, šlape si po štěstí, může dostat osobu*

205 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 292.

206 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 293.

*s hezkými penězi, s hodnou živností, slušnou osobu; já bych to neměla sice říkat, ale deset jiných by se oblízlo, osobu, která za to stojí, aby se mužský na ni podíval. Rodiče tomu nechtějí a nedopustí, aby si uvázal na krk osobu, která by mu celé štěstí zkazila. Jako dobrá osoba přišla jsem panně povědít, aby tu známost přetrhla, aby neměla daremné opletání, aby měla povážení a nestavěla se jiným do cesty.*²⁰⁷ Zde se však se zlou potáže. Lizinka je jí více než rovnocenným partnerem ve slovní přestrelce, jež záhy nastane, a Jahodová cítí, že ač se snaží sebevíc, je v tomto duelu ta prohrávající. Jakékoli argumenty či jedovatosti se od Lizinky odrážejí a zpátky se vracejí mnohdy vtipné odpovědi, na které Jahodová nemůže nalézt reakci. Nakonec jí nezbyde nic jiného než kapitulovat a s vědomím své prohry potupně odejít: *„O(,) nenamáhejte se, však já nebudu déle překážet. Beztoho vidím, že je pan Hrdlička celý slepý němý – Ať si běží tedy do zkázy! Anebo ať si užívá radosti – mně je to všechno jedno ... No, tedy přeju pěkné vyražení, haha! Za málo peněz málo muziky; krátká vlna se brzo zkartáčuje. Služebnice!*²⁰⁸

Vdova Jahodová je sebevědomá, nepříjemná žena, jež je ochotna bojovat za své dobro všemi možnými dostupnými prostředky, ač jsou nemorální či neetické. Jahodová je přesvědčena o své dokonalosti, věří, že by Hrdlička udělal terno, kdyby se s ní oženil, a že vlastně prokazuje laskavost ona jemu. Je ochotná postavit se za své přesvědčení a schopná vyrazit do boje se svou sokyní. Na návštěvě u Lizinky však předvádí, že není schopna zúčastnit se slovní bitvy, neumí logicky reagovat na cizí argumenty, a pouze se při rozhovoru zesměšní.

3.12.5 Veronika Vorlíčkova

Veronika měla kdysi velmi blízký vztah s Kartáčkem. Do toho jim ovšem vstoupil Záleský, který děvče Kartáčkovi odloudil a posléze opustil. Kartáček již však byl v té době na vojně, aby zapomněl na své hoře, proto nebylo možné navázat tam, kde Veronika a on skončili. Všechnu vinu však nelze přepisovat pouze Záleskému, neboť Veronika byla ta, kdo vlastně Kartáčka zradil, a proto jí náleží díl viny na celém jejich neštěstí. Ovšem na rozdíl od Záleského Veronika za své provinění zaplatila. Je nyní starou pannou, jež se o sebe musí starat sama a nemá ani manžela, ani děti, kteří by jí na stará kolena dělali radost a společnost.

207 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 291, 292, 293.

208 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 294, 295.

Náhoda tomu chtěla, že se po letech dvě zlomená srdce opět setkala. Veronika se na trhu potká s Kartáčkem a neví, jak se k ní zachová. Uvědomuje si, že by si zasloužila všechny výčitky a obvinění, jimiž by ji měl právo zasypat. Kartáček je však dobrák a všechna zlost už z něj dávno vyprchala. Projeví pouze radost, že se se starou láskou setkal, a upřímně ji ujistí o tom, že jí nic nevyčítá a že za viníka jejich zmařené lásky pokládá Záleského.

Veronika přijde na návštěvu k Beránkové, kde vypráví, jak se jí vedlo poté, co ji Záleský hanebně opustil. Z jejích slov je jasně cítit Veroničino přesvědčení o tom, že si zasloužila trest za své jednání. Přiznává, že se nechala Záleským poblouznit a že byla chyba Kartáčka opustit. Své vyprávění končí tím, jak se přidala k jedné staré trhovkyni. Tato žena jí odkázala veškerý svůj majetek, díky němuž nyní celkem pohodlně žije. To, že se nikdy nevdala, připisuje zradě, které se od Záleského dočkala, a dále tomu, že se naučila sama bez pomoci mužů uživit: *„Já to nemohla hanbou doma vydržet, když mi ten darebák straku na vrbě okázal, ačkoli jsem to zasloužila, protože jsem byla fíflena a štěbetání kupeckého šviháka mě omámilo. Když jsem tedy viděla, že mám v ruce cvrčka místo holuba, svázala jsem si raneček a hejdy do světa.“*²⁰⁹ *„Z počátku neměla jsem ani času na to myslet, byly plny ruce díla, a pak jsem měla mužských až po krk, už skrze toho jediného darebu.“*²¹⁰

Když se Veronika dozví o trápení, jež sužuje Lizinku a Hrdličku, okamžitě se jim rozhodne pomoci. Nejenže by jim byla schopna potřebný obnos darovat, je navíc ochotná udeřit na Záleského, aby konečně této rodině dal, co jí dluží: *„A vy potřebujete jen dvě stě zlatých? Aby vám služba zatím neulítla, postarám se vám o ně sama. Promluvím se Záleským; on musí více vyklopit. Kdo ví, snad s ním ještě nikdo tak nepromluvil, aby se mu bylo svědomí otrásl; já mu ale povím do duše; má u mne snad více na vrubu než u těch, kteréž o pouhou mamonu oloupil. Mne okradl o dobrého muže, o radosti domácího života a o tichý spánek na stará kolena. No, už se stalo a nedá se zjinačit. Ale s tím kazisvětem promluvím, až mu praskne mázdra na očích a kůra na srdci, není-li už celý d'áblův. Vždyť se musím o to vaše kuře postarat, měla jsem být vlastně jeho tetou, že ne? Co jsem jako mladé kachně zkazila, musím jako stará krůta napravit.“*²¹¹

Je zřejmé, že Veronika cítí tuto službu jako povinnost, kterou dluží Kartáčkovi

209 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 304.

210 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 304.

211 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 306, 307.

za to, co pro ni vytrpěl. Dále je také možné, že se ztotožnila s touto rodinou, protože vlastní nemá, protože z ní pochází muž, jenž ji jedinou opravdu miloval, a protože jí ubližuje stejná osoba, která Veronice v životě ublížila nejvíc. Veronika projevuje dobré srdce, ochotu přijmout odpovědnost za své činy a snahu napravit svoji chybu. Dále si také všímáme toho, že je Veronika konečně schopna konfrontovat Záleského, na což měla již léta právo. Je vidět, že pouze potřebovala správný impuls.

V domě u Záleského se nejprve setká s jeho dcerou, které, ač nerada, musí vzít iluze o jejím otci: „*Máte-li milého, tedy mu tuze nevěřte; mohl by vám kousek vyvést, jako mně váš otec vyvedl. Oh, nekoukejte na mne! Já byla krev a mléko jako vy a pan otec švihák v modrém fráčku, ačkoli měl na něm více knoflíků nežli dvacetníků v kapse. A já se mu líbila; potom ho to ale rozešlo, nu, on býval odjakživa dobrý špekulant, jak se později také v Praze okázalo. Což bylo také na tom, že sprosté holce slovo nedržel! Vy tu cnost na něm snad ještě ani neznáte? Není divu; on jich má tolik, že se nenechají spočítat.*“²¹² Rozhovor začne nejprve zostra, ale když zjistí, že Emilie o otcových prohřešcích nic neví, změní Veronika přístup, s jakým s dívkou jednala, a spíše jí projeví lítost: „*Utěš se, ty květe lásky dětinské, tebe se nechci drsnatou rukou dotknout; ale musím zde čekat na soudní hodinu.*“²¹³

K jejímu otci již tak velkorysá není, je si plně vědoma jeho viny, a proto mu vše, co provedl, vmete do tváře. Nenechá se jeho nepříjemnými řečmi zastrašit, pevně si stojí za svým a nehodlá se před ním nijak ponížít: „*A snad se nebude pan Záleský sprosté ženy bát? Před lety jste jinak zpíval. Podívej pak se na mne, člověče! Což není pranic na mé tváři, co by tě upamatovalo, žes býval mladý? Tebe arcí také leta sedraly, a sedíš přece v teplém hnízdě; jakpak měla tedy Veronika svou larvu podržet, co se dřela dnem a nocí po světě? „Tak? Nu jak myslíš, chytrý počtáři! Umyj tedy skvrny svoje, jak sám myslíš, já ti už nebudu umývadlo podávat. Jenom jedno mi udělej, vezmu to za úplnou náhradu. Dej vdově Beránkové, co jí patří.*“²¹⁴ Ukazuje, že je hrdá na to, jak se dokázala ve světě protlouci poté, co ji odvrhnul. Svě pohrdání jeho osobou dá nejlépe poznat prohlášením, že je mu vděčná za to, že ji opustil, protože s takovým člověkem by svůj život spojit nechtěla: „*Nu, tedy se ukryj, hluchá skalino, za hradby svého zlata a hospodař tam se svým svědomím. Teprva ode dneška budu nebi na kolenou děkovat, že tě ode mne zahnal.*“

212 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 317.

213 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 319.

214 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 323, 324.

Ty nejsi ani hoden, abys cítil, co to jest poctivost! ²¹⁵

I přesto, že byla její návštěva u Záleského patrně neúspěšná, cítí se Veronika konečně osvobozena od tohoto člověka. Je šťastná, že si s ním vše vyříkala, a zjišťuje, že boj za lidi, kteří jsou nejbližší tomu, co by mohla nazývat rodinou, je něco, co je opravdu v životě důležité. Podle jednání Kartáčka, jenž byl na ni hrdý za zastání u Záleského, usuzujeme, že by se mohla Veronika dočkat odměny ve formě zbytku života s milovaným mužem a vztahu s jeho rodinou.

3.13 Chudý kejklíř aneb Noční navštívení

Činohra ve třech jednáních

3.13.1 Efrozina

Zvláštností na této Tylově hře z roku 1848 je, že hlavní ženská postava mladá dívka Efrozina, je němá. Efrozina má velmi vřelý vztah ke svému otci Zikmundu Herzogovi, který byl v mládí donucen odejít z domova a přidat se ke kočovným kejklířům. V tomto prostředí také vychoval svoji dceru. Efrozina a její otec se nacházejí v těžké životní situaci, jelikož právě pochovali Efrozininu matku. Efrozina se snaží otce utěšit a přesvědčit ho, že bude vše dobré a opět se jejich život napraví.

Jelikož matčinou smrtí se celý jejich dosavadní život změní, nevidí otec důvod, proč ho nezměnit od základu, a proto se rozhodne vrátit se zpátky do Čech. Zde je Efrozině nabízen za muže zámožný starší pán Ředina, ale o sňatku s ním nechce dívka ani slyšet. Její otec zjišťuje, že je Efrozina již velmi dlouho zamilovaná do jejich společníka na cestách, komedianta Vendelína. Protože chce Zikmund, aby byla dcera spokojená, nebrání jí ve vztahu s tímto mužem. Efrozina je nyní šťastnější, ale chybí jí kočovný život, při němž se živila jako tanečnice. Zde následuje velké otcovo překvapení, který si vždy přál pro dceru něco lepšího než život komediantky, ale jelikož ona v tomto prostředí vyrostla a zvykla si na ně, začala ho mít ráda a považuje ho za správný způsob obživy. V tuto chvíli její otec pochopil, že již nemůže své dceři plánovat život, je schopná rozhodnout se o takovéhle zásadní otázce sama, proto jí dá na vybranou, zda tedy odejde s Vendelínem zpátky do světa a bude se živit jako tanečnice, anebo zůstane s ním, jenž už

215 Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 324.

na stará kolena chce zapustit kořeny ve své rodné zemi. I tato možnost však počítá s životem spojeným s Vendelínem. Hra končí otcovým svolením, aby se Efrogina svobodně rozhodla o tom, co ji potěší a co chce v životě dělat.

3.13.2 Háta

Háta, žena Kryšpína, Zikmundova švagrová, je milá a přívětivá žena. Spolu se svým manželem si pohodlně žijí ve svém domku, a i přes nedostatek peněz jsou se svým životním spokojeni. Stejně jako její manžel má Háta dobré srdce: „*I, co my dáme, to dáme rádi.*“²¹⁶ Když za nimi přijde Zikmund na návštěvu, chová se k němu velice mile a vstřícně. Ráda slyší o tom, že se vrátil do vlasti a nabádá ho, aby k nim přivedl i svou dceru, kterou by ráda poznala.

Háta je nejen dobrosrdečná, ale je také štedrá. Svě pozitivní povahové rysy neztratila ani po hrozné tragédii, jež jí a jejího muže postihla. Přišli totiž o dceru. Mohli bychom usuzovat, že Háta přáním, aby Zikmund přivedl svoji dceru, trochu doufá ve vyrovnání svého hoře.

3.13.3 Hospodská

Hospodská je celkem okrajová postava, ale má zajímavý rys. Dokáže tvrdě bojovat za svá práva. Jako žena, která se o sebe musí postarat sama a která má takovéhle povolání, musí velmi často dokázat vymáhat peníze od těch, již jí je dluží. Hospodská několikrát předvádí, že je schopná se o sebe postarat, že umí s dlužníky jednat a že si zvládne prosadit svou. Ukazuje se i její dobré srdce, protože pomohla Zikmundovi, když mu umřela žena, ale jako správná podnikatelka nenechá city a osobní sympatie, aby jí bránily v obchodu a získání toho, co jí právem náleží.

3.14 Jan Hus

Dramatická báseň v pěti odděleních

Dílo „Jan Hus“ (1848) je jedno z Tylových historických her a jako takové dává Tylovi dosti málo prostoru k vytvoření vlastních charakterů postav, které se v něm

²¹⁶ Tyl, Dramatické obrazy ze života, str. 356.

objevují. Osoby, jež v hrách vystupují, jsou historicky známé, a proto i jejich charakter a vlastnosti jsou povětšinou převzány z historických pramenů.

3.14.1 Žofie

Hlavní ženskou postavou je v dramatu „Jan Hus“ královna Žofie, žena českého krále Václava. Zpovědníkem královny je právě mistr Jan Hus, který královně učaroval, a proto se neváhá za všech okolností Husa zastat. Její manžel, král Václav, jí popřeje sluchu a Husovi po její první přímluvě pomůže. Ovšem podruhé, kdy král vydá rozkaz, s nímž Hus nesouhlasí, se královna Žofie dokonce jistým způsobem postaví proti svému muži a pokusí se mu říci, že jeho rozhodnutí možná nebylo správné: *„Mně však zdá se, že pravdu dít. O(,) považ slova, pane můj, – tok její pramení se z duše neklamné. Ten rozkaz v srdci tvém se nezrodil; tou pravdou překvapili tebe nepřátelé pravdy, v žoldu starých bludů stojíce.“*²¹⁷

Královna Žofie je bohabojná osoba, která věří svému zpovědníkovi a neváhá tuto svoji důvěru v něj dát najevo i na veřejnosti. Jako každá šlechtična v době, kdy se hra odehrává, ctí svého manžela, a je od ní tedy odvážné, když se Husa zastane, a tím vlastně téměř odporuje svému muži.

Po celou dobu, kdy se s ní setkáváme, nevynechá jedinou možnost, jak prokázat loajalitu, již k Husovi cítí. Vždy je ochotná přímluvou přispěchat Husovi na pomoc a za všech okolností věří v pravdivost Husových kázání.

3.14.2 Marketa

Další ženskou postavou, která v tomto dramatu stojí za zmínku, je Husova stará matka Marketa. Husova matka je zděšena poté, co zjistí, že někteří jejího syna označují kacífem: *„Umučený Spasiteli, co jsem to slyšela? I mezi mužem a ženou roste již trní nesvárů a růžnic! Město plno zlého kvašení, ode všech uhlů země hrozná pověstí – a to vše skrze betlémského kazatele?“*²¹⁸ Odjede proto do Betlémské kaple, aby se sama na vlastní oči přesvědčila, zdali je to pravda. V Praze se setkává s mladým žákem, jenž je Husovou filosofií a názory zcela uchvácen. Husově matce velmi horlivě vypravuje o jejím synovi, chválí jeho myšlenky, názory a práci. Marketu tento vášnivý popis synových kvalit zcela

²¹⁷ Tyl, Historická dramata, str. 153.

²¹⁸ Tyl, Historická dramata, str. 100.

nepřesvědčí, chce si nejprve Husa poslechnout, a až poté se rozhodnout, zda je synovo dílo správné, či nikoli.

Marketa se jeví jako bohabojná žena, která ctí tradice, nechce nijak vyčnívat a velmi jí záleží na tom, co se říká o ní i o její rodině. Dobrá pověst pro ni znamená mnoho.

Po vyslechnutém kázání se konečně setká se synem, jenž projeví nemalé nadšení z toho, že se na něj matka přišla podívat. Bohužel jeho radost netrvá dlouho, protože mu konzervativní matka jeho řeč sice pochválí, ale dále se vyjádří tak, že by bylo lépe, kdyby raději kázal jako ostatní: *„Tvé slovo sice zahřívá, co ostrý meč i srdce proniká; leč kdybych tebe dlouho poslouchala, myslím, že bych musela se všeho odřeknout, co posud v pevné víře zachovávám; tak by se i jiným vedlo, kteří v náboženství otců k stáří dospěli. Já jsem aspoň ještě neslyšela kázat jako tebe v Betlémě; ne tak, co se týče pěkných slov a řádné domluvy, – jen co se týče smyslu.“*²¹⁹ Hus se matce pokouší vysvětlit své důvody ke vzpurnosti, ta se však od svého názoru nedá odklonit.

Marketa má ještě jeden důvod, proč syna odrazovat od jeho snažení. Zdál se jí totiž neblahý sen o synově tragické smrti: *„Ušlá sedíc v kapli na kameně pozdřímila jsem tiše, v duchu s tebou se jen obírajíc. Tu mi bylo, jako by se lidé ze všech uhlů světa scházeli, by zhledli tvoji oslavu; vtom vzešla záře na nebi, tak jak by celý východ hořel velkým plamenem, a vprostřed něho stál jsi ty – však já tě poznat nemohla, měls divné roucho na těle, jako z nějakého kejklíře –, a když jsem na tě volat začala, tu rozplynula se tvá podoba, a celé nebe zalilo se krví, že jsem hrůzou procitla.“*²²⁰

Poté, co je Hus uvržen do klatby, odchází s matkou do rodné vsi. Marketa si zde nemůže nevšimnout synova stesku po jeho učení, jeho snaze i boji. Dochází jí, že pouhé živoření v malé vesnici by ho utrápilo a život, který by si tím možná uchránil, by pro něj ztratil veškerého významu: *„On se ale zachytil do toho svého pražského učení tak pevně kořenem života, že uschne a padne, jestli se k němu zas nevrátí.“*²²¹ Uvědomuje si svůj omyl. Hus nemůže změnit směr, jenž už jednou svému životu určil, i přes jeho možný tragický konec. Dále pociťuje, že se její život pomalu blíží ke konci, a i když ví, že po jejím skonu zažehne syn svůj boj nanovo, již ji to netrápí, protože chápe, že je to pro něj nezbytné.

219 Tyl, Historická dramata, str. 121.

220 Tyl, Historická dramata, str. 120.

221 Tyl, Historická dramata, str. 169.

Toto své nové poznání synovi vyjeví, a dokonce ho nabádá, aby odešel již nyní: „*Opásej bedra svá – a vezmi na pouť berlu do ruky. Já tě v duchu slyšela – i znala dávno tvoje tiché žaly. Rozvesel se, muži! Svobodná je cesta tvá – a strážně bude duch můj provázeti tvoje kročeje.*“²²² Jen ho ještě naposledy varuje před viděním, které měla, se synem se loučí, ale v tu chvíli umírá, a tak je Hus zbaven rozhodování, zda od matky odejít, či nikoli.

3.15 Krvavé křtiny čili Drahomíra a její synové

Romantický obraz z dávných dějin českých ve čtyřech odděleních

3.15.1 Drahomíra

Drahomíra je v této hře z roku 1849 popisována jako neochvějná vlastenka, jež hodlá za svůj národ bojovat, jakkoli to bude třeba. Podle její řeči usuzujeme, že čeká boj skutečný, nikoli pouze diplomatický. Proto se také pouští do rozepře se svým starším umírněnějším synem Václavem, který byl vždy připraven nejprve řešit věci diplomatickou cestou: „*Již okaž, synu, že sedě nespíš na stolci svých otců, – vzmuž se, bojuj, a třebas i v boji zahynul – lépe zahynouti se slávou jak s drahou chotí, nežli za živého těla práchnivěti a nechati si po temeně šlapati.*“²²³ Její proslov nás vede k názoru, že je pro ni mnohem důležitější národ než křesťanská víra: „*... ty bys raději v Budči hleděl na písmo a liché pověsti, než abys vyslal sokoly svých zraků, kde hnízdí nebezpečí národů. Ale já vidím tu přichystanou propast a musím se před ní postavit, aby se odrazila zloba nepřátel.*“²²⁴ „*Ty hled' si kněh a kněžských výkladů a modli se nešpory; já obstarám, co jménu knížecímu přísluší ...*“²²⁵ „*Víš, co je to báti se o život národa? On umírá tou bázni – tou nejhroznější mukou na zemi. On ztratil dnů svých nejkrásnější poklady a živí se nyní krutým zoufalstvím. On je porouchaný sloup u chrámu té slávy slovanské, kterouž chtějí k hrobu donést.*“²²⁶ „*Svoboda musí zasvítnouti rodům slovanským a jméno jejich zníti od jednoho uhlu světa k druhému, dokud nad nimi poslední hvězda nezhasne.*“

222 Tyl, Historická dramata, str. 173.

223 Tyl, Historická dramata, str. 257.

224 Tyl, Historická dramata, str. 222.

225 Tyl, Historická dramata, str. 223.

226 Tyl, Historická dramata, str. 222.

Proto budeme bojovati, – až nám Morana v temné lůno ustele!“²²⁷

Stejně málo jako s knížetem Václavem si Drahomíra rozumí se svojí tchyní Ludmilou. Ta je pravým opakem bouřlivé a bojechtivé Drahomíry, a proto spolu jen těžko nalézají společnou řeč. Poté, co Drahomíra naznačí, že by se ráda vměšovala do vlády nového panovníka Václava, strhne se mezi Drahomírou a Ludmilou hádka. Z ní je patrné, že se obě ženy nijak nemilují a že je prakticky nemožné, aby se shodly: „*Nechme toho, kněžno pobožná, a ty, synu, poslechni, co káže učiniti doba. Sebereme mužné pěstě a vypravíme s rekovnou zbraní proti nepřátelům Slovanů, aby nevolaly rody bratrské marně o pomoc.*“²²⁸ „*Děkuji ti, matko mého v Pánu zesnulého manžela, za to naučení, – jenže přišlo pozdě. Hlava moje dozrála, i srdce ví již dávno, co má v sobě živiti. Já nechci sama vládu držeti – vždyť jsi k tomu vychovala svého miláčka; ale k tomu chci sílu svoji napnouti, aby se rozprášily chmury s jmena českého, kteréž tvůj manžel nade vlastní sehnal a synové jeho svou nemužností krmili. Já nechci slouti matkou knížete, kterýž by panoval nad otroky německého krále.*“²²⁹

To, jak dalece sahá Drahomířina nenávisť k Ludmile, zjišťujeme ve chvíli, kdy je Drahomíře nabídnuta možnost zbavit se Ludmily násilím. Nejen že se nad tímto návrhem nezhrózí, ale naopak dokonce přiznává, že na to již párkrát sama myslela. Podle ní má Ludmila na jejího syna Václava špatný vliv a její oblíbenost v očích Čechů podřívá Drahomířinu autoritu: „*... kdyby jeho staré pěstitelky nebylo; ale dokud Ludmila život vleče v rouchu nábožného pokrytství, nedojde slovo moje k cíli; a co více, – dokud ona hojností svých statků křehké srdce lidu zakupuje: nebudu nikdy dosti pevně státi při trůnu a vládu držeti.*“²³⁰

Drahomíra je ambiciózní a ctižádostivá žena, jež je rozhodnuta bránit národ a jeho zájmy tak, jak si sama usmyslí. Svě dva syny má oba ráda, s Boleslavem však sdílí povahu i názory, a proto si s ním lépe rozumí.

Když Václav uzavře dohodu s cizinci místo, aby s nimi bojoval, ztrácí matčín respekt. Jeho ambiciózní bratr již začíná plánovat, že ho nahradí na českém trůně. O smrti svého syna však nechce Drahomíra nic slyšet, protože i přes všechno zklamání, jehož se jí od něj dostalo, je to stále její syn. Dokonce Boleslava varuje, aby neprovedl věc, které by

227 Tyl, Historická dramata, str. 222, 223.

228 Tyl, Historická dramata, str. 223.

229 Tyl, Historická dramata, str. 224.

230 Tyl, Historická dramata, str. 229.

jednou mohl trpce litovat: „*Krví tedy chcete znamenati cestu novému knížeti na stolec?*“²³¹
„*A to myslíš tak rychle provésti, jako se den s nocí vystřídá? To chceš Václava z paměti a srdcí lidu vytrhnouti? To chceš Václava – ha, živé bohy – co chceš s bratrem počítí?*“²³²
„*Já ale pravím tobě, bratře syna mého, chraň se, abys knížecí plášť, po němž tak dychtivou rukou saháš, nezohavil poškrvnou, kterou žádným namáháním nesetřeš! Chraň se, abys neporanil svědomí své ranou, kterou žádným lékem nezhojíš!*“²³³ „*Pro pouhé nasycení vášní není člověku rádno s temnými mocnostmi do hry se pouštěti; ty jej uchvátějí za pouhou myšlénku a upletou z ní pouto, v kterém pak duše zumírá.*“²³⁴ Tím naráží na vraždu Ludmily, která ji očividně tíží svědomí a které již nyní lituje.

Drahomíra nemůže připustit, aby byl její syn zavražděn, a sváří se v ní krutý vnitřní boj, protože pomocí jednomu synovi by uškodila druhému. Václavovi se dokonce dozná k vraždě Ludmily a snaží se ho přesvědčit, aby odešel z bratrova domu, kam byl pod falešnou záminkou pozván, aby byl později zabit: „*Nemusel jsi odpouštět, a přece by stála očištěná před tebou. Svědomí ji provedlo očistcem, i bude již pokojně Ludmilu na soudě očekávati. Ty ale poslechni ženu kajicnou a odejdi z domu tohoto!*“²³⁵ „*O(,) nešťastná malomyslnost, jenžto sama sobě nedůvěřuje! Čiň tedy dále, od čeho tě slabá žena zraditi nemůže, ale – odejdi z domu tohoto!*“²³⁶ Václav je zklamán matčiny činem, ale přesto jí odpouští, avšak její varování si k srdci nevezme a neodjede. Drahomíra je zoufalá a uvědomuje si, že by raději pro národ obětovala vlastní život než život svého potomka: „*Nuže, leť tedy šípe, kterýž jsem sama ostrčila a na luk vložila: já tě nemohu zdržeti, – a kdybys měl i moje srdce protknouti, že bych vlastní krví tu půdu zbarvila, kterouž tak nevýslovně miluji! Těžká bouře visí nad rodem Vratislavovým; já nevím, kam a jak ji zahnat; na obě strany kloní se láska má. Musí-li ale bouře oběť zastihnouti – ať již zastihne hlavu mou! Ráda ji položím do rakve, vzejde-li z jejího popelu oslava národu!*“²³⁷ Naposledy se s ní setkáváme nad tělem jejího zavražděného syna, když začíná truchlit.

3.15.2 Ludmila

Václavova babička je pravým opakem jeho matky. Jsou jako oheň a voda či noc

231 Tyl, Historická dramata, str. 285.

232 Tyl, Historická dramata, str. 285.

233 Tyl, Historická dramata, str. 285.

234 Tyl, Historická dramata, str. 285, 286.

235 Tyl, Historická dramata, str. 289.

236 Tyl, Historická dramata, str. 290.

237 Tyl, Historická dramata, str. 290.

a den. Není proto divu, že se téměř v ničem neshodnou. Ohnivá a boječtivá Drahomíra je podobná Boleslavovi, umírněná a pobožná Ludmila se zase vidí ve Václavovi. Sdílí jeho názor, že by se mělo v konfliktech jednat diplomaticky, řešit vše v klidu a netáhnout hned do boje: „*Já však pravím tobě, že jen u věrném přátelství s mocným sousedem – v dobré vůli bavorských biskupů rukojemství pro učení našeho Spasitele – a v tom i základ blaženosti lidu nalézám. Já tě odkazuji ke všem, kteří slovo Páně v sebe přijali; nechť tobě zvěstují, kde blahoslavenství přebývá, a to kladu knížatům tohoto světa za nejvyšší úkol, aby živ byl národ v pokoji a při pokladech slova věčného, aby oplýval také statky zemskými! To považ, matko mladého knížete, a věz, že budu k tomu vši silou plnitelky slova Ježíšova pracovati, aby k nám zavítal nebes mír a rozprostřelo se tady království Boha věčného!*“²³⁸ Uvědomuje si, že i vítězný boj s sebou nese mnohá utrpení.

I přes svoji laskavost a dobré srdce nehodlá Ludmila nečinně přihlížet, když se Drahomíra snaží vládnout místo Václava: „*To neučiníš, dcero, – bys mezník svého práva nepřekročila. Na stol knížecí dosedl Vratislavův syn – ne jeho vdova.*“²³⁹ Je to odvážná žena, jež se nebojí říct, co si myslí. Nevyhýbá se konfliktu, když ví, že je pravda na její straně. Své prudké snachy se nebojí, je schopná být jí partnerkou ve slovním boji: „*O to se, Drahomíro, marně pokusíš, – a kdybych měla svýma starýma rukama tomu brániti. Děkuj nebesům, že nám nepřítel domácí půdu nehubí, – a nezanášej vražedný meč přes mezník pokojného domova, – abys vraha nevyšťvala. Já se tomu protivím.*“²⁴⁰ „*A já doufám, že se mohu s tebou měřiti. Zkusme toho! Ty sbírej mužstvo do pole – já na ně zvolám: Neodcházejte! Poslechněte svého pravého knížete a buďte pamětlivi slova Páně, ježto hlásá mír a lásku k bližnímu. Uvidíme, čí hlas k srdci našeho lidu donikne!*“²⁴¹ Pro Ludmilu je víra v Boha na prvním místě: „*Špatně sluší, milá dcero, ženě křesťanské, že na pohanské modly vzpomíná a o Moraně rozpráví.*“²⁴²

Jedna z mála věcí, kterou mají Drahomíra a Ludmila společnou, je láska k českému lidu, ale naprosto se liší jejich pohled na to, co je pro něj dobré: „*Já nechci, nemohu viděti, jak odvlékají ku krvavé smrti lid, u něhož odjakživa láska moje bydlila a s nímžto jsem se po cestách Páně kráčet učila.*“²⁴³

Ludmila začíná pociťovat věk a pomalu se snaží uzavřít své záležitosti. Před vnuky

238 Tyl, Historická dramata, str. 226.

239 Tyl, Historická dramata, str. 223.

240 Tyl, Historická dramata, str. 239.

241 Tyl, Historická dramata, str. 239.

242 Tyl, Historická dramata, str. 223.

243 Tyl, Historická dramata, str. 239.

vyřkne přání, jež kdyby se splnilo, by jí ulehčilo odchod. Touží po smíru mezi Boleslavem a Václavem: „*Setrvejte v tomto blahém úvazku, drazí vnukové, a pamatujte, že není na knížecím trůně větší ozdoby než ona ctnost, kterouž slovo Páně zvěstuje a jenž slove: láska! To zapište hluboko v prsa svoje písmem plamenným, a vděčnost národu postaví vám nehynoucí pomník oslavy! Hospodín vás pomiluj – a kroky vaše ostříhej!*“²⁴⁴ Vnuci přání před jejími zraky vyplní. A poté, co je Ludmila vraždou krutě vytržena ze života, umírá alespoň s vědomím, že byla její největší touha naplněna.

3.15.3 Velená

Další ženskou postavou, kterou nalézáme v tomto Tylově dramatu, je mladá dívka Velená, jejíž děd je starý fanatický pohanský kněz Česta. Když Velená jednoho dne hledá svého dědečka, potkává místo něho knížete Václava, jenž jí začne vyprávět o křesťanství. Díky jeho zajímavému a přesvědčivému popisu je dívka touto vírou uchváčena: „*Já nechci o zlé Moraně slyšeti! Já chci pověst o té matce nad hvězdami* –“²⁴⁵ Její děda však nadšení své vnučky nesdílí, je naopak zhrozen a rozezlen nad zájmem, který projevila.

Kníže Václav se jednoho dne ztratí v lese a je náhodou přiveden právě k Veleně a Čestovi. Velená je nadšena, že se s ním opět setkává, žádá ho o nové vyprávění. Česta je naproti tomu vzteky bez sebe a rozhodne se Václava zabít. Když mu v tom Velená zabrání, je svým dědem sama zavražděna: „*Ustaň, děde, nechceš-li ocel v srdci Veleninu skoupati! Já chráním svého anděla! To není vrah tvých bohů! Ze rtů jeho plyne med a sladká pověst o matce boží nad hvězdami! O(,) dej si povídati!*“²⁴⁶

Velená je tragická postava, jež je stejně jako Ludmila a Václav nevinná, hodná, okouzlená křesťanstvím. A stejně jako dříve jmenovaní se i Velená dočká pouze zrady a vraždy prostřednictvím svých příbuzných.

3.15.4 Světimíra

Světimíra je mladá žena, kterou si do Prahy přivezl Boleslav jako svoji nevěstu. Je křesťanka a jako taková padla Ludmile do oka: „... *jsem křestem uvedena mezi věřící.*“²⁴⁷ Podle jejího chování usuzujeme, že má klidnou a mírnou povahu, dobře vychází s lidmi

244 Tyl, Historická dramata, str. 246.

245 Tyl, Historická dramata, str. 280.

246 Tyl, Historická dramata, str. 277, 278.

247 Tyl, Historická dramata, str. 244.

a umí projevit vděčnost za poskytnutý dar.

Světímíra má dobré srdce a tuto přednost rozpoznala i u Václava, a proto si ho velice rychle oblíbila.

3.16 Tvrdohlavá žena a zamilovaný školní mládenec

Národní báchorka o třech dějstvích se zpěvy a tanci

3.16.1 Barbora Jahelková

Další Tylova hra s nadpřirozenými bytostmi je „Tvrdohlavá žena a zamilovaný školní mládenec“ z roku 1849. Jednou z hlavních postav je Barbora Jahelková, pachtýřka na panském mlýně a mimo jiné také velmi tvrdohlavá žena. Jahelková má již dospělou dceru Terezku, která pomalu myslí na vdávání. Našla už si dokonce svého vyvoleného. Je jím Jan Pěnkava, školní mládenec. Velikou překážkou je však její matka, jež zanevřela na celé mužské plemeno. Na svůj mlýn a k sobě do služby pouští pouze neškodné, ošklivé a hlavně staré muže. A je jich jen tolik, kolik je nezbytně nutné.

Jednoho dne se vrátí Jahelková nečekaně domů a přistihne na svém statku Pěnkavu. Jahelková nevěří vlastními očím: *„I ty bídný větrníku! Jaké je to hospodářství? Proto mě svrbělo pravé oko, když jsem vycházela z domu! Co tu, člověče, děláte?“*²⁴⁸ Metá kolem sebe blesky a děvečku Madlenku, která je za to zodpovědná, ihned propustí: *„Pryč – pryč z mého domu, jedovatý štíre, kterého jsem krmila a hrála jako bídné nedochůdce – pryč!“*²⁴⁹ Pěnkava si dodá odvahy a veřejně se přihlásí k lásce k Terezce. Jahelková, je-li to vůbec možné, se rozčílí ještě víc, odsoudí přede všemi celé mužské pokolení: *„Arci, kdyby bylo mužským co věřit, bylo by to něco jiného; ale kdo to pokolení zná – jako já – ten si dá srdce na zámek, i kdyby mu mělo scvrknout jako zimovaný šípek.“*²⁵⁰ „... víš, jaké bys měla živobyť, kdybys mužskému věřila? Čtrnáct dní by tě nosil na rukou, to bys byla jeho cukroušek – potom by tě začal hrýzt, hleděl by si kamarádíčků, skleničky a kartiček, a kdyby sis chtěla postěžovat, zamračil by se, jako devět hromů a konečně by ti snad utekl do světa.“²⁵¹ Zařekne se, že dceru by dala pouze tomu, kdo by dokázal nadevší pochybnost svoji lásku.

248 Tyl, Tvrdohlavá žena a zamilovaný školní mládenec, str. 8.

249 Tyl, Tvrdohlavá žena a zamilovaný školní mládenec, str. 14.

250 Tyl, Tvrdohlavá žena a zamilovaný školní mládenec, str. 19.

251 Tyl, Tvrdohlavá žena a zamilovaný školní mládenec, str. 15.

Jahelková je příklad typické zhrzené ženy, kterou kdysi zklamal a zradil muž a ona se z toho stále nevzpamatovala. Za léta, jež od této události uběhla, naprosto zanevřela na všechny muže a hořkost, kterou na začátku pociťovala, během let znásobila. Jelikož musela vychovávat dceru sama a rovněž řídit celou domácnost, je naprosto přesvědčená o zbytečnosti mužů a jejich pomoci.

K Jahelkové náhle přijde přestrojený Zlatohlav, kníže duchů krkonošských. Navštíví ji kvůli tomu, aby orodoval za Pěnkavu. Jahelková se však nedá obměkčit, ať jí Zlatohlav přesvědčuje jakýmkoli způsobem, zůstává neoblomná.

Jahelková se tedy ukazuje jako tvrdohlavá, neústupná žena, která byla za dobu své zahořklosti připravena o veškerou fantazii. Usuzujeme tak podle toho, že naprosto odmítá možnost existence krkonošských duchů, a to i za předpokladu, že Tyl zasadil děj tohoto příběhu do světa, ve kterém tyto bytosti opravdu existují.

Jahelkové se donese zpráva, že Pěnkava dostane učitelské místo a má se ženit s jinou. Tuto novinu okamžitě oznámí své dceři, aby tím potvrdila to, co jí celý život učí, a sice že mužům se nedá věřit, že je to plemeno nestálé, které hledí jen na vlastní prospěch: „*Učitelem bude tvůj ptáček a vezme si komornou. Copak jsem ti to neříkala? Žádný mužský nestojí za hrst bramborové natě. Já je znám. S holkou zamilované pletky spřádat a potom jí straku na vrbě ukázat – to umějí.*“²⁵² Terežka je ze zprávy zdrcena a matku těší, že hodlá převzít její názor na muže.

Zpráva, jež Jahelkovou tolik potěšila, se však ukáže jako nepodložená. Její služebná, které stále hrozí propuštění, jí oznámí, že Pěnkava než by se vzdal lásky k Terežce, raději odmítne učitelský post. Jahelková se s ní pře, přesvědčena o své pravdě, a neoblomně trvá na původní domněnce: „... *naopak – ty krúto! Já vím, že bude učitelem.*“²⁵³ Když už je jisté, že Pěnkava skutečně odmítl jak ženění, tak místo, upouští Jahelková od nepravdivé pomluvy, ale obměkčit se přesto nenechá. Připouští sice Pěnkavovu nechuť oženit se s jinou ženou, ale stále nevěří v jeho lásku k Terežce. Tvrdí, že to bylo pouze kvůli tomu, že se mu dotyčná dívka nelíbila.

Jahelkovou postihne neštěstí, když jí vyhoří mlýn, a přijde tím o většinu majetku. I její dcera měla namále, z ohně jí musel zachránit na poslední chvíli Pěnkava. Naprosto vyděšená Jahelková Pěnkavovi děkuje a byla by schopná mu ruce zulíbat. Když je jí však nadhozeno, že tím Pěnkava skutečně dokázal svoji lásku k Terežce, opět se zatvrdí: „*Ne,*

252 Tyl, Tvrdohlavá žena a zamilovaný školní mládenec, str. 44.

253 Tyl, Tvrdohlavá žena a zamilovaný školní mládenec, str. 48.

*ne, ne – nic! Žádnému nedám své dítě! Já jsem žebračka, ale o poslední poklad se nedám připravit*²⁵⁴ Prohlašuje, že Pěnkava je slušný a obětavý mladík, který by takto zachránil kohokoli, a nedokázal jí tedy své city, pouze dobré srdce: „*Co pan Pěnkava učinil, je skutek křesťanského milosrdenství, ale žádný důkaz lásky.*“²⁵⁵

Zde Jahelková dává čest své přezdívice tvrdohlavá žena, protože odmítá i zjevné důkazy Pěnkavovy upřímné lásky k Terezce. Dále se s hrdiny této hry setkáváme až po čase, kdy se vrátí ze světa. Přichází ke své bývalé děvečce a vypráví, co se jim přihodilo. Dozvídáme se, že Pěnkava putoval spolu s Jahelkovou a její dcerou, že se stali kramáři a že Jahelková stále odmítá věřit v Pěnkavovu lásku. Nakonec se Jahelková svěřuje nejen své dceři, ale i Madlence, proč tak urputně nevěří mužům. Potvrzuje se tak náš předpoklad, protože je to způsobeno tím, že ji kdysi její manžel opustil: „... *proto, že mužské znám – že jsem byla sama ošizena. Tvůj tatínek mi taky sliboval hory a doly – vzal si mě – ale nakonec mě nechal i s tebou sedět na holičkách a odešel do světa.*“²⁵⁶

Náhoda tomu chtěla, že v tutéž dobu, kdy je v hospodě u Madlenky Jahelková, přichází sem i její dlouho ztracený manžel Nožejček. Oba se ihned poznají, nedají to na sobě však znát a začnou vyprávět své verze příběhu a obhajovat svá rozhodnutí.

Nakonec je vyruší Madlenčina hádka s jejím manželem Kubou, kterou jim je nastaveno zrcadlo, jež je vrací o dvacet let zpátky. Jahelková si uvědomuje, že i na její straně byla chyba. Konečně se nechává obměkčit a přijímá nejen Pěnkavovu lásku, kterou chová k její dceři, ale také svého nově nalezeného manžela, jenž se k ní chce vrátit.

3.16.2 Terezka

Jak již jsme dříve zjistili, Terezka je dcerou tvrdohlavé Barbory Jahelkové. Je to mladá, milá dívka, jež je zamilovaná do Jana Pěnkavy. Je s podivem, že se tato dívka do Pěnkavy vůbec zamilovala, když její matka cítí tak silnou averzi k opačnému pohlaví. Matka ji jistě celý život od mužů odrazovala a před ní na muže nadávala. I přesto matčinu averzi nepřijala za svou, protože se její mladé srdce rozhořelo láskou, již matčiny názory neovlivnily.

Když je Terezka matkou zpravena o situaci s Pěnkavovým místem a následnou svatbou, je zděšena a nechce tomu uvěřit. Matka je však pevně přesvědčena o pravdivosti

254 Tyl, Tvrdohlavá žena a zamilovaný školní mládenec, str. 54.

255 Tyl, Tvrdohlavá žena a zamilovaný školní mládenec, str. 54.

256 Tyl, Tvrdohlavá žena a zamilovaný školní mládenec, str. 74.

svého sdělení, a Terezka nemá tedy jinou možnost než se nad tím zamyslet. Představa, že by měla matka o Pěnkavovi pravdu, je pro ni tak zdrcující, že se rozhodne převzít matčiny názory se vším všudy, ovšem pouze za předpokladu, že se Pěnkava ukáže jako falešník a zrádce.

Toto Terezčino rozhodnutí vidíme v jejím prohlášení: „*Je-li pravda, že Jan na mne zapomněl, tedy do nejdelší smrti na mužského ani nekouknu!*“²⁵⁷ Je otázkou, zda se rozhodla kvůli zradě svého milého naprosto převzít matčiny názory, nebo je její láska k Pěnkavovi tak silná, že si neumí představit život po boku jiného muže.

I když Terezka, poté co je Pěnkavou zachráněna z hořícího domu, již nepochybuje o jeho věrnosti, musí poslechnout povinnost dcery k matce a nevyslyšet srdce, které jí velí, aby raději zůstala s Pěnkavou: „*Já vím dobře, že je psáno: Cti otce svého i matku svou – a poněvadž otce nemám, tedy musím ctít matku dvojnásobně.*“²⁵⁸

Po návratu domů a po nalezení svého otce, jehož pokládala za mrtvého, je Terezka zcela šťastná, protože se její matka konečně nechala přesvědčit a požehnala lásce, kterou tak dlouho nebrala v potaz. Všechno tedy nakonec dobře dopadne. Terezka získá nejen milujícího manžela, ale i starostlivého otce a napravenou matku.

3.16.3 Madlenka

Madlenka je hubaté, vesnické děvče, které neváhá odporovat své zaměstnavatelce, když cítí, že se k ní chová nespravedlivě. Nebojí se vyjádřit svůj názor a poté, co jí Jahelková oznámí, že ji propouští, odhazuje poslední zábrany. Hrdě se přiznává k pomoci při budování mladé lásky Terezky a Pěnkavy. Dále také otevřeně kritizuje názory a přístup samé Jahelkové: „*No, jen vyhánějte! Řádná holka tady beztoho nevydrží. Aby tu byl člověk jako v zakletém zámku! I to by se mi chtělo! Mužská tvář, aby byla k světu, nesmí se tu ani okázat. Stárek je hrbatý, mládek pajdavý; chasník musí mít nejmíň pět křížků na zádech, má-li tady kousek chleba dostat.*“²⁵⁹ „*Vy myslíte, že se nechá děvče zavřít jako dvacetník, až zrezovatí? To si dáte. Co má být, to má být, a všechno na světě chce ke svému. Vy jste pannu Terezku dost pilně hlídala, ale ona našla přece co potřebovala.*“²⁶⁰

Madlenka je plně rozhodnuta neponížit se a hodlá odejít, když ji Jahelková

257 Tyl, Tvrdohlavá žena a zamilovaný školní mládenec, str. 45.

258 Tyl, Tvrdohlavá žena a zamilovaný školní mládenec, str. 56.

259 Tyl, Tvrdohlavá žena a zamilovaný školní mládenec, str. 10.

260 Tyl, Tvrdohlavá žena a zamilovaný školní mládenec, str. 11.

propustila. Tuhle výpověď chápe jako osobní urážku, protože dle svého názoru neudělala nic špatného. Je přesvědčena o tom, že poctivé a pracovitě děvče si najde uplatnění všude: „*Holka jako já se neztratí – to nemějte starosti. Moudrá hospodyně hmátne po ní všema desíti.*“²⁶¹ Její odchod by špatně nesl i další zaměstnanec z domácnosti Jahelkové Kuba, jenž si na Madlenku myslí.

Po požáru, který postihne dům Jahelkové, si nejen Madlenka, ale i Kuba musí hledat nové zaměstnání. A protože se to ve dvou lépe táhne, přijme konečně Madlenka Kubovy návrhy, provdá se za něj a společně si otevřou hospodu. Do této hospody později přijde Jahelková s Terezkou, když se vrátí zpátky. Madlenka ukazuje, že ani čas odloučení neměl na její názor a zálibu vliv a opět se snaží přemluvit svoji bývalou zaměstnavatelku, aby konečně popřála sluchu mladé lásce Terezky a Pěnkavy.

Madlenka velice zodpovědně přistupuje ke své práci, řídí se heslem náš zákazník – náš pán. Co je jí třeba přičíst ke cti, je, že mezi zákazníky nedělá rozdíly, ať se jedná o majetek či náboženské vyznání. Je přesvědčena, že všichni si zaslouží stejnou úctu a přístup, a neváhá se za toto své přesvědčení postavit.

Na konci příběhu předvede Madlenka Jahelkové falešnou hádku se svým manželem, chová se stejně jako ona, aby jí ukázala, jak pomýlené bylo její jednání. Nápad to byl dobrý, Jahelková se opravdu díky jejímu příkladu zamyslela a změnila, ale možná měla do plánu zasvětit i svého muže, protože ten netušil, že je hádka nahraná, a jistě ho vyděsila.

Madlenka je v této Tylově hře typická kladná postava, jež nedokáže nečinně přihlížet, když je někomu ubližováno. Tato postava ukazuje sílu svého charakteru a předvádí ostatním, že když je něčí srdce čisté a úmysly čestné, dá se zvítězit i nad tvrdohlavým člověkem, který se zdá neoblomný.

3.17 Jiříkovo vidění

Národní báchorka v pěti odděleních

3.17.1 Kačenka

Kačenka, dcera Václava Říhy, zámožného sedláka, je hlavní ženskou postavou

²⁶¹ Tyl, Tvrdohlavá žena a zamilovaný školní mládenec, str. 14.

v dramatu „Jiříkovo vidění“ (1849). Do děje vstupuje při rozhovoru se svým milým Jiříkem, o kterého zjevně stojí daleko víc než on o ni. Kačenka začíná rozhovor milými slovy, dělá legrácky a je veselá. Jiřík je k ní však chladný a na její něžnosti odpovídá odměřeně. Jeho přístup se otočí až ve chvíli, kdy zjistí, že mu Kačenka donesla jídlo. Náhle je k ní milý a pozorný. Zde se potvrzuje přísloví, že láska prochází žaludkem. Kačence ovšem důvod jeho proměny neujde a začne mu domlouvat. Chce od něj, aby se dobře snášel s jejím otcem, který musí jejich lásce požehnat. Jiřík si začne stěžovat, není spokojen se svým životem, to, co má, mu nestačí, a dokonce naznačí, že Kačenčina láska není nic tak světoborného. Kačenka se urazí, avšak dlouho jí to nevydrží. Vrací se k Jiříkovi a opět mu domlouvá: „*Jiříku – nedělej hlouposti! Dnes máme obžinky – to víš – otec bude snad veselé mysli – přijď brzy domů, dělej, ať je s tebou spokojen; já s ním promluví – proto jsem přišla, abych ti to pověděla.*“²⁶² S Jiříkem ovšem nic nehne.

Postava Kačenky se na začátku příběhu jeví jako milá, hravá, veselá, ale bohužel zamilovaná do člověka, jenž si toho neváží. Tento silný cit je u ní nyní naprosto dominantní a i hrdost, kterou toto děvče jistě má, je jím potlačena.

Jiřík usnul u blanické skály a zažívá velice živá vidění. V těchto viděních se setkává se svými známými, mají ovšem jiná jména i jiné osudy, jeho nevyjímaje. V prvním vidění opět nalézáme Kačenku, ovšem pod novým jménem Kristina. Ta je panskou Eufroziny, urozené slečny. Eufrozinu si má brát švihák Křepinský, což je ve skutečnosti Jiřík. Ten se však dvoří i Kristině. V této realitě ho však Kristina nemiluje, a proto se plně projeví její hrdá povaha, když ho striktně odmítá. Jeho naléhání na ni neplatí. Vadí jí jeho zasnoubení s jinou a prohlášení, že Eufrozinu si pouze vezme, ale ji miluje, Kristinu spíše pobouří, než aby jí lichotilo. Křepinského (Jiříkovo) snažení je tedy bezvýsledné. Tohle Jiříkovo vidění otáčí role, které Jiřík a Kačenka předvedli na začátku.

Kačenka, zde tedy Kristina, je v podstatě pořád stejná osoba, ovšem tady ji můžeme vidět bez poblouznění, jež způsobila láska k Jiříkovi.

Druhé Jiříkovo vidění se odehrává v zahraničí, Jiřík se vtělil do vojáka Šavličky, který v táboře laškuje s novou markytánkou. Jmenuje se Kristina a je to opět Kačenka. Markytánka se Šavličkou zjišťují, že jsou oba Češi, a Kristina se svěří, že jí kdysi jiný Čech zlomil srdce. Popisuje jeho chyby a omyly: „*Mladý hejřílek byl, darmochleb – hrál*

²⁶² Tyl, Jiříkovo vidění, str. 14.

si na pána, ačkoli mu jen hrábě a vidle do ruky patřily; ale také dohrál – hahaha!“²⁶³ Šavlička se zamýšlí a v popisu se poznává. Prolíná se zde do Jiříkova vidění realita skutečného světa a Jiřík už si možná uvědomuje své chyby.

Kristina je opět stejná osoba podobou i povahou jako její předchozí verze, liší se pouze v jednom aspektu. Je opět očištěna od bezbřehého citu k Jiříkovi, ale na rozdíl od předešlého ztvárnění Kristiny není Šavličkovým dvořením znechucena, ale má jisté zábrany, jelikož tato Kristina již byla jednou v lásce zklamána, a proto je rozvážnější a ze začátku se chce držet zpátky. Zklamání, které zažila, ji však nezlomilo. Stále věří na lásku, na věrnost a city, nezahořkla, což by se někomu v její situaci mohlo stát, je pouze opatrnější. Kristina v tomhle vidění projevuje další vlastnost, jež u ní v předešlých výjevech nebyla patrná. Je to silné vlastenectví: *„Čech musí být, to se rozumí. Můj hoch musí být udatný hajič drahé vlasti. A v srdci musí žít lásku pro svůj rod a plémě.*“²⁶⁴

*„Svou ruku tobě dám,
an tě co Čecha znám;
jsi také statný rek,
věrné vlastence vděk.*“²⁶⁵

Nemůžeme tvrdit, že by to byla nová vlastnost, dříve se jen zřejmě nepotřebovala tak projevat. Ukázala se až nyní, protože se děj tohoto vidění odehrává v cizině.

V posledním Jiříkově vidění se opět setkáváme s Kačenkou a zase se jmenuje Kristina. Jiřík je tentokrát její manžel a je bohatým fabrikantem Kryšpínem Loktem. Manželství těchto dvou však není šťastné. Problém tkví v tom, že Kryšpín Loket je lakomec, který i přes své bohatství nehodlá dopřát manželce pohodlí plynoucí z majetku. Kristina si to uvědomuje a nehodlá to jen tak nechat. Je rozhořčena manželovým skrblictvím a neváhá mu připomenout, že bez ní by nebyl tam, kde je:

*„No – ? a kdopak jsi – ty vysoce urozený pane? Kdopak jsi, ty nafouknutý kamrtucháři? Ty jsi bývalý sprostý čeledín, který chtěl hrát na pána, a hrál, až mu došly trumfy! Ale já jsem dcera ze statku – odešla jsem z lásky z domu, toulala se světem – nedala se poznat – snášela jsem, šetřila jsem – a to všecko pro nevděčníka – ale teď mám toho dost – teď nebudu už – saframente – copak jsem žena nebo otrok?“*²⁶⁶

Kryšpín nehodlá uznat svoji chybu, vůbec si ji nepřipouští. Je přesvědčen, že vše dělá

263 Tyl, Jiříkovo vidění, str. 42.

264 Tyl, Jiříkovo vidění, str. 43.

265 Tyl, Jiříkovo vidění, str. 44.

266 Tyl, Jiříkovo vidění, str. 56.

správně, a proto se pouští do ohnivé hádky, ve které věří, že je v právu. Spor končí Kristiníným rozhodnutím od manžela odejít: „*Já si svážu, co mi patří, a půjdu. Zde bych se usoužila – ale já nebudu takový blázen, abych se kvůli bohatému skrbci tak časně do hrobu položila. Hospodař ty si tedy sám, hlídej svou mamonu a sed’ na ní, až duši vypustíš – ty nalomená grešle – ty zrezovatělý trojníku!*“²⁶⁷ Kryšpín si s tím hlavu neláme, jen se bojí, aby si při odchodu neodnesla něco, co patří jemu. Zvrat přichází později, když se Kryšpín dostává do krize. Jeho žena se za něj postaví a se stejnou vervou, s jakou se s ním přela, se ho nyní zastává: „*Co je to za hluk? Lidé, co tropíte? Vzpamatujte se! Pryč od mého manžela! A máte-li co proti němu, přednešte to způsobně, jak právo a zákon žádá – ale ne jak slepá vášeň poroučí; a kdyby byl celý svět proti němu – já budu při něm, abyste poznali, co láska ženy obnáší. Pojd’ sem, můj manželi, pohlédni mi do očí – a vzpomeň si na časy, kde tě polní kvítek více těšival nežli světská mamona.*“²⁶⁸ Kryšpín vidí lásku, kterou k němu jeho žena chová, uvědomuje si svoji chybu a to, že pro něj Kristina znamená víc než jakékoli bohatství.

Kačenka je v tomto posledním vidění předvedena jako silná, sebevědomá žena. Dokáže se zastat sama sebe i proti milované osobě a patrně se ukazuje budoucí vývoj Kačenčiny postavy poté, co překlene počáteční zamilovanost, kvůli které je ke všemu ostatnímu slepá. Jak vidíme v závěru tohoto úseku děje, láska je pro ni stále důležitá, neztrácí na intenzitě, jen se již tolik nestřetává s její hrdostí a zdravým rozumem.

Po třetím vidění se Jiřík probudí, je zmatený, ale očividně se změnil k lepšímu, rychle se vydává hledat svoji milou Kačenku. Ta je mezitím doma, kde jí představují nového nápadníka. Kačenčin otec byl nejprve ochoten dát ruku své dceři Jiříkovi, ale nyní už není o moudrosti své původní volby přesvědčen. Jiřík se podle jeho názoru nechová správně, a proto provdá svoji dceru za někoho, kdo je toho hoden. Kačenka se vzpírá a snaží se bojovat za svou lásku k Jiříkovi, i přesto jak se ráno choval: „*Nemějte starosti, on se zas polepší. On má jen tak nějaké vrtochy – ty se mu zas vykouřejí.*“²⁶⁹ V tu chvíli do debaty vstupuje Jiřík, všem se omlouvá za své chování, především tedy Kačence, a slibuje, že se to již nebude opakovat. Kačenčin otec Jiříkovi uvěří a pod podmínkou, že sliby splní, zaslíbí Kačenku Jiříkovi. Oba mladí milenci jsou šťastni a Jiřík nadále pokračuje v omluvách a příslibech o tom, jak se změní a bude se ke Kačence chovat tak,

267 Tyl, Jiříkovo vidění, str. 57.

268 Tyl, Jiříkovo vidění, str. 59.

269 Tyl, Jiříkovo vidění, str. 66.

jak si zaslouží. Kačenka, ač po uši zamilovaná, zahlédne příležitost a začne na Jiříkovi vyžadovat různé věci: „*Ted' mi povídej jenom jedno! Že nebudeš více takový kakabus – jako dnes dopoledne. Ale že budeš hodný, přívětivý mužiček!*“²⁷⁰ Ten jí je rád slíbí, a tak je vše dohodnuto. Nejpřesvědčivějším důkazem o Jiříkově napravení je okamžik, kdy musí jít Kačenka vařit, ale Jiřík ji přemlouvá, aby zůstala raději s ním. Tady vidíme, že už Jiříkovi záleží jen na Kačence a nemusí si jeho přízeň kupovat jídlem, jak tomu bylo na začátku.

Kačenka se na rozdíl od Jiříka nijak zvlášť nezměnila oproti začátku hry, je to stále stejně milá, hodná a zamilovaná dívka, ale ukázalo se, že je také prohnaná a schopná využít příležitosti.

3.17.2 Vdova Kalousová

Další ženskou postavou, která se v dramatu objevila, je vdova Kalousová, jež chce oženit svého syna s Kačenkou. Je to typ matky vidící svého syna jako vzor dokonalosti: „*Jen se na mého Honzíčka dobře podívejte! To je jiný chlapec nežli ten váš Jiřík.*“²⁷¹ „*Ten Jiřík je tak pomatený, že bude mít ještě vidění.*“²⁷² „*Chvála Bohu, že tu máme jiných hochů – rádných hochů – hezkých hochů ...*“²⁷³ „*A náš Honzík je tanečník! Ten vás přetrhá!*“²⁷⁴ „*Kvůli takovému oškubanci mému hochu košem? I toť aby do toho – pojd', Honzíčku! Pro tebe roste tisíc růžiček.*“²⁷⁵ „*Ty budeš dnes na obžinkách přece ten nejhezčí.*“²⁷⁶ Je schopná za jeho štěstí bojovat jakýmikoli prostředky.

3.17.3 Verunka

Jedna z vedlejších ženských postav, se kterou se v tomto dramatu setkáme, je selské děvče Verunka, jež je zamilovaná do Honzy, druhého nápadníka Kačenky. Je to dívka velmi ohnivá, která se nebojí přímé konfrontace se svým milým a neváhá sáhnout po drastičtějším řešení u tohoto konfliktu, konkrétně vyhrožuje Honzovi žalobou: „*O, jen se směj – ty obludo! Ještě nemáš vyhráno. Já půjdu ještě na kancelář a budu si stěžovat, budu žalovat – a já znám pana kancelářského! Ten mi udělá dozajista něco k vůli.*“

270 Tyl, Jiříkovo vidění, str. 69.

271 Tyl, Jiříkovo vidění, str. 65.

272 Tyl, Jiříkovo vidění, str. 66.

273 Tyl, Jiříkovo vidění, str. 67.

274 Tyl, Jiříkovo vidění, str. 67.

275 Tyl, Jiříkovo vidění, str. 68.

276 Tyl, Jiříkovo vidění, str. 68.

Uhlídáme, kdo vyhraje – ty(,) nebo já – ty vyšeptalá makovice!“ Cítí se právem podvedená, neboť Honza, jenž jí nejprve nadbíhal, se nyní snaží o Kačenku jen kvůli většímu majetku.

3.17.4 Eufrozina

Další ženskou postavou, jež se objevuje v Jiříkových viděních, je Eufrozina, dcera Bonifáce Bonafidese. Jejich finanční situace se v každém vidění různí. Eufrozina je v prvním vidění seznámena s otcovým plánem, že svůj úpadek bude kompenzovat sňatkem s bohatou zemankou. Otec jí mírně naznačí, že případní potomci, kteří z tohoto sňatku vzejdou, budou mít před ní přednost. Eufrozina se s tím smíří, ale neubrání se jedovaté poznámce, která otce rozezlí: *„Oh – kvůli mně si nemusíte dělat starosti! O mé dědictví může se vaše nastávající rodina směle rozdělit! Já jsem to již zkusila, že se může voda tak dobře pít jako víno – když má člověk žízeň; a když přijde k nejhorsšímu, uložím slečinku do truhly a oblíknu panenku, jejížto dědeček ještě tkalouny prodával a jejížto papínek si za peníze –“²⁷⁷ „... to zůstane přece na vašem erbu viset, že jste si ho koupil.“²⁷⁸*

Postava Eufroziny je charakterem poslušné dcery, která svého otce podporuje a je si vědoma svých povinností. Dále se u ní projevuje ochota zastat se sama sebe, ale tato vlastnost je potlačena pocitem povinnosti k otci. Z Eufroziny cítíme určitou hořkost plynoucí ze střetu povinnosti a její svobodné vůle. V rozhovoru se žurnalistou Vilibaldem, jenž je do ní zamilovaný, zpochybňuje instituci manželství, z kterého pro ni naprosto vymizela láska. Tu nahradil faktor praktičnosti: *„Papínek mi to radí. Jeho vlastní finance mají tak slabé nohy, že si musí vzít starou zemanku, aby se mohly na někoho opřít – a proto snad myslí, abych také já se na někoho opřela.“²⁷⁹* Dále se v ději projevuje také její politické přesvědčení, jež ukazuje, že je pyšná, že se počítá mezi demokraty: *„Pro pravou demokratku je to jedno, jestli hokynaří – nebo v lesknavém saloně visity přijímá.“²⁸⁰*

277 Tyl, Jiříkovo vidění, str. 24.

278 Tyl, Jiříkovo vidění, str. 24.

279 Tyl, Jiříkovo vidění, str. 32.

280 Tyl, Jiříkovo vidění, str. 52.

3.18 Žižka z Trocnova a bitva u Sudoměřic

Romantický obraz z českých příběhů v pěti odděleních

3.18.1 Anežka

Ve hře „Žižka z Trocnova a bitva u Sudoměřic“ (1849) nalézáme mladou dívku Anežku, neteř Jana Žižky. Anežka slouží u královny díky přimluvě svého strýce. Zde se jí ovšem posmívají její společnice, spílají do kacírů jak jí, tak jejímu strýci. Dívka, jež si velice zakládá na své víře a dobrém jménu, jejich posměšky špatně snáší. S tímto problémem se svěří svému strýci, který jí nabízí zproštění služby u královny. Dívka přijímá i za předpokladu, že již nebude žít v takovém přepychu, v jakém byla zde: „*O ráda, ráda! Vykaž mi útočiště sebeskrovnější; vezmi se mne tento světský lesk, daruj mi jen svou lásku, a já budu blažená!*“²⁸¹

Anežka je milující neteř, vlastenka a pobožná dívka. Na dobrém jménu jejího strýce a jejím jí záleží více než na vlastním pohodlí. Usuzujeme, že si nelibuje v konfliktech, do nichž než aby se pouštěla, raději hledá jiné řešení. Podle její reakce na nepokoje ve městě zjišťujeme, že si oškliví násilí.

Po rozhovoru s karmelitánským knězem je víra, kterou jí strýc vštěpoval, nahlodána. Anežka se cítí být správnou křesťankou a již si není jistá, zda nové hnutí kalicha není chybné. Její pochybnosti se postupně mění v jistotu a Anežka přestává věřit strýcově víře a snaží se ho i jeho blízké přesvědčit o své pravdě: „*Věc kalicha se nemůže udržeti? – O, odstup od ní – neboť není z Boha!*“²⁸² „*Slyš mé hlasy, strýče, – věř mé ouzkości! Nech té strany – kacírské a pojď se mnou, uchylme se v lůno bohumilé církve.*“²⁸³ „*A vy také, rytíři, – poslyšte prosby mé! Vy jste sveden, duše vaše tone v bludech – ale Bůh jest milostivý*“²⁸⁴ „*Byla jsem nemocná – ale zdá se mi tu chvíli, že se uzdravuji, a radím – prosím vás, užíte líku jako já.*“²⁸⁵ To vede k velkému konfliktu, strýc se jí zřekne a Anežka, aby svému svědomí učinila zadost, vstoupí do kláštera: „*Ano, pryč – nemůžeš-li podle mé prosby učiniti – dej mě od sebe – dej mě do tichosti klášterní*“²⁸⁶

281 Tyl, Historická dramata, str. 308.

282 Tyl, Historická dramata, str. 353.

283 Tyl, Historická dramata, str. 361.

284 Tyl, Historická dramata, str. 362.

285 Tyl, Historická dramata, str. 363.

286 Tyl, Historická dramata, str. 362.

3.18.2 Sibila

Sibila, stará příbuzná Jana Žižky z Trocnova, je opatrovnící Anežky a je naprosto neoblomně přesvědčena o správnosti snažení kališníků. Když je Anežka přesvědčována karmelitánským mnichem, Sibilina víra ani na okamžik nezakolísá: „*Zpátky, služebníku ancikristův, – rozprostírej jinde tvoje osídla! Aby ti jícen scvrknul, aby z něho ani ceku nemohlo!*“²⁸⁷ Její oddanost patří plně Janu Žižkovi a jeho názorům.

3.18.3 Adlinka

Adlinka je dcera purkmistra v Plzni. Na rozdíl od Anežky je to dívka bojovná, ohnivá a radikální. Dle jejích vlastních slov by ráda stála po boku mužů v boji: „*A proč by nemohla ženská tak dobře střelu pustit jako mužský? Tuhle máme lučiště – šíp z toulu ven – na tětivu – zamíříme – ft! už to letí! už se válí nepřítel kalicha.*“²⁸⁸ Nebojí se veřejně prezentovat své názory a je schopná si je obhájit. Svoji odvahu dokazuje nejen slovy, ale i činy, protože když přijde pravý čas, vezme korouhev a vytáhne spolu s dalšími lidmi naproti Žižkovi, aby se k němu přidali a rozšířili tak jeho řady.

3.19 Čert na zemi

Národní báchorka se zpěvy, tanci a skupeními

Hra „Čert na zemi“ (1850) je hra s pohádkovými motivy, která je zřejmě určena pro mladší publikum, tudíž u ní nemůžeme čekat hluboké charakterové vlastnosti. V příběhu nejsou ženské postavy nijak složité.

3.19.1 Káča

Hlavní ženskou postavou je Káča. Zpestřením oproti většině Tylových her je to, že u Káči nalézáme mnohé nepříjemné vlastnosti. Hned několik jich předvede při prvním setkání, kde si stěžuje na nedostatek nápadníků. Rouhá se, vzteká a je celkově nespokojená: „*A já bych ráda věděla, proč si mě žádný nevšímá? Nejsem dospělá? Nejsem k světu podobná a neumím tancovat? A jak tancovat! Já vydržím za deset jiných –*

²⁸⁷ Tyl, Historická dramata, str. 346.

²⁸⁸ Tyl, Historická dramata, str. 343.

od božího večera až do rána! Ale ne, to si vyberou ti kluci radši nezralá kadlata a zkazejí si darmo žaludek!“²⁸⁹ Když v tu chvíli vyzvání ve vsi zvon oznamující veselku, je to pro ni poslední kapka: „*Tu se to cpe okolo božího kostela, jako by to bylo milostivé léto! A co tam je? Nic tam není. Jenom hloupá svatba! Jen kdyby na světě žádné svatby nebyly! – To bych raději čerta viděla!*“²⁹⁰ Nepokrytě závidí nevěstě její štěstí. Nepřeje jí ho, představuje si její nedostatky a na to konto se vychvaluje: „*Něco jiného, kdyby se vdávaly usedlé, rozumné osoby! – Ale takové děti! Té pilařovic (!) holce je sotva devatenáct, sotva ví, kde je na punčoše rub a líc – a už to běží k oltáři!*“²⁹¹

Když přijde Ludimor, pravá ruka knížete Krvomíra, vidí Káča šanci, jak mladým novomanželům uškodit. Náhodou zapomene na předchozí pomluvy nevěsty a nahlas vychvaluje její krásu a šikovnost: „*... dnešní nevěsty je věru škoda do té sprosté šerky – ta by měla přijít do hedvábí – takhle do města, do zlatého zámku – mezi pány ...*“²⁹² Nezapomene se zmínit o tom, že by se knížeti jistě velmi líbila: „*Milostkníže má prej v takovejch věcech veliké zalíbení. – To byste mu tedy mohl takhle nadhodit, aby se přišel na tu dnešní nevěstu podívat – na honbu jde dnes beztoho, ať si tedy zastřelí tu nejpěknější laňku!*“²⁹³ Když Ludimor zabere na vějičku a rozhodne se o této krásce informovat svého pána, raduje se Káča, že možná nakonec mladou lásku překazí. Po Ludimorově odchodu začne Káču trochu hryzat svědomí. Tyto myšlenky však okamžitě zapudí a své jednání obhájí tím, že když ona nemá ženicha, jsou všechny zamilované páry, jejichmi nepřáteli: „*Někdo by arcí mohl říct, že je to daremnost; ale co se má co jiná vdávat, když já se nevdávám? A proto povedu vojnu s každou nevěstou, dokud si na svou vlastní svatbu rozmarýnu nekoupím!*“²⁹⁴

Ke Káče přichází novomanželé a Káča opět nasazuje přívětivou masku, je k nim milá, blahopřeje jim a předstírá, že jim jejich lásku přeje: „*Ach – to mám radost, milá zlatá Veroničko, že jste se toho dneška šťastně dočkala – víme beztoho, že jste už po něm vzdychala – nu přeju mnoho štěstí, stále zdraví a nebeské požehnání i s milým mužičkem – odedneška na sto let, ví Bůh, na sto let!*“²⁹⁵

Káča skutečně není vzorem sympatické postavy. Je závistivá, nepřející, falešná,

289 Tyl, Čert na zemi, str. 7.

290 Tyl, Čert na zemi, str. 6.

291 Tyl, Čert na zemi, str. 6.

292 Tyl, Čert na zemi, str. 7.

293 Tyl, Čert na zemi, str. 8.

294 Tyl, Čert na zemi, str. 8.

295 Tyl, Čert na zemi, str. 10.

hodně se přetvařuje a to, že chce překazit manželství, které právě začalo, by se dalo označit až za kruté. Je možné, že si tento svůj čin nepromyslela až k závěru, který by z toho mohl vyplynout, protože je zahořklá a zklamaná, jelikož má již delší dobu věk na vdávání a žádný mladík ji nechce. I přes veškeré její přetvářky z ní negativní napětí mladíci cítí, protože když začne hrát muzika, Káču žádný nevyzve k tanci. Když pak sedí sama u stolu, jen si zvyšuje svůj hněv a nevraživost: „*Ne, to už není k vydržení – zase žádný nezavádil, jako by si řekli. I to bych šla už tedy s čertem tancovat.*“²⁹⁶

Tuto chvíli si vybere čert, který Káču už delší dobu sleduje, aby se jí ukázal. Přestrojený za myslivce ji vyzve k tanci a Káča nevěříc svému štěstí se vrhá do kola s obrovskou vervou: „*Šlaku, to je švihák, jako z marcipánu. Naši lidé puknou zlostí!*“²⁹⁷ Chvíli na to přijede na oslavu kníže, udělá rozruch, chce si odvézt krásnou nevěstu s sebou na zámek, a když je odmítnut, rozhněvá se a rozkáže uvěznit nevěstina otce. Nevěsta Veronika nabízí, že půjde do vězení místo něj, ale na zámek v žádném případě. Káča vše s radostí pozoruje, občas něco prohodí, aby tím přilila olej do ohně, a veřejně odsoudí Veroničino odmítnutí, když by jí mohla zachránit svého otce: „*To je pěkná dceruška! Ať hyne otec v poutech – ať se trápí – jen když je ona u svého cukrouška!*“²⁹⁸

I přes to, že se konečně našel kavalír, který by mohl o Káču projevit zájem, je stále plná jedu. Ani fakt, že již není přehlížena, ji nepřinutí odpustit novomanželům, že si dovolili být šťastnější než ona.

Káča zavede přestrojeného čerta Salamandra do svého domu a ihned začne mluvit o vztahu, lásce a společném životě. Čert jemně naznačuje, co je zač. Káča ho však skoro neposlouchá a je pevně přesvědčena nepustit mladíka, kterého konečně polapila do svých sítí. Nakonec jí Salamandr otevřeně přizná, že je čert, a ona bezmyšlenkovitě prohlásí, že pak je peklo to, co si přeje: „*Ó, pak je blahoslavenství v takovém pekle přebývat.*“²⁹⁹

Z Kačenčina přístupu vidíme, že už je opravdu velice roztoužená. Svého tanečníka zná ani ne půlhodiny a již myslí na vdávání. To, že neví, co je zač, kde se tam vzal, a zda o ni vůbec stojí, jí ani za mák nezajímá: „*Oh, znám vás – znám tě, drahý muži – až na dno duše, každý kouteček tvého srdce znám – ty jsi zrcadlo všech mužských ctností ...*“³⁰⁰ Pro ni je důležité pouze to, aby se její úlovek už nikdy nedostal na svobodu.

296 Tyl, Čert na zemi, str. 10.

297 Tyl, Čert na zemi, str. 11.

298 Tyl, Čert na zemi, str. 15.

299 Tyl, Čert na zemi, str. 18.

300 Tyl, Čert na zemi, str. 18.

Po posledním Kačenčině prohlášení je Salamandr připraven odnést ji do pekla. Ale to podcenil Kačenčino odhodlání. Poté, co ji vezme na záda, se jí už nemůže zbavit. Ať dělá, co dělá, Káča ne a ne slézt. K smrti unavený Salamandr je již připraven vzdát se své oběti, jen když se osvobodí. Nakonec Káču přemluví k tanci, ta mu sleze ze zad a hned šup s ním do kola. Unavený a naprosto zničený čert však brzy odpadne a Káča sáhne po prvním mladíkovi, který se namane, je jím Radovín, syn knížecího zahradníka. Salamandr okamžitě využije příležitosti a prchá. Když si toho Káča všimne, je rozhořčená a rozhodne se, že příště už nápadníka tak lehce nepustí.

Káča veřejně vystoupí, odsuzuje chování všech mužů, kteří si prý se slušnou dívkou pouze zaflirtují, ale vážný závazek jim nic neříká. Ať hubuje, jak chce, z její řeči je naprosto jasné, že onoho mladíka, který ji tak hanebně opustil, nehodlá nechat jen tak odejít. Je připravena donutit ho, aby s ní zůstal, když už si ji jednou podle jejích slov vybral:

*„Ani říct to nedovedu
jak si máčí hubu v medu
mužskej, kterej začne plát.
Doráží jak kozel prudce,
nevíš, kam dřív máš dát ruce,
aby z toho nebyl pád.*

*Má to nohy ruce uši,
vůbec všechno, jak se sluší,
a přece to není chlap.
Jeho slovo houby platí,
jako pára se ti ztratí
a ty se teď, holka, trap.*

*Já tě ale, chlape, někde najdu,
i kdyby tě schoval Luciper.
Pomačkals mi sukni, ba i kajdu,
jednou sis mě vybral, tak teď ber.*

*Vyškrábnu tě jako brambor z pekla,
počkej, on tě život naučí.
Když už jednou holka ano řekla,
peklo můžeš mít už jenom v jejím náručí.*

*Takoví jsou mužští všichni,
trápit chtějí ti falešníci
naše něžné pohlaví.*

*Pošpášovat a tak dále.
Jenže pak daj holce vale,
ženění je nebaví.³⁰¹*

Odhodlaná Káča vyrazí na zámek, slyšela, že sem přijde čert pro knížete. Na zámku potká opět Radovína, před kterým se začne chlubit se svým nastávajícím. Chválí jak jeho, tak sebe: „*Oh, se mnou udělá každý člověk štěstí. A můj ženich – oh, to je vzácný pán ...*“³⁰²
Znovu vyřkne předsevzetí, že jakmile se jí dostane do spárů, už ho nikdy nepustí:

*„Na krku ti pěkně viset budu,
úmysly už znám tvý zaječí,
se mnou, čerte, nebudeš mít nudu,
peklo můžeš mít už jenom v moji (!) náručí.“³⁰³*

Radovín ucítí příležitost a poradí Káče, aby se schovala a svého nastávajícího nevyplašila, dokud nebude příliš pozdě.

Mezi další vlastnosti, které Káča postupně ukazuje, patří marnivost, vychloubačnost, namyšlenost a pýcha. Ani tyto vlastnosti jí nelze moc připsat k dobru.

Salamandr skutečně přichází s úmyslem odnést do pekla knížete, nic nedbá na prosby, aby ho ušetřil, a tak povolá Radovín svoji tajnou zbraň. Přibíhá Káča a vrhá se k nebohému čertovi. Ten na nic nečeká a rozhodne se raději čelit v pekle trestu za nesplněný úkol, než téhle vdavekchtivé umanuté ženě.

V poslední scéně Káča zachrání knížete, ale za dobrý skutek to považovat nemůžeme. Byla to pouze shoda okolností, kterým napomohl chytrý Radovín. Takže

301 Tyl, Čert na zemi, str. 29, 30.

302 Tyl, Čert na zemi, str. 46.

303 Tyl, Čert na zemi, str. 48.

ani konec příběhu nepřispěl k nápravě Káči, zůstala taková, jaká byla po celou dobu, a předpokládáme, že se nezmění ani v budoucnu.

Tyl v této hře humorně naznačil, že ani peklo si nemůže poradit s umanutou, vdavekchtivou ženou a že takováhle žena je schopná namluvit si kohokoli, třeba i čerta. Hra končí ve znamení staré lidové moudrosti, která říká, že všechno zlé je k něčemu dobré.

3.19.2 Veronika

Sympatická ženská postava je v této pohádkové hře mladá nevěsta Veronika. Setkáváme se s ní v její svatební den poté, co se provdala za svého milého. Veronika je veselá, prožívá jeden ze svých nejšťastnějších dnů. Bohužel se na obzoru sbíhají černá mračna v podobě knížete Krvomíra, kterého na ni poslala žárlivá a nepřející Káča. Veronika s Káčou vychází dobře, neuvědomuje si, že se k ní chová starší žena falešně a že si Káča Veroničina vlídná slova vykládá jako posměch: „... *přeju vám nápodobně, abyste se takového dne brzy dočkala.*“³⁰⁴ Poté, co Krvomír dorazí na oslavu sňatku Veroniky a jejího manžela Liboryna, začne se nepokrytě Veronice dvořit. Té je to velmi nepříjemné a nebojí se dát svůj nezájem Krvomírovi jasně najevo. Za Veroničinu čest začnou bojovat i jiní. Samozřejmě její manžel Liboryn, ale nejhlasitěji a nejdůrazněji Veroničin otec Podhajský. Krvomírovi dojde trpělivost, rozzlobí se, že se ho obyčejní lidé snaží poučovat, a rozkáže Podhajského uvěznit. Veronika jako správná milující dcera se začne za otce přimlouvat, nechce, aby kvůli hádce, která začala pro ni, skončil otec ve vězení. Verunka se dokonce nabídne, že se nechá zavřít místo otce. Krvomír dá jasně najevo, že jediné, co by mu zabránilo v tom Podhajského uvěznit, by byl dobrovolný odchod Verunky s ním na zámek. To však Verunka neudělá, protože svobodu by pro otce obětovala okamžitě, ale čest nemůže: „*Život dám za otce, ale ctí svou nemůžu ho vykoupit!*“³⁰⁵

Postava Veroniky není opět nijak složitá, jedná se o milující dívku, jejíž láska je rozdělena mezi otce a manžela. Veronika se nebojí vzepřít se pánu, aby hájila svoji čest. Je tedy odvážná a věrná, protože Krvomír by jí jistě dokázal zařídit bohatší život, než by ji kdy čekal s Liborynem, ale Veroniku by nikdy ani nenapadlo vyměnit lásku za přepych. Můžeme usuzovat, že ve Veroničině charakteru nalezneme i kapku naivity a přehnané

304 Tyl, Čert na zemi, str. 10.

305 Tyl, Čert na zemi, str. 15.

důvěřivosti, protože osobě, která jí nejvíc nepřeje její štěstí, věří.

3.19.3 Dorota, Milosta

V „Čertu na zemi“ se vyskytují ještě další dvě ženské postavy, ovšem nijak výrazně se neprojeví. První z nich je Dorota, žena zámeckého sluhy, která nemá ráda zaměstnavatele svého manžela, a když se dozví o čertu, jenž ho má odnést do pekla, vůbec Krvomíra nelituje, naopak myslí si, že je to pro něj zasloužený trest: „*Toho by měl d'ábel nejdřív odnést.*“³⁰⁶ Druhou postavou je sestra knížete Krvomíra Milosta, která si na rozdíl od Doroty nemyslí, že její bratr patří do pekla. Snaží se ho před čertem Salamandrem chránit: „*Ale já ho nepustím – a stavím se před nešťastného ...*“³⁰⁷

3.20 Lesní panna aneb Cesta do Ameriky

Žertovná báchorka se zpěvy a tanci ve čtyřech odděleních

3.20.1 Jasana

„Lesní panna aneb Cesta do Ameriky“ (1850) je opět hra, v níž vystupují nadpřirozené bytosti. Hlavní ženskou postavou je zde lesní panna Jasana, kterou si vyvolí mladá zamilovaná dívka Terezka, aby v Americe hlídala bezpečí jejího milého a přivedla ho zpátky. Jasana se snaží pomáhat a není jí lhostejná Terezčina bolest ani její trápení:

„*Nenaříkej, milé dítě,*

Štěstí tvoje není zmařeno.“³⁰⁸

Jasana Terezku uklidňuje, že se její milý z Ameriky bezpečně vrátí, dokonce slibuje, že bude vyvrážděnější a poučí se ze svých chyb a omylů:

„*Nech ho jíti, pošetilce,*

Marnivého pobloudilce,

Jemuž ani domov, ani láska,

Není dosti silná páska,

Jenž se pouští slepě do cizin;

306 Tyl, Čert na zemi, str. 48.

307 Tyl, Čert na zemi, str. 50.

308 Tyl, Lesní panna, str. 27.

Však on bude litovat svůj čin. ³⁰⁹

Jasana Terezce vysvětlí svůj plán a požádá ji o tři vlasy symbolizující tři dny života, kterých se vzdá pro záchranu milého:

*„Tímto dáváš také ony tři dny
Do mých rukou, ježto obětuješ
Pro svou lásku. Bez nich nemohla bych
Lidskou tvářnost na se vzítí,
Kdybych měla za dne ku pomoci jíti.
Jedno však věz: kdyby zrušil sliby,
To by arci byly chyby.
Já ho budu zkoušet, i však varovat;
Dovede-li k tobě lásku zachovat,
Blaze jemu, blaze tobě ...* ³¹⁰

Jasana tedy na čas opustí své sestry a snaží se přivést k rozumu nejen Terezčina milého učitele Isidora, ale i jeho přátele, kteří s ním naivně odjeli do Ameriky hledat štěstí.

Lesní panna Jasana je v této hře symbolem české vlasti a jejích kladů. Nemůžeme Jasaně upřít dobré srdce ani ochotu pomáhat, ale můžeme se zamyslet nad tím, zda je jediným motivem pro pomoc pouze soucit se zoufalou dívkou. Když se s Jasanou setkáme poprvé, prožívá se sestrami jediné odpoledne v roce, kdy se mohou zjevit ve světě smrtelníků. Jindy se mohou ukázat pouze v noci. Jasana se nepokrytě raduje z toho, že může vybočit ze stereotypu, ke kterému ji odsoudil její kouzelný původ:

*„Chutě ven, z těch temných domů,
Z křoviska i silných stromů,
Chutě sestry – chutě ven
Na teploučký letní den!*

*Jenom jednou do roka nám přáno
Kročit na to zemské kvítí,
V poledne, když slunce svítí –
Na hebounké trávě podovádět,
Laškovat a tance vésti,*

309 Tyl, Lesní panna, str. 27, 28.

310 Tyl, Lesní panna, str. 30.

*K lidským obydlím se nésti,
Milující párky svádět.
Jinak ale panna lesní
V půlnoci jen na zem vstoupá,
V chladné rose tělo koupá,
Prchá hrad i chýše vesní;
A když se k ní člověk zblíží,
Již ho smrti náruč tíží.³¹¹*

Když se pak dozví o Terezčině trápení, je to pro ni příležitost, jak opustit vyšlapané cestičky, jimiž se jinak její existence ubírá, a jinak uplatnit svou kouzelnou moc.

Jasana plní slib, který dala Terezce, a dohlíží na jejího Isidora, aby se mu nic nepříhodovalo. Také ho chce přimět k návratu domů a k tomu, aby si uvědomil, jak moc mu záleží na Terezce. Jasana na sebe bere různé podoby, spolu s nimi i různé role a charaktery. Isidora se několikrát pokouší svádět, ale činí tak pouze proto, aby si uvědomil, že jedinou ženu svého života už potkal a bohužel také opustil: „*I tedy si tu pohovte a odpočiňte. Já se zatím kolem ohlídnu – jestli tu někde nějaké jahody nerostou. Zatím byste si to moh’ rozvážit – kdybyste se chtěl snad pozdržet – mám kousek hezkého pole, padesát tolarů na hotovosti, peřiny na dvě postele – prádla plnou truhlu – a stará teta mi vystrojí svatbu, že jí nebude rovno. No – a obstát může se mnou člověk také, to mi věřte; já bych pro vás udělala, co bych vám na očích viděla. Už si to tedy nějak rozložte! Naše holky by pukly zlostí, kdybychom šli spolu po návsi.*“³¹² „*Nelíbím se ti? Nemáš mě rád? Ó, já jsem hodná, dobrá – ty budeš mít zlaté živobytí.*“³¹³ Toto její snažení je úspěšné a Isidor si vše uvědomuje. S Jasaninou pomocí se čeští utečenci vrací z Ameriky domů poučení o své bláhovosti. Než se Jasana vrátí zpátky ke svému starému životu, naposledy navštíví Isidora a Terezku. Jasana moudře domlouvá Terezčinu otci, aby konečně požehnal Isidorově a Terezčině lásce: „*Mlč, příteli, a chystej svatbu! Ty máš pěkné hospodářství – domácí půdu bude ženich rád okopávat a potem zalévat. Já to tvé dceři slíbila, že jí pomůžu, a musím držet slovo. No, co se divíš – myslíš, příteli, že se musí holka tatínkovi ze všeho zpovídat? Já ti povídám, dej jí přítomného ženicha – lepšího blázínka nedostane – a nebo jí ho odloudím. Ó(,) však já vím, že se mu jinde také jiné líbily. Jen líbily – tobě se také*

311 Tyl, Lesní panna, str. 23.

312 Tyl, Lesní panna, str. 35.

313 Tyl, Lesní panna, str. 45.

ledaco líbí – proto nemyslíl na nic zlého a zachoval srdéčko, jako v bavlncce. Já tedy povídám, až přijde holka k sobě, řekneš jí: máš ho mít a já ti za to stojím, že více neomdlí.“³¹⁴ Nakonec předá Isidorovi skříňku s perlami, které starého kováře obměkčí a ten svolí ke svatbě. Jasana opět prokáže své dobré srdce, protože nejen že přivede Isidora bezpečně zpět, ale i mladý pár bohatě obdaruje.

Dle našeho názoru byla bohatě obdarována také Jasana, protože se jí splnila její touha a mohla na chvíli opustit svoji mýtinu, a tímto darem vlastně platila za tři úžasné dny, během nichž poznávala svět, různé lidi a bavila se. Jasana se loučí se svými nově nalezenými přáteli písní o ženách, jejich moci nad muži a moudrostí:

*„Když dáte pozor, tu je na muži znát,
Že musí ho žena vždy do formy dát.
Tam v ráji ho udělal z hlíny jen Bůh,
Skrz ženu však vejde v něj srdce i duch;
Ať muž se i vychloubá, že světa je pán
A ženě za vůdce a vladaře dán:
Chytroušek ženuška se bude jen smát,
A s pánem jak s panenkou ze dřeva hrát.
Když muž ale cenu své ženušky zná,
Tuť také v ní věrnou pomocnici má,
A chce-li on přece cos velkého hrát,
Vždy bude mu po boku ženuška stát.
Nechť boj kyne pro vlast, neb pokoje květ,
Vždy zůstane ženuška tvůj nejkrasší svět;
Hled' tedy svou ženušku laskavě ctít,
Pak budeš už na zemi anděla mít.*“³¹⁵

Tento její postoj není žádným překvapením, jelikož ve společenství, ve kterém celý život žije, jsou samé ženy a dívky, jež jsou ve všem naprosto soběstačné, a když se konečně setká s představiteli opačného pohlaví, jedná se o bláhové snílky, které musí zachraňovat. Isidor se vrátí do vlasti a ke své milé jen díky ní a Terezce, to jest díky dvěma ženám, což mu jako muži nedává zrovna nálepku samostatnosti.

314 Tyl, Lesní panna, str. 75, 76, 77.

315 Tyl, Lesní panna, str. 77, 78.

3.20.2 Tereзка

Tereзка, dcera venkovského kováře Jakuba Závory, je další ženskou postavou ve sledovaném dramatu. Je zamilovaná do mladého naivního učitele Isidora, za kterého by se ráda provdala. Isidor není vůbec proti, naopak čím dřív by svatba byla, tím by byl radši. Bohužel svatbě brání Terežčin otec, protože se mu nezamlouvá Isidorovo zaměstnání. Isidor rozhodnutý jakýmkoli způsobem Terezku získat se rozhodne odjet do Ameriky, vydělat spoustu peněz, a dokázat tak svoji cenu. Když se to však dozví Tereзка, je zděšena a rozezlena. Vyčte Isidorovi jeho nápad a nad argumentem, že to dělá pro jejich lásku, mávne rukou a tvrdí, že kdyby ji miloval, neopustil by ji: *„Ty mě nemiluješ – a proto chceš odtud – nevíš jak se mne zbavit – Já nejsem tvoje milá Tereзка, sice bys nechodil do Ameriky. Cože? tvrdohlavá? Já, osoba jako z vosku a dykyty, já tvrdohlavá? No, nynčko teprva vidím, že sis mě nikdy ani dobře nevšiml, žes mě tedy nemoh’ ani milovat, žes mi jen tak ledabylo něco mluvil, aby ti jazyk nezdřevěněl. Cože? Ty si chceš ještě naříkat? Nebyla jsem s tebou vždycky jako s máslem? Ale nynčko zatočím s tebou jinak. Ty zde zůstaneš. Ty zde zůstaneš! Já tě naučím poslouchat! Ne, to bych byla blázen, abych se zlobila; ty bys mi za to stál! Jdi si do té Ameriky – ale mně nechod’ už na oči – a abys to jen věděl, já tě neměla nikdy ani dost málo ráda – ani takhle, co by za nehet padlo! A nynčko můžeš jít!“³¹⁶* Strhne se veliká hádka, padají ostrá slova, která by ani jeden při chladné hlavě nevyřkl, a Isidor úplně zapomene na svůj původní záměr a důvod, proč odcestovat do Ameriky. Odsekne Terezce, že ona by se do Ameriky nehodila a on že tam stůj co stůj odjede. Po Isidorově odchodu se vedle Terezky objeví lesní panny, které celou hádku poslouchaly, a snaží se ji uchlácolit. Ta se uklidní, drtivou většinu toho, co řekla, nemyslela vážně. Přiznává svoji lásku k Isidorovi, již před chvílí jemu do očí zapřela. Nepřeje si, aby odjel, a bojí se o něj. Lásku k Isidorovi dokazuje na konci rozhovoru tím, že když po ní lesní panny za svoji pomoc vyžadují tři dny života, bez váhání jim je přislíbí, protože když by se k ní Isidor vrátil, dala by jim i tři roky: *„Tři měsíce – tři léta – jen když ho budu mít třicet jiných roků.“³¹⁷*

Tereзка je mladé, veselé, vitální děvče, jež touží po lásce a po životě. Na rozdíl od jejího přítele není naivní, má to zřejmě na svědomí výchova jejího pragmatického otce. Tereзка se nehodlá sklonit a slepě poslouchat nikoho, ani svého milovaného, má svoji hlavu a nebojí se říct, co si myslí. Je schopná postavit se za to, čemu věří, ale po rozhovoru

316 Tyl, Lesní panna, str. 25, 26.

317 Tyl, Lesní panna, str. 29.

s lesními pannami vidíme, že je také velice obětavá, nebojácná a šlechetná.

Závora se rozhodne najít své dceři lepšího ženicha a pozve k nim domů nového hospodského Kapouna. Ten se Terezce dvoří, ta o něj však nejeví sebemenší zájem, dokonce si z něj dělá legraci. Když jí Kapoun navrhuje svatbu, Tereza na něj reaguje slovy: „*Copak je masopust, že chcete dělat maškaru?*“³¹⁸ Do toho všeho přijde napravený Isidor, kterému Tereza ihned odpouští, a jejich předešlá hádka jako by se nikdy nekonala.

Zjišťujeme, že Tereza je věrná svojí lásce a je velkorysá, umí odpouštět, když viník projeví lítost a dokáže svoji nápravu.

3.20.3 Voršila

Stejně jako předešlé ženské postavy i Voršila, žena hospodského Barnabáše Pinty, prokazuje daleko lepší soudnost než muži. Ti jsou vyhlídkou Ameriky nadšeni, ale Voršila je skeptická, nevěří v tak zázračný obrat pouhým přestěhováním na jiný kontinent, naopak se bojí, aby se jim zde nedařilo ještě hůř. V Čechách je spokojená, stěhovat se nechce a věří, že obtíže, které nyní s manželem pociťují, by tvrdá, poctivá práce lehce vyřešila: „*Pro Boha tě prosím, Barnabáši, přestaň mi už s tou Amerikou! Budou ti tam snad pečení ptáci do huby lítat? Porostou ti tam hosté na dlani?*“³¹⁹ „*I dejte mi pokoj! Já chci být presidentkou ve svých čtyřech stěnách, v kuchyni a na poli, to je moje republika.*“³²⁰

I přes všechno své hubování a silné řeči, Voršila uznává, že Barnabáš je ten, kdo v rodině nosí kalhoty. Proto mu kývne na jeho nápad s Amerikou, i když v hloubi duše věří, že je to špatné rozhodnutí: „*Dobře tedy – abys jednou nenaříkal, že jsem ti dělala překážky, když jsi moh, (!) štěstí udělat – tedy půjdem do Ameriky. Ale to ti povídám – Jestli nás to oklame – Jestli to tam bude ještě hůř – Teda běda tobě! Potom ti ukážu, proč je žena na světě! Aby naklepala mužovi rozum, když je zbortěný!*“³²¹

Voršila je žena sebevědomá a inteligentní. Ukazuje, že je rozvázná a dovede předvídat, není naivní jako její manžel a jeho přátelé. Ovšem na druhé straně u ní vidíme určitý strach postavit se otevřeně svému muži. Raději rezignuje a přijme manželovo rozhodnutí, i když se jí přičí. Jediné, na co se zmůže, je oznámit, že pokud se jim v Americe bude dařit ještě hůř, Barnabáš si to vypije. Dle našeho názoru je to celkem

318 Tyl, Lesní panna, str. 69.

319 Tyl, Lesní panna, str. 13.

320 Tyl, Lesní panna, str. 15.

321 Tyl, Lesní panna, str. 15, 16.

zbabělé řešení, protože nemá dost odvahy postavit se na odpor a tímhle si pouze kryje záda pro případ, že by se její obavy vyplnily. Jinak by byla schopna více a usilovněji bojovat o to, aby nemuseli nikam jezdit, anebo by se nechala přesvědčit, přijala zodpovědnost za společné rozhodnutí a nestavěla by si zadní vrátka pro možnost říci: „Já jsem ti to říkala, je to tvoje vina.“

Cesta do Ameriky neprobíhá podle romantických představ, které si muži vysnili. Putování je těžké a Voršila, jež zde je proti své vůli, je otrávená, nepříjemná a rozzlobená a nenechá si ujít jedinou příležitost, jak to dát najevo: „*Hubu drž a nerozzlob mě, to ti povídám. Já mám té cesty už beztoho až pod krk.*“³²² Je vidět, že má u svého manžela respekt a autoritu, protože její hubování přijímá s klidem, dokonce se jí snaží chlácholit a pokouší se ji co nejméně dráždit. To nás nutí k zamyšlení, že kdyby Voršila vložila celou svoji osobnost do přesvědčení muže, aby nikam nejezdili, zda by se jí nepodařilo Barnabášovi cestu rozmluvit.

Na své strastiplné cestě jsou Češi putující do Ameriky zajati cikány, které vede Jasana, přestrojená za jejich princeznu. Vyhrožuje Čechům smrtí, pokud si ji učitel Isidor nevezme za ženu, ten však říká, že to udělat nemůže, jelikož miluje Terezku. Voršila je z jeho slov rozčilená na nejvyšší míru, snaží se ho přesvědčit, aby se pro své přátele takto obětoval. Dalo by se to pokládat za sobecké, ale musíme si uvědomit, že se jednalo o životy všech českých cestovatelů, což jsou také, na což Voršila jistě myslela především, její děti. I v takto nebezpečné situaci si Voršila uchovala smysl pro logiku a vysvětluje Isidorovi, že věrnost je sice dobrá věc, ale když bude mrtvý, bude jeho věrnost Terezce k ničemu: „*A proč byste jí musel zůstat věrným? Co bude mít holka z vaší věrnosti, když vás tady zabijou? Chytrost jde nade všechno – vezměte si milostivou kněžnu – děkujte Pánu Bohu a pomozte nám z konopí.*“³²³ „... to je od vás hanebné, že nás necháte zamordovat – slitování!“³²⁴

Když je Isidor neoblomný, nabízí se Voršilin manžel, že si cikánskou princeznu vezme sám. Je však svojí ženou velice rychle umlčen: „*Drž hubu, to je něco jiného! Tohle je skutek křesťanské lásky – a ta jde před světskou – pan Isidor se má pro nás obětovat.*“³²⁵ Je otázka, zda ji k zásahu vedla starost, aby tímto návrhem princeznu nerozzlobili, nebo žárlivost na manžela. Pokud by to byla žárlivost, dalo by se Voršile vyčíst jisté

322 Tyl, Lesní panna, str. 37.

323 Tyl, Lesní panna, str. 46.

324 Tyl, Lesní panna, str. 47.

325 Tyl, Lesní panna, str. 46.

pokrytectví, protože to, co se tak vehementně snažila vnutit jinému člověku, by nebyla schopna připustit sama.

Poté, co dorazí do Ameriky a poznají, že se tady žije ještě hůř než doma, dodrží Voršila slovo a ztrpčuje svému muži již tak dost nelehký život. Nepochopí jedinou příležitost, jak mu vmést do tváře, co jeho rozhodnutí rodině přineslo, a dává najevo, že ona sem nechtěla, že je to pouze a jenom jeho vina. Posměšně ho nazývá pane presidente, čímž mu ještě přisypává sůl do rány: „*No, co je to zase, pane presidente? Je už po díle? Má se kláda sama otesávat? Má se stavení samo dodělat? Táhni, vždyť jsi se sám zapřáhl(,) já tě k tomu nenutila – pane presidente! Nu jdi si – jdi! Zastřel si bažanta nebo nějakého Indiána, vždyť jsi o tom fantazíroval, pane presidente! No, vždyť jsi to sám chtěl. Vyjez tedy, co sis nadrobil. Ale já si právě vzpomínám, že nemáme kus masa v kuchyni. Jdi tedy a ohlídni se po něčem, ať to má už peří, nebo srst. Hned! Nebo chceš, abych ti pomohla? Víš, co jsem ti doma slíbila? Toho se budu držet. Já opustila dům a pole, abych se dřela jako nádenice – a to musím být každou chvíli přichystána, že přijdou na nás lidojedi. Ó, Bože! Bože! – já bych tě hned –“³²⁶*

Zde se potvrdilo naše předchozí očekávání. Voršila správně předvíдалa, jak se jim v Americe povede, ale není schopná přijmout svůj díl viny na celém tomto podniku, pouze se schovává za svůj prvotní názor, jež si ovšem nebyla schopna obhájit. Teď už může pouze hubovat a vztekat se. Tím, že Barnabášovi dává neustále najevo, že jeho rozhodnutí bylo chybné, jenom dokazuje pravdivost rčení, že po bitvě je každý generál.

Když se v Americe dostanou Češi opět do úzkých, tentokrát kvůli útoku indiánů, zachová si Voršila stejně jako předtím jediná chladnou hlavu a snaží se logicky a rozumně vymyslet, jak se z tohoto problému dostat.

Poté, co se konečně cestovatelům podaří vrátit domů, jsou všichni šťastní a projevují svou nově nalezenou úctu k domovu. I Voršila působí jako by jí konečně spadl kámen ze srdce, je očividně šťastná, že je konečně doma, její hubování a vztek na manžela se vytrácí, ale neodpustí si alespoň jedno malé rýpnutí v podobě posměšné přezdívky prezident, kterou ještě naposledy nazve svého manžela: „*I ba; hůř se nám nepovede, nežli když jsi byl presidentem.*“³²⁷ Tato poznámka může být ale také chápána jako drobný vtípek na přivítanou a také jako symbol odpuštění, nového začátku a naděje.

326 Tyl, Lesní panna, str. 57, 58, 59.

327 Tyl, Lesní panna, str. 78.

3.20.4 Lesní panny

Poté, co se Terezka pohádá se svým milým, zjeví se jí lesní panny, které jí nabízejí pomoc. Tyto lesní panny mluví často najednou a stejně a nedá se mezi nimi najít v podstatě žádný rozdíl. Jedinou výjimkou je Jasana, jež je dominantní a nejvíce hovoří sama, proto není divu, že si právě ji Terezka vybere.

3.20.5 Paní Davisonová

V Americe přijde učitel Isidor do kontaktu s paní Davisonovou, jelikož učí jejího syna. Poté, co se neudrží a mladíka udeří, se dostává do konfliktu s jeho matkou. Paní Davisonová s Isidorem nejedná jako se sobě rovným, bere ho jako sluhu a při jejich výtkách s ním hovoří, skoro jako by byl duševně zaostalý: *„Bratře učiteli, ty jsi dal mému Vilémovi políček – to je znamení prudké krve; bude tedy dobře, když ti ode dneška v poledne vodu pítí dáme. Já velebím Hospodina i kořím se jeho přísné spravedlnosti, a dáš-li mým dětem ještě jedno špinavé slovo – půjdeš z domu, aby se nenakazili zlostí pekelnou. My ti přejeme, jakož nám káže duch – ale právě proto musíme být s tebou přísní, aby si s pravé cesty nezbloudil a zlému pokušiteli do drápů nevběhl. Upevni si to dobře v paměť, bratře učiteli, a pros Boha, aby tě osvítil. Jeho milost budiž s tebou!“*³²⁸

Na postavě paní Davisonové je dobře vidět rozdíl mezi mentalitou Čechů a Američanů. Česká matka Voršila své děti vychovává tvrdou rukou, aby z nich něco bylo, aby se ve světě neztratily. Její mateřská láska tím není nijak oslabená, naopak z dlouhodobého hlediska je tento přístup správný. Ovšem americká matka Davisonová svému potomku nevyhubuje, zastává se ho, i když není v právu, což jí nyní připadá jako správný mateřský přístup, jelikož chrání své dítě, ale jednou by se jí to mohlo nemile vymstít. Dále si můžeme všimnout, že americká žena je povýšená a k cizím lidem, kteří nejsou stejného stavu jako ona, se chová dost neslušně.

328 Tyl, Lesní panna, str. 50, 51.

3.21 Měšťané a studenti čili Dobývání Prahy od Švédů

Veliká vlastenská hra v šesti obrazech

3.21.1 Helena

Hlavní ženskou postavou v dramatu „Měšťané a studenti čili Dobývání Prahy od Švédů“ z roku 1850 je Helena, oddaná a milující manželka, jež svého muže ctí a jeho názory přebírá za vlastní. Pouze ve chvíli, kdy zjistí, že její manžel Arnošt hodlá přivést švédské vojsko do Prahy, projevuje ochotu vyjádřit také svůj názor: „Víš, jakému soudruhu jsi ruku podal? Švédské jméno je hrůzou lidu českého. Tolikráte vadilo se to cizokrajné vojsko jako dravá povodeň po vlasti a po každé (!) zůstala po něm hrozná poušť.“³²⁹ Strachuje se o to, zda je Arnoštovo rozhodnutí správné, a pouští se s ním do diskuze. Po manželově argumentaci se opět, jak je jejím zvykem, přiklání na jeho stranu. V duši si však ponechává stín obav a cítí, že se stane něco špatného: „Já nevím, na čem se ustanoviti, – i musím přát zbrani, kteráž může ukončiti naše trápení; ale nevýslovné tušení láme duši moji – tonu v bázni, že tě ztratím v nepřírozeném zápasu.“³³⁰ Předtucha, již Helena měla, se ukázala jako správná, neboť její muž je označen za zrádce a odsouzen k smrti. Heleně se tím hroutí celý svět, protože svého muže upřímně milovala: „Mrtev? Oh – běda nám!“³³¹

3.21.2 Kateřina, Verunka

Kateřina a Verunka jsou matka s dcerou, obě jsou to odvážné vlastenky, které si oškliví Švédy. Rády by se zapojily do boje, aby Prahu očistily od švédských nájezdníků. Když k nim domů dorazí jejich příbuzný Vojta narozený ve Švédsku, jsou ochotny ho přijmout pouze, pokud odloží švédskou uniformu a plně se přihlásí ke svému českému původu: „No sedni si, Vojtíšku, – ale radší bych tě viděla, kdybys neměl tu zlopověstnou hazuku na sobě.“³³² „Svlíct toho Švejdu ze sebe – vzít na sebe českou kazajku a bejt hodným člověkem.“³³³ „Abysi zavřel tu svou švejdskou klapačku! Že nedělají slova, –

329 Tyl, Historická dramata, str. 399.

330 Tyl, Historická dramata, str. 399.

331 Tyl, Historická dramata, str. 448.

332 Tyl, Historická dramata, str. 419.

333 Tyl, Historická dramata, str. 421.

*ale skutky člověka – a že tě neznám – že tě nechci vidět, – dokud nejsi v české kazajce!*³³⁴
*„Jen tedy dolů s tou hazukou! – já z tebe udělám poctivého krajánka!”*³³⁵ Obě jsou dobromyslné a ochotné přivítat nově nalezeného příbuzného, ale jejich vlastenectví je silnější než pouto rodiny k neznámému příbuznému. Verunka jako mladší a prchlivější dává neustále najevo touhu aktivně se zapojit do boje: *„Viktoria, to dostane také moje puška zase potravu!”*³³⁶ *Ach(,) já si myslím, že je každé švejské hlavy škoda, která odtud zdráva odejde, a proto bych ráda pomohla.*³³⁷

3.22 Staré Město a Malá Strana

Historická činohra v pěti jednáních

3.22.1 Anna

Hra „Staré Město a Malá Strana“ (1851) potvrzuje pravidlo opakované v Tylových historických hrách. Hlavní ženské postavy jsou historicky známé a doložené, a proto se Tyl nijak zvlášť nesnaží vykreslit jejich psychologii. Královna Anna, dcera Václava II. a žena českého krále Jindřicha Korutanského, je toho typickým důkazem. Ukazuje se jako pravá královna, která si uvědomuje, kde je její místo. Důležitá rozhodnutí nechává na svém manželovi a poskytne mu vždy oporu. Jednou z mála emocí, již u ní rozpoznáme, je strach a z něho vzešlá žárlivost. Obojí se týká její sestry Elišky. Poté, co je Anně pohroženo, že by nepřátelé současné koruny mohli použít její mladší sestru k dosazení nového krále na český trůn, začíná pochybovat o sestřině loajalitě. Elišku bedlivě sleduje a nebezpečí nového uchazeče o trůn chce zažehnat jejím vhodným sňatkem s mužem, kterého jí ona a král sami vyberou: *„Elišce musíme dáti manžela, sice budou na ni nepřátelé naši stavět naději, která může korunou na tvé hlavě otřásti!”*³³⁸ Když vybraného ženicha Eliška striktně odmítne, považuje to Anna za důkaz sestřina zrádného uvažování: *„Ha, zrádná úkladnice! Ha, pohlédni jen, pane královský, jak svlácí to roucho beránčí a ukazuje zuby vlčí dávno skrývané. Hádě je to, na prsou našich zhřívané, i bude čas, abychom ho žíhadla*

334 Tyl, Historická dramata, str. 421.

335 Tyl, Historická dramata, str. 426.

336 Tyl, Historická dramata, str. 427.

337 Tyl, Historická dramata, str. 437.

338 Tyl, Historická dramata, str. 481, 482.

zbavili.“³³⁹

Posel přinese zprávu, že se císař skutečně rozhodl prostřednictvím sňatku s Eliškou dosadit na český trůn nového krále. Anna se svým manželem začnou ihned vymýšlet možná řešení, jak si udržet své postavení. Anna se nijak netají názorem, že než vidět sestru, jak ji nahrazuje v roli královny, raději by ji viděla mrtvou: „*Ó(,) tato Eliška! ta ošemetná hadice! Já bych přála – Aby pověst byla pravdivá, která pravila, že jí dáno bylo jedu.*“³⁴⁰

Anna ukazuje, že je velmi ambiciózní a ctižádostivá. Nehodlá se vzdát bez boje a je schopná obětovat i nejbližší členy rodiny, když by mohli ohrozit její výhodnou pozici.

3.22.2 Eliška

Eliška je sestra královny Anny. Na rozdíl od své sestry nemá tak velké ambice. Netouží se státí královnou, ale záleží jí velice na českém národě. Je si vědoma povinností, které jsou spjaty s jejím původem, a proto když zjistí, že ji chce její sestra provdat za neurozeného Bergova, je zásadně proti. Nehodlá pošpinit jméno svých slavných předků takto obyčejným sňatkem: „*Nuže, tedy vězte, že vím, čím jsem rodu svému povinna, a že nepodám ruky své žádnému, kdo v řadě knížat nestojí.*“³⁴¹

Eliška je hrdá, vlastenecky smýšlející žena, jež je schopna bránit svá práva i proti svým výše postaveným příbuzným. Královny Anny se nebojí, dokáže jí vzdorovat a veřejně se jí postavit na odpor.

I když po trůnu netoužila, ve chvíli, kdy je přesvědčena, že je to její povinnost, přijímá úlohu královny po boku nově určeného krále Jana Lucemburského. Rozdíl mezi Eliškou a její sestrou je dán Eliščiným prohlášením: „*Učiň milost, pane, ubohé mé sestře!*“³⁴² Obává se o sestřin život a nechce, aby jí bylo jakkoli ublíženo. Roli královny přijímá s hrdostí a hodlá se jí zhostit co nejlépe: „*Sláva národu českému a pokoj po všech krajinách! Povýšena svobodnou vaší vůlí vracím se v lůno drahé vlasti po boku manžela, který se mnou zároveň rukojemství vděčného srdce přináší a ku spasení našeho království ze vší síly přispívati slibuje.*“³⁴³

339 Tyl, Historická dramata, str. 484.

340 Tyl, Historická dramata, str. 504.

341 Tyl, Historická dramata, str. 483.

342 Tyl, Historická dramata, str. 531.

343 Tyl, Historická dramata, str. 530.

4 Shrnutí

Ženské postavy, které jsme sledovali, se vyskytovaly ve všech Tylových hrách. Když se podíváme na všechny ženy, jež jsme z her vybrali a analyzovali, můžeme vidět spoustu společných rysů. Prvním a zřejmě naprosto společným rysem je, že Tyl žádné ze svých žen nepříkl výraznou vzhledovou vadu jako je ošklivost či jiné fyzické nedostatky. Některé ženy jako například „Paní Marjánka, matka pluku“ si již svojí krásou nebyly jisté, ale to bylo dáno tím, že vstoupily do středního věku a jejich dřívější půvab nebyl tak patrný. Dalším spojovacím článkem je láska. Tento cit byl motivem téměř pro všechny ženy, o nichž se Tyl ve svých dramatech zmiňoval. Láska v jejich podání mohla mít mnoho podob: jednalo se třeba o lásku ženy k muži (Neomena – „Brunsvik“, Tereza – „Lesní panna“, Dorotka – „Strakonický dudák“,...), o mateřskou lásku (Rosava – „Strakonický dudák“, Marjánka – „Paní Marjánka, matka pluku“, Barbora Jahelková – „Tvrdohlavá žena“,...), o lásku dcery k otci (Rozárka – „Paličova dcera“, Anežka – „Krvavý soud“,...), o lásku k národu (Drahomíra – „Krvavé křtiny“,...), o lásku k Bohu (Ludmila – „Krvavé křtiny“,...). Láska v jakékoli podobě byla pro všechny určujícím motivátorem většiny jejich činů. Některé ženské postavy, které se na počátku hry zdály necitlivé, spokojené s osamělým životem, se dále ukázaly pouze jako zklamané či zhrzené většinou neopětovanou či jinak zklamanou láskou (Kateřina Šestáková – „Paličova dcera“, Veronika Vorlíčková – „Bankrotář“,...).

Dále si můžeme všimnout, že ač se žena zdála jakkoli silná, nakonec většinou potřebovala nalézt oporu blízkého člověka, nejčastěji muže. Tyl zřejmě zastává názor, že k pocitu štěstí a spokojenosti potřebuje žena nalézt bezpečí u muže.

4.1 Motivy lásky

Tyl ve svých hrách využívá velmi často symboly, které navozují atmosféru, jež umožňuje divákům lépe se vcítit do děje, představit si pocity postav a vnímat i podvědomě náladu hlavních hrdinů, a lépe tím pochopit jejich motivy, důvody jejich činů.

Pro Tyla je velice důležitá u ženských postav láska, nějaký vztah. Tento vztah podporuje Tyl metaforickým vyjádřením, avšak nedostane se dál než k nejtypičtějším představám spojeným s láskou. V hrách najdeme motivy touhy a touha je sladká, motivy

květu; někdy jsou motivy patetičtější, vznešenější – oltář srdce; zdrcená láska je provázána motivem hrobu, rány, smrti; silnější intenzita lásky je spojena s motivem plamene, ohně a její opak s motivem popelu („Brunsvik nebo Meč a Lev“). Nešťastná láska je přirovnávána ke zhaslé hvězdě, můžeme najít i označení zlomená berla („Slepý mládenec“).

4.2 Typy žen

Nyní se můžeme soustředit na odlišnosti, kterých jsme si při studiu charakterů žen v Tylových hrách povšimli. Ženy lze rozdělit do několika skupin: nalézáme zde naivní, důvěřivá mladá děvčata (Veronika – „Čert na zemi“, Emilie – „Bankrotář“, Lidunka – „Fidlovačka aneb Žádný hněv a žádná rvačka“, Apolenka – „Pražský flamendr aneb Co mu přece pomohlo“), zhrzené starší ženy (Kateřina Šestáková – „Paličova dcera“, Veronika Vorlíčková – „Bankrotář“, Barbora Jahelková – „Tvrdohlavá žena“), milující matky (příklady jsou uvedeny výše), sobecké a zlé ženy (Bětuška a vdova Jedličková – „Paličova dcera“, vdova Jahodová – „Bankrotář“, Káča – „Čert na zemi“), silné, sebevědomé a rozhodné ženy (Lizinka – „Bankrotář“, Kateřina Šestáková – „Paličova dcera“, Drahomíra – „Krvavé křtiny čili Drahomíra a její synové“), hloupé a povrchní ženy (vdova Mastílková – „Fidlovačka aneb Žádný hněv a žádná rvačka“, vdova Jahodová – „Bankrotář“).

4.3 Srovnání

Nyní bychom se rádi zaměřili na srovnání jednotlivých postav, jež mají napříč Tylových her nějaké společné vlastnosti, rysy či osudy. Analýzou jejich podobností či naopak rozdílů se můžeme domýšlet, jaký názor má Tyl na různé situace, v nichž se ženy ocitly, a na různé povahové rysy, které projevíly.

Nejprve se pokusíme srovnat Lidunku z „Fidlovačky“ a Lidušku z „Paní Marjánky, matky pluku“. Již shoda ve jménech napovídá, že si Tyl byl vědom podobností obou dívek. Obě jsou to prostá venkovská děvčata, jež mají vztah k rodině. Ani jedna z nich se nijak výrazně nevyčleňuje ze společnosti, ani se neprojevuje žádným výrazným chováním. Rozdílem mezi Liduškou a Lidunkou je, že Liduška je o něco průbojnější a jejímu vztahu s milým neleží v cestě tolik překážek. To je možná dáno tím, že Liduška nezastává ve hře

úlohu hlavní postavy, a proto Tyl nepovažoval za nutné více rozpracovat její zápletku.

Dále se podíváme na Milinu ze „Slepého mládence“ a na Veroniku z „Bankrotáře“. Obě tyto ženy ve svém životě pochybily a byly za to potrestány. Obě se nechaly svést mužem, který si jejich lásku nezasloužil, a kvůli němu přišly o skutečný cit milované osoby. Dříve nebo později byly tyhle ženy svým svůdcem opuštěny, uvědomily si svoji chybu a obě za ni platily samotou. Cítily, že si ji zaslouží. Jak Milině, tak Veronice bylo nakonec odpuštěno, k oběma se jejich skutečný milý vrátil. Zde Tyl ukazuje, že i když žena klopýtne, lze jí odpustit, pokud projeví náležitou lítost. Rozdílem mezi Milinou a Veronikou je doba, po kterou ženy pykaly samotou. Milině byl prohřešek prominut podstatně dříve nežli Veronice, jež své štěstí našla až v pokročilejším věku. Velice zajímavé je také srovnání těchto dvou žen s Adletou ze „Slepého mládence“. Ta na rozdíl od Miliny a Veroniky svého manžela nezavrhl a svůdci odolala. Za to však není odměněna, naopak je její manžel krátce po sňatku zabit. V tento okamžik ztrácí Adleta pravou lásku stejně jako Milina s Veronikou, ovšem bez možnosti, že by se k ní kdy vrátila. Při tomto srovnání tedy nakonec lépe dopadly ženy, jež neprojevily takovou morální sílu. Lze tu uvažovat o doznívání tendencí osudového dramatu – absolutnost zásahu osudu. Lze uvažovat i o zásahu náhody. Adleta je stejně jako její zavražděný manžel pouze vtažena do nepříznivého sletu událostí, který může postihnout kohokoli, ať je to člověk morální, či nemorální. Tyl se zde přiblížil k vykreslení reálného světa, v němž, ač je to smutné, i dobrý člověk může skončit špatně.

Nyní porovnejme Veroniku ze hry „Pražský flamendr aneb Co mu přece pomohlo“ s Kateřinou Šestákovou z dramatu „Pražská děvečka a venkovský tovaryš anebo Paličova dcera“. Na první pohled se může zdát, že jsou tyto osoby zcela odlišné. Veronika je služebná, která netouží po majetku a je velmi oddaná svým zaměstnavatelům. Naproti tomu Kateřina je bohatá kariéristka, jež se raději zabývá obchodem a vyděláváním peněz než emocemi. Jednu věc však mají společnou. Obě přenášejí city, jež chovají k rodičům, na jejich potomka. Veronika milovala matku svého zaměstnavatele Adolfa a tento cit se zrcadlí i ve vztahu k jejímu synovi. Kateřina nenávidí svého bratra Valentu, a když si uvědomí, že Rozárka je jeho dcera, okamžitě pocítí nenávist také k ní. Obě tyto ženy jsou tímto citem ovládnuty a jsou pro něj schopny zahrnout blízkou osobu. Veronika se zřekne adoptivní dcery, aby milovaného chránila. Kateřina vyžene hodnou neteř, protože na ni přenesla averzi k jejímu otci.

V Tylových hrách nalezneme většinou pozitivně pojaté ženské postavy nebo takové, které postupem času přijdou k rozumu. Několik ženských postav je však ryze zlých po celou dobu. Patří mezi ně Bětuška a vdova Jedličková z „Paličovy dcery“, vdova Jahodová z „Bankrotáře“ a snad nejtypičtější zástupkyně z této skupiny Káča z „Čerta na zemi“. Všechny tyto ženy jsou zlé, sobecké, do sebe zahleděné a vůbec se netrápí tím, že někomu způsobí bolest, naopak některé se v tom dokonce zhlízejí. Nejhorší z těchto žen se jeví Káča. Usuzujeme tak proto, že ostatní tři projevují své negativní vlastnosti kvůli boji za něco, co samy chtějí. Je to sice sobecký motiv, nicméně alespoň mají pro zlo, jež šíří, důvod. Bětuška a vdova Jahodová bojují za muže, které si vyhlédly. Vdova Jedličková chrání svého syna. Káča však nemá pro své zlé pletichy jiný důvod než závist a nepřejícnost, a i kdyby jí zlo, jež se snažila způsobit, vyšlo, sama by z toho neměla žádný prospěch, pouze pocit, že bylo jiným ukřivděno. Tím se liší od ostatních tří, kterým by jejich zlé činy alespoň něco přinesly. Tyl se zápornými ženskými postavami ve svých hrách nemá slitování, nenechá je vyhrát, a i když se jim jejich záměr ublížit druhým lidem podaří, odměna je nečeká, jejich snažení je marné. Káče čert uteče, Bětuška ani vdova Jahodová si vyvoleného nevezmou a vdovu Jedličkovou opustí syn.

Podobnost v tragédii, jež se jim přihodí, nalézáme u Rozárky ze hry „Pražská děvečka a venkovský tovaryš anebo Paličova dcera“ a u Anežky z dramatu „Krvavý soud aneb Kutnohorští havíři“. Obě dívky potká veřejné zostuzení a obě to velmi špatně nesou. Ani jedna z dívek si tento osud nezaslouží, obě jsou nevinné. Rozárka i Anežka vidí jediné řešení v opuštění rodného města a jejich život je touto příhodou nenávratně poznamenán. Tyl těmto svým postavám vtiskl silný pocit hrdosti a potřebu uchovat si dobrou pověst. Ve chvíli, kdy jsou o to oloupeny, ztrácí svůj elán, přichází také o smysl dalšího snažení. Jediným řešením této situace je pro obě útěk. Rozárka odjede do ciziny, Anežka uprchne do kláštera. V době, do níž Tyl své hry zasadil, byla dobrá pověst velice důležitá. Lidé se mnohem více starali o názory druhých, než jak je tomu dnes.

Rozárku z „Paličovy dcery“ můžeme také porovnat s Lizinkou z „Bankrotáře“. Obě dívky zažily konfrontaci se sokyněmi v lásce. Jejich reakce by snad nemohly být rozdílnější. Rozárka tupě přijímá výhrůžky a nadávky, téměř se nebrání a svého nastávajícího se nakonec vzdá. Naproti tomu Lizinka se protivnice nezalekne, v hádce ji svými argumenty překoná. Lizinka na rozdíl od Rozárky, která je z hádky smutná a vyvedená z míry, bere vše s humorem a snadno přijímá jakékoli výtky či nadávky,

jimiž ji sokyně častuje. Lizinka vzejde z boje jako vítěz. Když se zamyslíme nad důvody odlišnosti reakcí obou dívek, napadne nás jich hned několik. Nejvýznamnější příčinou je zřejmě rozdílná povaha dívek. Rozárka je mírná a neprůbojná, Lizinka ohnivá a optimistická. I když obě vyrostly v rodině dosti skromných poměrů a oběma chyběl jeden rodič, vyvinuly se u každé z nich jiné vlastnosti. Lizinčina povaha byla možná utvářena dobrými vztahy v rodině. Velice si rozuměla se strýcem, jenž byl ze stejného „těsta“ jako ona. S matkou měla také dobrý vztah, i když o ni musela pečovat, protože byla slepá. Rozárka takové teplo rodinného krbu nezažila, její otec byl nezodpovědný člověk, a proto se po matčině smrti musela starat o své dvě mladší sestry. I když to obě dívky neměly lehké, Rozárka na tom byla ještě zřejmě o trochu hůř. Dalším důvodem je fakt, že Lizinka svého ženicha miluje, je si vědoma jeho lásky, a proto jí při hádce dodává sílu tento nejmocnější cit. Rozárka naproti tomu svého nápadníka nemiluje, k sňatku ji vede pouhá pragmatičnost, a proto necítí takovou potřebu ani sílu za něj bojovat.

V historických hrách, které Tyl uvedl, se vyskytují dvě výrazné panovnice. Jsou to Drahomíra ze hry „Krvavé křtiny čili Drahomíra a její synové“ a Anna z dramatu „Staré Město a Malá Strana“. Obě jsou to české panovnice a obě pociťují strach ze svých příbuzných. Drahomíra se bojí Ludmily. Obává se, že ji Ludmilina oblíbenost u českého lidu zastiňuje a že by její umírněné názory byly na škodu národu. Anna má strach ze své mladší sestry Elišky, jež by mohla být dosazena na český trůn místo ní. Obě jsou ochotny řešit tento svůj problém jakýmikoli prostředky, třeba i vraždou dotyčné příbuzné. Drahomíře se usmrcení sokyně podaří, Anna k němu příležitost nedostane. Když se zamyslíme nad motivem k tomuto hroznému činu, zjišťujeme, že Drahomíra by jej spáchala pro dobro národa, které povyšuje nad své vlastní. Na druhé straně Anna chtěla sestru zabít pouze ze sobeckých pohnutek, sleduje jen svůj prospěch. Výsledek obou pletich byl dán historií a Tyl do něj neměl možnost zasáhnout, pokud si chtěl udržet historickou autentičnost. Všimněme si, že Drahomíru, jež je v historii za vraždu Ludmily považována za zcela negativní, Tyl trochu zlidštil. Ukázal, co bylo pravým důvodem ke spáchání vraždy, a dokonce naznačil, že Drahomíra svého činu litovala.

Drahomíra ve hře „Krvavé křtiny čili Drahomíra a její synové“ nevystupuje pouze jako vládyně, vlastenka a vražednice své tchyně, ale také jako matka. Z tohoto důvodu ji můžeme porovnat s Marketou, matkou Jana Husa. Obě ženy milují své potomky a jejich láska se střetává s jejich názory. Drahomíra má se synem Václavem stejný problém jako

s Ludmilou, Marketa cítí rozpor mezi synovými názory a svojí vírou. Marketa i Drahomíra nakonec zvolí raději lásku k synovi. Velmi zvláštní je, že naprosto stejné rozhodnutí vedlo k tak odlišným koncům. Drahomíra rozmlouvala svému druhorozenému synovi pokus o bratrovu vraždu, snažila se staršímu synovi zachránit život. Marketa uznala, že Hus bude šťastný pouze tehdy, když bude šířit své učení, a proto mu umožní odejít za jeho snem, i přesto že by mu mohlo hrozit nebezpečí.

4.4 Vývoj postav

Některé postavy v Tylových hrách jsou jednoznačné a v průběhu děje se nemění, naopak jiné zaznamenávají vnitřní vývoj, jejich charakter se mění a postava se přetváří.

V případě Paličovy dcery není tato změna dobrovolná, je vynucená nespravedlností okolí a zločinným chováním Rozárčina otce.

Další ženou, jež byla donucena vnějšími vlivy ke změně, je vdova Mastílková z „Fidlovačky“. Ta nejprve začíná jako nesympatická postava, která se povyšuje nad obyčejné Čechy a nepřeje upřímné lásce své neteře s jejím milým. Na konci příběhu, kdy je Mastílková slovně napadena lidmi ze svého okolí, ji Jeník brání. V tuto chvíli dochází ke změně jejího názoru, její chování se zlepšuje a Mastílková již dále nebrání mladé lásce.

Velmi patrná změna se odehraje v osobnosti Častavy z „Čestmíra“. Nejprve rozmazlená, namyšlená a pyšná mladá dívka se postupně zamiluje, postupuje od povrchního citu k opravdové lásce. Když je láska neopětovaná, projevuje se u ní žárlivost, ba i krutost. Na konci příběhu dochází opět k napravení, Častava lituje svých předešlých činů. Za největší důkaz Častaviny proměny považujeme okamžik, kdy pokládá život pro svoji lásku.

Ve hře „Brunsvik“ prodělá hlavní ženská postava Neomena dokonce dvojitou proměnu. Nejprve veselá a milující mladá dívka se po krutém odtržení od svého milého mění v zatrpklou a nepříjemnou ženu. Tato změna plyne z bolesti, již pociťuje kvůli odloučení od Brunsvika. Po návratu jejího milého se Neomenina osobnost znovu proměňuje nebo vlastně navrácí ke své původní podobě.

Podobnost s Neomenou nalezneme u Kateřiny Šestákové z „Paličovy dcery“. Podobně jako ona je i Kateřina odtržena od milého, to ji poznamená, změní to její osobnost k horšímu, ale nakonec díky příznivému osudu se s milým opět setkává a její původní

povaha se znovu projeví.

Veliká změna také proběhla u Barbory Jahelkové z dramatu „Tvrdohlavá žena a zamilovaný školní mládenec“. Zde byla tvrdohlavá a neoblomná Barbora Jahelková, jež zanevřela na všechny muže, nakonec přesvědčena o svém omylu. Přiznala, že muž může ženu skutečně milovat a že na zániku svého nepovedeného manželství měla i ona velký podíl.

4.5 Nadpřirozené ženské postavy

Velkou úlohu v některých Tylových dramatech zastává nadpřirozeno. Jedná se o hry většinou s pohádkovými motivy, ovšem nejsou určeny pouze pro děti. Tyl využívá mužských i ženských nadpřirozených postav, avšak v hrách „Strakonický dudák aneb Hody divých žen“ a „Lesní panna aneb Cesta do Ameriky“ mají kouzelnou moc pouze ženy. Tyto bytosti žijí ve vlastním světě a málokdy přijdou do kontaktu se světem smrtelníků, v některých případech je to dokonce zakázáno. Samozřejmě výjimky se stávají a o těch právě Tyl pojednává. Ač jsou kouzelné bytosti jakkoli nadpřirozené, nalézáme u nich lidské vlastnosti i touhy. Vidíme to například u Rosavy, která je milující matkou, či u Jasany, jež touží vybočit ze stereotypu a opustit zaběhlé koleje. Vládkyně lesní říše Lesana se zase musí zaobírat starostmi jako všichni vládci jak nadpřirození, tak skuteční. V tom můžeme vidět slabší paralelu politických představ, kterou Tyl do své hry vtiskl. Zajímavostí v těchto dramatech je, že nadpřirozené postavy se snaží lidem pomáhat, ukazují své dobré vlastnosti a až na divé ženy jsou to všechno dobrá, vlídná a hodná stvoření. Divé ženy, kterým jako jediným Tyl přisoudil zápornou úlohu v nadpřirozeném světě, můžeme chápat jako potrestané viníky. Rosava byla na chvíli Lesanou mezi divé ženy uvržena. Stalo se tak za trest a nakonec jí bylo odpuštěno. Z toho můžeme usuzovat, že osud divých žen nemusí být trvalý, že jde o jakousi nadpřirozenou variantu vězení, jež má dopomoci nápravě. Pokud si odsouzená bytost v kůži divé ženy svůj trest odpyká, může se znovu začlenit do společenství kouzelného lesního království a býti opět kladnou bytostí.

4.6 Výchovný prvek

Tyl některé své ženské postavy používá jako výchovný prvek pro své diváky

a národ. Nejvíce zdůrazňovaným výchovným motivem je vlastenectví, které vtiskl do povahy nejedné své ženské postavy. Vlastenectví a láska k národu je u těchto žen jednou z nejlepších vlastností. Tyl v historických hrách ukázal i u vedlejších ženských postav vlastenectví a touhu bránit národ („Měšťané a studenti čili Dobývání Prahy od Švédů“).

Dokonce u Drahomíry, jež není pozitivní postava, je její vztah k národu polehčující okolností. Vlastenecky orientované ženy nalézáme ve hrách „Měšťané a studenti“ (Kateřina a Verunka), „Staré Město a Malá Strana“ (Eliška), „Krvavý soud aneb Kutnohorští havíři“ (Dorota).

V době, kdy Tyl psal svá dramata, byla ještě velmi silně zakořeněná víra v Boha, která se projevila v nejedné ženské postavě z jeho her. Jsou to především Ludmila („Krvavé křtiny“), Marketa („Jan Hus“), Anežka („Krvavý soud“). Tyto postavy mají opět vychovávat diváky a prostřednictvím víry v Boha přimět lidi dodržovat morální zásady.

4.7 Porovnání zjištění s odbornou literaturou

Zkoumaný prvek nebyl dosud v odborné literatuře hlouběji zpracován, proto se pozorování a závěry, k nimž docházíme, dají jen těžko porovnat s názory jiných. Nicméně určité zmínky o některých Tylových ženských postavách v literatuře nalezneme. Jedná se o vylíčení charakterů těchto žen, se kterým v drtivé většině naše analýza koresponduje.

Zcela se můžeme ztotožnit s názorem o paní Marjánce: *„Již titulní postava hry, markytánka Marjánka, je takovým obrazem charakterové velikosti prostého člověka, od jaké se pak zřetelně odráží právě lidská malost zemana Zápolského. Tato žena, která se stala v mládí svobodnou matkou a kterou čekal osud vyvrhele tehdejší společnosti, si vybojovala právo na samostatný život.“*³⁴⁴

O Šestákové se píše: *„... na jedné straně je to prostá žena s dobrým srdcem, na druhé straně bohatá obchodnice, u které těžký boj o život zanechal kolem měkkého srdce tvrdou skořepinu nedůvěry k lidem.“*³⁴⁵ To se při našem zkoumání opět potvrdilo.

Naprosto se dá také souhlasit s názorem: *„... pletichářkou nejhoršího zrna je vdavek chtivá Kačena, ...“*³⁴⁶

Pravdivost v názoru o tvrdohlavé Jahelkové: *„... nepřítelkyně mužů, připomínající*

344 Otruba. Kačer. Tvůrčí cesta Josefa Kajetána Tyla, str. 221.

345 Otruba. Kačer. Tvůrčí cesta Josefa Kajetána Tyla, str. 290.

346 Strejček, Tylovo drama životní k 75. výročí básnickovy smrti, str. 86.

„zemana ze starého času“, je vyléčena Zlatohlavem (Krakonošem), poznavši, že pro hašteřivou povahu sama byla vinna svým osudem; ...“³⁴⁷ se nám při zkoumání také potvrdila, i když jsme ve své analýze odhalili to, že kromě Zlatohlava měla na nápravě Jahelkové nezanedbatelný podíl také Madlenka, bývalá děvečka Jahelkové.

Také se nám potvrzuje tato premisa: „Tyl první z našich buditelů horlil pro důstojné postavení ženy v lidské společnosti, první z novověkých heroů národních uznával dosah součinnosti žen v našem zápasu, první dovedl získati ženy české pro věc národa, ...“³⁴⁸

Dále hovoří odborná literatura o Tylovi takto: „... jal se Tyl dobývati pro věc národní srdcí ženských. Řeč jeho bývala tato: „Postarejme se, aby naše dívky neostýchaly se vystupovati jakožto Češky, a zajisté velkých pokroků v snažení svém učiníme; neboť postaví-li se dívky v čelo bojovníků o povznešení a zvelebení národnosti, kdož bude moci jim odolati?“ A v tom smyslu napsal vroucí článek, kterým zval „panny české, nádheru veleslavné Prahy, poklad krajů českých,“ aby milovaly a šířily domácí, po praotcích zděděný jazyk.“³⁴⁹ Tento názor Tyl dokázal – vtiskl vlastenecké cítění do mnoha svých ženských postav.

347 Hýsek, J. K. Tyl, str. 186.

348 Turnovský, Život a doba Josefa Kajetána Tyla, str. 322.

349 Turnovský, Život a doba Josefa Kajetána Tyla, str. 39.

5 Závěr

Ve své diplomové práci jsem se soustředila především na dramatická díla Josefa Kajetána Tyla, na jeho život pouze okrajově. Hlavním mým cílem bylo zjistit úlohu ženských postav v Tylových hrách, jejich charakteristické rysy, jejich důvody jednání a cíle, kterých chtějí dosáhnout. Ve všech dramatech se vždy nějaká žena vyskytovala, ovšem v rozdílné míře a s rozdílnou úlohou. V některých byly ženy hlavními postavami, a dokonce se po nich celá hra jmenovala. Jsou to například „Paní Marjánka, matka pluku aneb Ženské srdce“, „Pražská děvečka a venkovský tovaryš anebo Paličova dcera“, „Krvavé křtiny čili Drahomíra a její synové“, „Tvrdohlavá žena a zamilovaný školní mládenec“ a „Lesní panna aneb Cesta do Ameriky“. Hra „Čert na zemi“ se sice po hlavní postavě nejmenuje, ale je jí zde také žena, vdavekchtivá Káča. V dalších hrách není sice žena ústřední postavou, ale má stejně velký vliv jak na hlavní mužskou postavu, tak na celý děj. Sem můžeme zařadit například hry „Čestmír“, „Strakonický dudák aneb Hody divých žen“, „Bankrotář“, „Jiříkovo vidění“ a téměř všechny zbývající. Jedinou výjimku představuje hra „Jeden za všechny“, jež se naprosto odlišuje od všech ostatních, je tvořena pouze monologem jediného člověka Hynka. Mluví sice i o ženách a k ženám, závažnou úlohu jim přisoudit v této hře nelze.

Když se na hry podíváme jako na celistvé dílo, všimneme si, že lze Tylovy ženské postavy rozdělit do několika typických skupin. Dále vidíme, že Tyl většinu žen vtiskl výrazné emoce a hluboké city ať kladné, či záporné. Největším spojovacím článkem většiny ženských postav je láska. Tento cit se objevuje téměř ve všech zkoumaných hrách, i když třeba v rozdílné formě. Nalézáme lásku k muži, rodičům, dítěti, vlasti, Bohu. Při sledování tohoto prvku napříč časem nenalezneme žádnou změnu v postoji Tyla k ženám. Nevyvíjí se jeho pohled na ně, v prvních i pozdějších hrách se objevují rozličné typy žen, které, jak již jsem zmiňovala výše, se dají rozdělit do několika skupin. Usuzuji, že Tyl některé výrazné povahové rysy, jež u svých ženských postav použil, našel u žen ve svém nejbližším okolí a nechal se jimi inspirovat. To, že nedošlo k zápornému vývinu ženských postav, napovídá, že se Tyl ve svém životě zřejmě nesetkal s žádným výrazným zklamáním ze strany žen.

Analyzovat všechny ženské postavy v celém dramatickém díle jednoho autora bylo velice poučné. Měla jsem možnost nalézt osobitý styl, který se dal najít ve všech Tylových hrách. Dají se v nich poznat zcela typické prvky tvorby Josefa Kajetána Tyla. Jedná se

především o specifické pojmenovávání postav podle jejich charakteristických činů či vlastností. Tento styl je více viditelný u mužů, ale i u ženských postav si ho můžeme všimnout. Jsou to milá a krásná Liběna; bohabojná Bohuše; Kateřina Šestáková, jež celý život hromadila majetek a peníze; mírná vdova Beránková; negativní Káča a Milosta, která miluje bratra a snaží se pro něj vyprosit milost. Dalším společným rysem všech ženských postav z Tylových her je, že se u žádné z nich neprojevuje výrazná vzhledová vada jako je ošklivost či jiné fyzické nedostatky. Některé ženy již neoplývaly výraznou krásou jako v rozpuku mládí, ale i ve středním věku o ně muži projevovali zájem.

Dle mého názoru jsem také odhalila pohled Josefa Kajetána Tyla na ženy: ať se zdá žena sebevíc silná a samostatná, pravé štěstí a spokojený život nalezne jen po boku milovaného muže, který je jí vždy oporou.

6 Resumé

Ve své diplomové práci jsem analyzovala ženské postavy ze všech dvaadvaceti Tylových her. Dramata jsem zkoumala postupně podle toho, jak je Tyl psal. Ve hrách jsem se věnovala každé ženě jednotlivě, abych podala ucelený pohled na každou postavu.

Tyl používá několik odlišných typů ženských postav: naivní, důvěřivá mladá děvčata; zhrzené starší ženy; milující matky; sobecké a zlé ženy; silné, sebevědomé a rozhodné ženy; hloupé a povrchní ženy. Některé ženy se během hry změnily, jejich postava zaznamenala vývoj. Naproti tomu v jiných hrách byly postavy od začátku až do konce zcela neměnné.

Také si můžeme všimnout toho, že se Tyl ve svých historických hrách drží známých a ověřených faktů o skutečných osobách, které zde vystupují. V historických dramatech je pro ženské postavy nejdůležitější vlastenecké cítění, jímž Tyl přispívá k výchově národa.

Na základě vypracování této práce jsem zjistila, že jsou pro Tyla ženy zosobněním citu, především lásky ve všech jejích podobách.

7 Resumé

In my diploma thesis I analyzed the women characters in all twenty-two of Tyl's plays. The dramas were examined chronologically as Tyl had written them. In the plays I dealt with the women individually to give a complete view on each character.

Tyl uses several different types of the women characters: naïve, trusting young girls, lovelorned elder women, loving mothers, selfish and mean women, strong confident women, stupid and shallow women. Some of them had changed during the plays their character experienced a development. On the other hand in other plays the characters remained the same from the beginning till the end.

We can also notice that Tyl is holding on to the known verified facts about real persons who appear here. In the historic dramas for the women characters feeling for patriotism is the most important, by which Tyl contributes to nation's education.

On the basis of creating this thesis I have discovered that for Tyl the women are personification of emotion, mainly love in all its forms.

8 Seznam použité literatury

8.1 Beletristická

TYL, Josef, Kajetán. *Dramatické obrazy ze života*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1954, 475 s.

TYL, Josef, Kajetán. *Historická dramata*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1954, 595 s.

TYL, Josef, Kajetán. *První dramata*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1957, 479 s.

TYL, Josef, Kajetán. *Lesní panna aneb Cesta do Ameriky*. Praha: OSVĚTA, vydavatelství ministerstva informací a osvěty, 1951, 95 s.

TYL, Josef, Kajetán. *Jiříkovo vidění*. Praha: Orbis, 1953, 78 s.

TYL, Josef, Kajetán. *Strakonický dudák*. 2. vyd. Praha: Albatros, 1979, 113 s.

TYL, Josef, Kajetán. *Čert na zemi*. Praha: Dilia, 1976, 51 s.

TYL, Josef, Kajetán. *Tvrdohlavá žena a zamilovaný školní mládenec*. Plzeň: Divadlo J. K. Tyla, 1987, 89 s.

8.2 Odborná

BLAHNÍK, Vojtěch, Kristián. *J. K. Tyla had z ráje*. Praha: Umění lidu, 1950, 248 s.

HÝSEK, Miloslav. *J. K. Tyl*. Praha: Spolek výtvarných umělců Mánes, 1926, 248 s.

OTRUBA, Mojmír. KAČER, Miroslav. *Tvůrčí cesta Josefa Kajetána Tyla*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1961, 537 s.

STREJČEK, Ferdinand. *Tylovo drama životní: k 75. výročí básnickovy smrti*. V Praze: Český čtenář, 1932, 124 s.

TURNOVSKÝ, Josef, Ladislav. *Život a doba Josefa Kajetána Tyla*. Praha: A. Hynek, 1892, 345 s.

9 Anotace

Ve své práci se zaměřuji na ženské postavy v dramatickém díle Josefa Kajetána Tyla. Pokouším se nalézt funkci, kterou zastávají ženy v Tylových hrách. Pro svoji analýzu jsem použila všechna dostupná Tylova dramata, ať v nich ženy zastávaly hlavní, či vedlejší úlohu. Nejprve jsem popsala jednotlivé ženské postavy, dále jsem nejtypičtější z nich porovnávala a našla jejich významné podobnosti i rozdíly. Nakonec jsem se pokusila co nejlépe interpretovat veškeré získané informace.

Klíčová slova

Josef Kajetán Tyl, žena, cit, láska, vztah, matka, vlastenectví, výchova, drama

Název

Ženské postavy v dramatech J. K. Tyla

10 Abstract

In my thesis I focus on the women characters in the dramatic work of Josef Kajetan Tyl. I am trying to find the function which the women have in Tyl's plays. For my analysis I used all available Tyl's dramas, either with women's major or minor role. Firstly I described the individual women characters, next I compared the most typical characters of them and found significant similarities and differences. Finally I tried to best interpret all gathered data.

Key words

Josef Kajetan Tyl, woman, emotion, love, relationship, mother, patriotism, education, drama

Name

Female characters in J. K. Tyl's Dramas